

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

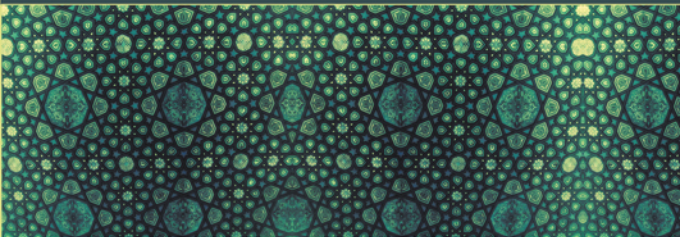
<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DİNİ İLİMLERİN YENİDEN YAPILANMASI

VAHİDÜDDİN HAN

TÜRKÇESİ: ERKAN BULUT

Ücretsiz PDF Kitabı <https://rantey.org>

VAHİDÜDDİN HAN

**DİNİ İLİMLERİN
YENİDEN YAPILANMASI**

ARK Kitapları: 41

Kitabın Adı:

Zamanın Toplumsal Gerçekliđi

Yazar **Ejder Okumuş**

Editör **Mahmut Kalkan**

Bilgisayar Uygulama **Çelebi Şenel**

Kapak Tasarım **Ersin Şahin**

Baskı & Cilt:

Step Ajans

© Özgü Yayınları, Nisan 2010

ARK Kitapları, ÖZGÜ Yayıncılık Reklam ve Tanıtım Hizmetleri

San. Tic. Ltd. Şti.'nin bir ürünüdür.

Özgü Yayıncılık ve Tanıtım Hizmetleri San. Tic. Ltd. Şti.

Ticarethane Sok. No. 59 Kat. 1 Çağaloğlu - İstanbul

Tel: 0212 511 38 26 - 511 75 52 Faks: 0212 526 58 76

e-mail: info@arkkitap.com

VAHİDÜDDİN HAN

**DİNİ İLİMLERİN
YENİDEN YAPILANMASI**

(Fıkıh-Tasavvuf-Kelâm)

Çeviren: Erkan BULUT

ARK

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	7
Dinin Yeniden Yapılanması (Tecdidi).....	9
Birinci Bölüm	13
A- Fıkıh	15
İkinci Bölüm.....	41
Tasavvuf	43
Üçüncü Bölüm.....	65
Kelam İlmi.....	67
İslam Diyalektiği.....	75
İslami İlimleri Yeniden Tedvine Doğru.....	83
İslami İlimleri Tedvin Projesi.....	96
İslahat ve Yeniden Yapılanma Faaliyetleri.....	98
İlk Adım: İslam Üniversitesi	107

GİRİŞ

Cübeyr b. Nüfeyr, Avf b. Malik Eşcai'nin şöyle dediğini rivayet ediyor: Günlerden bir gün Rasulullah (s.a.v.)'in yanında oturuyorken Allah'ın Rasulü ansızın semaya baktı ve şöyle dedi: “İşte bu ilmin kaldırılacağı vakittir.

Ensardan birisi (Ziyad b. Lebid) O'na (a.s.) şöyle sordu.

“İlim bizlerden kaldırılır mı ya Rasulallah? Halbuki biz Allah'ın kitabını çocuklarımıza ve kadınlarımıza öğretiyoruz.”

Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) ona şöyle cevap verdi:

“Oysa ben seni Medine ehlinin en fakihlerinden zannediyordum”

Sonra ona Allah'ın kitabı yanlarında olduğu halde dalaletle düşen ehl-i kitabı anlattı.

Sonrada Cübeyr b. Nüfeyr, Şeddad b. Evs ile karşılaştı ve ona Avf b. Malik'den alınan bu Hadis-i şerifi haber verdi. Şeddad ona şöyle dedi:

“Avf b. Malik doğru söylemiştir.”

Sonra da dedi ki:

“İlmin kaldırılması nedir biliyor musun? İlim anlayışının gitmesidir. Hangi ilim kaldırılır biliyor musun? Kaldırılan ilim huşu'dur. Öyleki içerisinde huşu bulunan hiç kimse görülmez olur.”¹

Allah'ın kitabına dayanan bir taifeye isabet eden bu dini çöküş, dinin yansıdığı tüm görüntülerin silindiği veya insanların dini konuları önemsemediği anlamına gelmez. Dini çöküşle kastettiğimiz, dinin kalp katılığı düzeyinde yaşatılıp, huşû (içten bağlılık) düzeyinde yitirilmesidir.

1 İbn Abdülberr, Camii beyanü'l-ilm ve fadlihi, Riyad, 1994, I/593

“İman edenlerin Allah’ı anma ve O’ndan inen Kur’an sebebiyle kalplerinin ürpermesi zamanı daha gelmedi mi? Onlar daha önce kendilerine kitap verilenler gibi olmasınlar. Onların üzerinden uzun zaman geçti de kalpleri katılaştı. Onların çoğu yoldan çıkmış kimselerdir.”²

Huşu dininin mekanı kalptir. Katılık (kasvet) dini ise insanın dış organ ve azalarından ayrılmaz. Dolayısıyla insanın iç alemine nüfuz edemediği için duygularını kontrol altına alıp iç ve dış dünyasına hükmedemez.

Bu dini çöküş Allah’ın kitabını ezberleyip nakledenlere, ilahi dini bir teknik haline çevirdikleri zaman musallat olur, Teknik, ölçü ve tartı dili ile hakikatı belirlemektir, Ölçü ve tartı ise kalbdeki ve iç duygulardaki hakikatleri belirleyemez. Onlar yalnızca hakikatin zahiri yönlerinde bir ölçü olabilirler. Bir toplumda bu türden teknikler ortaya çıktığı zaman iç duyguları araştıranlar kaybolurlar. Buna karşılık zahirdekileri araştırma mütehassısları ortaya çıkar. İşte kalbin huşu içerisinde yaratıcısına yalvarması anlamına gelen ibadet, fıkıh terazisinde zahiri (yüzeysel) bir amel olmuştur. Allah’ı ve ahiret gününü hatırlayarak yaşamak anlamına gelen “Ruhaniyyet” ise insanın mürşitlerin kontrolü altında çeşitli ekzersizlerle katettiği bir yol (program) haline gelmiştir. İnsanlara yönelik konferans, panel, hutbe, protesto... v.b. şekillerde ortaya konulan uyarıların nihai gayesi hak olan ilahi mesajı çağırır.

Allah’ın kitabını koruyarak kendilerinden sonra gelen nesillere nakledenler (kasvet) katılık seviyesine ulaştıkları zaman, onları yeniden huşû (içten bağlanma) düzeyine kavuşturmak için Allah (c.c.)’ın dinini beşer kaynaklı ilavelerden arındırmaktan başka çıkar yol yoktur. Çünkü kalbin katılaşması olarak ortaya çıkan bu düşüncüyü şekillendiren, insan kaynaklı ilavelerdir. Oysa ki hakiki dindarlık beşerin icad ettiği dinden değil, Allah ve Rasûlünün dininden beslenir.

Vahidüddin HAN

DİNİN YENİDEN YAPILANMASI (TECDİDİ)

Dinde tecdid denildiği zaman Allah'ın dinine ilave edilecek yeni bir ekleme veya ondan bir şey çıkarma anlaşılmalıdır. Dinde yenilemeden kasıt, ilahi dinin üzerine kümelenen tozlardan (bid'at ve hurafelerden) onu arındırıp saf, berrak ve asli hüviyetinde insanlara takdim etmektir.

Bu ilahi dinin üzerine birikip kümelenmiş olan tozlar asırlar geçmesine rağmen hep aynı türdendir. Bunlar ilahi metinlere yapılan beşer kaynaklı ilavelerdir. Bu ilahi dine yapılan ilaveler başlangıçta zamana bağlı bir takım faktörler sebebiyle yapılmasına rağmen daha sonra bu yapılan ilaveler ilahi dinin bir parçasıymış gibi kabul edilmeye başlanmış ve kutsallaştırılmıştır. Böylece insanlar dine sonradan yapılan bu ilavelere, semavi metinlere iman eder gibi iman etmeye başlamışlar ve işi Kur'an'ın ifadesiyle Allah'ı bırakıp hahamlarını ve rahiplerini rabler edinmeye kadar götürmüşlerdir.

“Onlar, hahamlarını ve rahiplerini, bir de Meryem oğlu Mesih'i Allah'tan başka Rabler edindiler. Oysa onlar bir olan Allah'a kulluk etmekle emrolunmuşlardı. Ondan başka ilah yoktur. Allah onların koştukları eşlerden münezzehir.”³

Genel olarak semavi metinlere yapılan ilaveler iki sebebe dayanır:

3 Tevbe,9/31

- 1- Dinin hakikatini dışardan müdahale ile belirleme gayretleri
- 2- Akla dayalı terimler ile dini öğretileri açıklamaya çalışmak.

Birinci hatanın örneğini biz Tevrat'ın (Eski Ahid) ilk bablarında görüyoruz. Bu “Bab”lar Kur'an'ı Kerim'in “İsr” (Ağrlık) ve “Ağlal” (Prangalar) diye nitelendirmiş olduğu kaide usul ve yöntemlerle, hakiki Musevi şeriatının hiçbir ilgisinin olmadığı kurban meselesiyle ilgili bir takım tâli ayrıntılarla doludur.

“Yanlarındaki Tevrat ve İncil de yazılı buldukları o elçiye, o ümmi peygambere uyanlar (var ya), işte o peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülüklerden meneder, onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar. Ağrılıklarını ve üzerlerinde ki prangaları indirir. O peygambere inanıp ona saygı gösteren ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nûra (Kur'an a) uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır.”⁴

İşte bu ilaveler öncekilerin izinden giden Yahudi bilginlerinin “Kitabı mukaddes”e ekledikleri fıkıhtır. Yine aynı şekilde Hristiyanlıkta da “mistisizim” adıyla revac bulan bidat, Hz. İsa'nın emretmediği Hristiyan tasavvufudur. Yahudi ibadetinin veya Hristiyan maneviyatının dış yapısını şekillendirmek için sonradan ortaya çıkan bu eklemeler, zaman geçtikçe Yahudi ve Hristiyanlığın ayrılmaz birer parçaları haline gelmişler, ilahi dinin içerisinde gizlenerek bu ilavelerin çokluğuyla da dikkatli bakışlardan kaçmıştır.

İkinci hataya gelince; buna misal olarak şu an Hristiyan inancındaki “Teslis”, “Keffaret” ve “İsa Allah'ın oğludur” gibi inançları gösterebiliriz.

Bu inançları Hz. İsa (a.s.) gerçekte onlara öğretmemiştir. Hatta, “Matta”, “Markos”, “Luka” ve “Yuhanna” İncillerinde dahi bu inançlar mevcut değildir. “Kefaret” inancını Aziz Pavlus adındaki Hristiyan azizi icat etmiştir. Teslis inancı ise onun zama-

nında daha henüz bilinmiyordu. Bu inanç daha sonraki dönemlerde gelen Hristiyan kelimcileri arasında ortaya çıkmıştır. Hristiyanlık Şam bölgesinin sınırları dışına yayılınca Hristiyan din bilginleri Mısır ve Yunan gibi milletlerinde anlayabilecekleri bir dil ile Hristiyanlığın öğretilerini açıklamaya çalıştılar. Yüce kitabımız Kur'anı Kerim buna "mudahet"⁵ (benzetme) tabirini kullanmaktadır. Hristiyan din adamlarının sözlerine ve beyanlarına yavaş yavaş kutsallık atfedilmeye başlanmış ve I. Konstantin döneminde siyasi destek elde etmeleriyle birlikte I. Nicaea meclisi vasıtasıyla gerçek İsevi şeriatının yerine miladi 325 senesinde İznik'de kurulan kilise konsülü Aziz Pavlus'un ortaya koyduğu bu yeni Hristiyanlık öğretilerini kuvvet zoruyla uygulamaya başlamıştır.

Hristiyan akaidi denilen bu inanç sistemi zamanla İsevi şeriatının bir parçası haline gelerek daha sonra tamamen aslının yerini alan Hristiyan kelam ilmidir.

Günümüzde de İslam dini özünü muhafaza etmekle beraber, geçmiş milletlerin dinlerinin üzerine kümelenmiş aynı türden tozların (bid'at ve hurafelerin) sıkıntısını çekmektedir. Şu kadar var ki İslam dininin özü (Kur'anı Kerim) diğer semavi şeriatlerden farklı olarak tahriflerden korunmuştur. İslam dinini yeniden yapılandırmak için yapılabilecek ilk iş sonradan yapılan ilavelerden (bidat ve hurafelerden) onu ayıklayıp temizlemektir.

İslam dini bu beşeri kaynaklı ilavelerden temizlenmedikçe, ilahi dini ihya için atılacak hiçbir adım asla başarıya ulaşamayacaktır.

Rasulullah (s.a.v.) çeşitli vesilelerle açık bir şekilde ümmetini bu fitneden korunmaları için uyarmıştır. Refik'i A'la'ya gitmeden önce onun bize son nasihatı şöyle olmuştur:

"Sizlere iki şey bırakıyorum. Onlara sarıldığınız sürece asla dalalete düşmezsiniz. Allah'ın kitabı ve Rasulünün sünneti"⁶

5 Tevbe,9/30

6 Malik, Muvatta, Kader,3

Bizzat Rasulullah'ın olacağını haber verdiği gibi sonraki çağlarda nübüvvet mirası üzerine ilaveler yapılmaya başlandı. Geçmişteki dinlerin dejenerasyonuna sebep olan herşey insanların tasavvurlarında İslam'a sokuldu.

Ancak vermiş olduğumuz bu iki örnek arasında büyük bir fark vardır. Şöyle ki dine yapılan beşeri ilaveler eski semavi metinlerin ayrılmaz bir parçası haline gelmiş ve hatta semavi nasları beşeri ilavelerden ayırmak imkansız hale gelmiştir. Fakat İslam dininin semavi nass'ı olan Kur'an-ı Kerim nazil oluşundan günümüze varıncaya kadar dine yapılan tüm ilavelere rağmen her türlü tahriften uzak kalmış ve korunmuştur. Bugün her insan için beşeri ilavelerden uzak olan hakiki ilahi dini tanımak, yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'e muttali olmakla mümkündür.

Biz bu araştırmamızda hanif (tevhid) dinine bozulmanın sızmış olduğu üç ana girişten bahsedeceğiz. Bunlar; Fıkıh, Kelam ve Tasavvuf'tur... Bu üç tekniği Sahabe-i Kiram'ın bilmediğini ve sonraki asırlarda ortaya çıktığını belirtmemize gerek yoktur.

BİRİNCİ BÖLÜM

A- FIKIH

Tevhid dinine birinci bozulma “Fıkıh İlmi”⁷ yoluyla girmiştir. Bu bağlamda İmam Şah Veliyullah Dihlevi şunları yazmaktadır:

“Şunu bilmiş ol ki: Rasulullah (s.a.v.) döneminde “Fıkıh” ilmi tedvin edilmemiş, Fukaha’nın sonradan şer’i ilimler konusunda yapmış olduğu araştırma gibi bir araştırma henüz yapılmamıştı. Bilindiği gibi Fakihler, her şeyin rukünlerini, şartlarını, mendup ve müstehaplarını en ince ayrıntısına varıncaya kadar ortaya koyuyor, sonra bazı problemler farzediyor ve bu farazi problemler üzerinde uzun uzun duruyorlar, mümkünse ayrıcalıklı noktalarını belirliyorlar, tanımlamalara gidiyorlar, hasrı mümkün olanları hasrediyorlar ve benzeri zorluklara giriyorlardı. Oysa Rasulallah (s.a.v.) zamanında durum farklıydı. O, abdest aldığı zaman Sahabe-i Kiram onun abdest alışı görüyor, sonra da Allah’ın Rasulü (as.) onlara usulünü, şartlarını açıklamaksızın aynı şekilde amel ediyorlardı. Rasulullah (s.a.v.) namaz kılıyor, saha-be onun namaz kılışını görüyor aynı şekilde namaz kılıyordu. O, hac farızasını eda ederdi, Sahabe de onun nasıl haccettiğini görür aynı şekilde haccederdi. Bu Rasulullah (s.a.v.)’ın genel haliydi ki o (s.a.v.) hiçbir zaman onlara abdestin farzları dörtlü, veya altıdır şeklinde bir açıklama yapmamıştır. Abdest alan bir kişinin uzuvlarını peşpeşe yıkamayı terk edeceği ihtimali akla getirilme-

7 Burada kasdedilen Fıkıh, İbadetler fıkhi’dir.

mişti ki o kimsenin abdesti hakkında sahih veya fasiddir şeklinde bir hüküm verilmiş olsun. Ancak Allah'ın dilediği müstesna insanlar da mutlaka vardır.

Sahabe-i Kiram'ın Rasulullah'a (s.a.v.) sormuş oldukları meseleler zaten çok azdır. Bir rivayete göre İbn-i Abbas (r.a.) şöyle demektedir:

“Rasulullah (s.a.v.)'in ashabından daha hayırlısını görmedim; onlar Rasulullah (s.a.v.) vefat edinceye kadar geçen süre içerisinde ona sadece on üç mesele sormuşlardır.”⁸

1- Fıkıh İlminin Ortaya Çıkması

Kuran-ı Kerim ve Hadisler “Fıkıh” kelimesini günümüzde yaygın olan anlamıyla kullanmamıştır. “Fıkıh”ın teknik⁹ bir ilim olarak tedvin edilmeye başlanması dönemi, İslam toplumunun genişlemesiyle yeni yeni ortaya çıkan konular ve problemler etrafında ayrılıkların başladığı hicri birinci asrın akabinde- dir. Sürekli bir şekilde genişleyen İslam coğrafyası, Çin sınırlarından Fransa'ya kadar uzanıyordu. Her milletten sayılamayacak kadar birçok insan İslam ile şerefleniyor ve böylece yeni yeni bir takım konular ve problemler başgösteriyordu. İslam dünyasında bu problemlere cevap verebilmek için kurulan ilk merkez Irak olmuştur. Irak fakihleri ortaya çıkan yeni problemlere çözüm bulabilmek için “Kıyas” ve “İstinbat”ı bir araç kabul ettiler. Hadis-i şerifler henüz günümüzdeki gibi nihai bir biçimde tedvin edilmiş değildi. Hiçbir Fıkıh alimi bugün bizim kütüphanelerimizde hadisi şeriflerden istifade edebildiğimiz gibi istifade edemiyordu. Evvelki Fakihlerin sık sık görüşlerini değiştirmelerinin ana sebe-

8 Şah Veliyullah Dihlevi, Huccetullahi'l- Baliğa, Daru ihyayı ulum, Beyrut, 1992, I/404-406

9 Teknik kelimesi burada kendine özgü terminolojisi ve literatürü olan bir bilim dalı anlamında kullanılmıştır.(Çev.)

bi de budur. Yine bu nedenledir ki fıkıh kitaplarının aşağıdakilere benzer ibarelerle dolu olduğunu görüyoruz:

“Bu görüş, Ebu Hanife’nin ilk görüşüdür, Daha sonra bundan vazgeçmiştir.”

“Bu İmam Şafii’nin Irak’da kurduğu eski mezhebidir. Bu da Mısır’da kurduğu yeni mezhebidir.”

“Bu İmam Malik’den gelen bir rivayettir.” Veya “Ahmed b. Hanbel’den gelen bir rivayettir. Başka rivayetler de vardır..vs.”.

2- Hadislerin Tedvin Edilmesi

Hadisleri tedvin hareketi açık bir şekilde hicri II. asrın ikinci yarısında başlamış ve genel olarak da Muhaddislerin Irak Fakihlerine fiili bir cevabı niteliğinde olmuştur. Hadisleri tedvin hareketi hadisçilerin inançlarına dayanıyordu ki onlara göre bu fıkhi hükümler “Kıyas” ve “Re’y”e dayandırılmasının yerine Rasulullah (s.a.v.)’in hadislerine ve sünnetine istinad ettirilmeliydi. İşte bu sebep dolayısıyladır ki bu hareketin başladığı dönemdeki tedvin edilen hadis kitaplarının tümü fıkhi hükümleri ihtiva eden hadislerle doludur. İmam Malik’in “Muvatta”sı gibi.... Her türlü konuları ihtiva eden hadis kitapları ise sonrakilerin tedvin ettikleri kitaplardır. Ancak bu hadis kitapları da önceki tedvin edilen hadis kitapları gibi Fıkhi tertip esas alınarak düzenlenmiştir. İmam Buhari, “Camii-sahih” isimli kitabını tedvin ederken zaruri olan konuların planını hazırlaması esnasında bu atmosferin etkisinden kurtulamamıştır. Bu nedenledir ki “Sahih-i Buhari’nin bazı bablarının altında birden fazla hadis olduğu halde, bazı bablarının altında ise sadece Kur’an ayeti yer alır. Bazı bablarının altında ise ne bir ayet ne de bir hadis göremiyoruz. “Teknik” olarak ortaya çıkan Fıkıh ile alakalı olan konularda genel olarak hadisler tedvin edilmiş olmasına rağmen hala bu alandaki eksiklik giderilebilmiş değildir.

3- İbadetin Yapısı

Şüphesiz ki ibadetin usulü birdir ve Rasulullah (s.a.v.)'in ashabının uygulamalarına benzemektedir. Ancak bazı sahabele-
rin ibadet usullerinde tali dercede bazı farlılıkların mevcut ol-
duğuna delalet eden rivayetler vardır. Burada şöyle bir soru or-
taya çıkmaktadır: Amel nedir? İbadetin yapısı nasıl belirlenebi-
lir? Bu durum karşısında insanlar iki gruba ayrıldılar: Hadisçiler
ve Fıkıhçılar. Ehli Hadis dediler ki: “Sahabe'nin hepsi adildir”¹⁰
prensibinden hareketle herhangi bir sahabenin görüşü veya tav-
rı örnek alınarak onunla amel edilebilir. Üsame b. Zeyd şöyle di-
yor: Ben Kasım b. Muhammed b. Ebu Bekr'e imamın arkasın-
da namaz kılariken sessiz olarak Kur'an okuyup okumama hak-
kındaki görüşünü sordum. Bana dedi ki: “Eğer okursan Rasulu-
lah (s.a.v.)'in ashabından senin için örnek alınacak insanlar var-
dır. Eğer okumaz isen yine Rasulullah (s.a.v.)'in ashabından se-
nin için örnek insanlar vardır.”¹¹ Ömer b. Abdülaziz şöyle diyor:
“Rasulullah (s.a.v.)'in ashabı ihtilafa düşmemiştir. Eğer onların
hepsi aynı sözü söylemiş olsalardı, insanlar için bir sıkıntı ve dar-
lık olurdu. Onlar kendilerine uyulan imamlardır. Eğer her insan
sahabeden birisinin sözünü alıp onunla amel etse bu genişlik ve
rahatlık demek olur.”¹²

Muhammed b. Abdurrahman es-Sayrafi Ahmed b. Hanbel'e
şöyle bir soru sorduğunu naklediyor: “Rasulullah (s.av.)'in as-
habı her hangi bir meselede ihtilafa düştükleri zaman, onlardan
hangisinin sözünün doğru olduğunu araştırıp sonrada o doğru
olan görüşe uymamız caiz midir?” Ahmed b. Hanbel ona şu şekil-
de cevap verdi: Rasulullah (s.a.v.)'in ashabı arasında araştırma
yapmak caiz değildir, istediğini taklid et.”¹³

10 Bağdadi, el-Kifaye,s.46- Sehavi,Fethü'l-Mugis,1996,IV/104

11 İbn Abdülberr, Camiu beyanü'l-ilm ve fadlihi, Daru ibn-i cevzi, Riyad,1994,II/902

12 İbn Abdülberr,a.g.e.II/902

13 İbn Abdülberr,a.g.e. II/909

Muhaddislerin Fıkhi tavırlarıyla ilgili olarak ulema arasında-ki ihtilaf işte bu fikri metoda dayanmaktadır. Gerçekte günümüzde olduğu gibi bizlere miras bırakılan anlamıyla fıkhi bir mezhebe edinerek sonrada o mezhebe tabi oluyor değillerdi.

Fakihler'e gelince -yahutta kendilerine Ehli re'y adı verilenler- onların görüşleri hadisçilerin görüşlerinden farklıydı. Ebu Ömer şöyle diyor: "Sahabe-i Kiram'a nisbet edilen sözlerin ve amellerin ihtilaf etmesi halinde Fakihlerden İmam Malik, İmam Şafii, Leys b. Sa'd, Evzai ve Ebu Sevr ve diğerleri diyorlardı ki: "Eğer ihtilaf zıtlık teşkil ediyorsa bu takdirde o, doğru da olabilir, yanlış da."¹⁴ İmam Malik şöyle diyor: "Onlardan hata edeni de vardır. İsalet edeni de. Sana düşen içtihad etmektir."¹⁵ "Hak ancak birdir. Birbirine zıt hükümler taşıyan iki sözden her ikisinde doğru olabilir mi? Hak ve doğru iki olamaz."¹⁶

İşte bu sebepten dolayı Fakihler iki görüşten birisini diğerine tercih etmek için Kitap, Sünnet, ve İcma ışığında "Kıyas" ve "Nazar"ı (Re'y) kullanarak müslümanların metodojisini (usulünü) bu esaslara dayandırmak istemişlerdir.

Şüphesiz ki bu tartışmada Hadisçiler haklı olan taraftı. Gerçektende bazı zamanlarda ve bazı meselelerde iki ihtilaflı görüşten birisini diğerine tercih etmek doğru olan tavidir. Sonra, ihtilaf daima tek tarz değildir. Bazen durum, birbirine zıtlık teşkil eden iki görüşten birisini seçmeyi ve tercih yapmayı gerektirir. Bu ihtilafa bir örnek olmak üzere Rasulullah (s.a.v.)'dan nakledilen şu Hadis-i şerifi gösterebiliriz.

Ümmü Seleme (r.a.) anlatıyor: "Rasulullah (s.a.v.) fare'ye fuyesika der ve şöyle söylerdi.

"Ben onu sureti değiştirilmiş görüyorum. Çünkü o, kendisine (içmesi için) deve sütü konulsa onu içmez. Ama koyun sütü verilse onu içer."¹⁷

14 İbn Abdülberr,a.g.e.II/903

15 İbn Abdülberr,a.g.e. II/906

16 İbn Abdülberr, a.g.e. II/907

17 Buhari, Bedü'l-halk, 15; Müslim, Zühd, 62

Yine bununla ilgili olarak bir rivayette şöyledir:

“İbn Mesud (r.a.) anlatıyor: Rasulullah (s.a.v.) maymun ve domuzlar Allah Teala'nın mesh ettiği (suretini değiştirdiği) insanlardan mı?” diye sorulduğunda şu cevabı verdi: “Allah Teala hiçbir kavmi maymun ve domuz (gibi hayvanlara) çevirip o şekilde bir neslin çoğalıp vücut bulması için lanetlememiştir. Maymun ve domuzlar mesh olayından önce yaratılmıştır.”¹⁸

Burada iki sözden birisini diğerine tercih etmek zorunda olduğumuz açıktır. Yine bu konuya bir başka örnek olarak şu Hadisi şerifleri zikredebiliriz:

“Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir: “Rasulullah (s.a.v.) efendimiz şöyle buyurmuşlardır: Onlar (müşriklerin ölen çocukları) babalarıyla beraberdir.”¹⁹

Başka bir rivayette ise Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: “Onlar cennet ehlinin hizmetçileridirler.”²⁰

Doğal olarak çocuğun aynı anda hem cennette hemde cehennemde bulunamayacağından bu türden rivayetleri ayıklayıp sahih olan hadise ulaşabilmek için gayret göstermemiz gerekiyor.

İbadetin yapısıyla alakalı olan ihtilaflı konular ise daha ziyade tali ve geri planda kalan meselelerdir. Bu ise mutlak olarak iki görüşten birisinin batıl olmasını gerektirmez. Aksine bu ihtilaflar ve farklılıklar ibadetteki çeşitliliğin ve genişliğin boyutlarına delalet eder, sahih veya batıl olmasına değil. İşte bundan ötürü bir sahabinin hayatında iki farklı tarzda amel ettiğini görüyoruz. Buna bir örnek olarak İmam Malik ve İmam Şafii'nin Urve (r.a)'dan naklettikleri Hz. Ömer (r.a.) hakkındaki şu rivayeti gösterebiliriz:

18 Müslim, Kader,33

19 Buhari, Kader,3, Cenaiz,92; Müslim, Cihad, 26, Kader, 26,27, 28; Ebu Davud, Sunnet, 17; Nesai, Cenaiz,60, Ahmed b. Hanbel, I/328, 341, 358, II/224,259, 268, 393, 471, III/435,IV/24, 71, V/9, 73,410, VI/208

20 Taberani, Beyrut, 1985, VII/244

“Hz. Ömer bir Cuma günü minberde hutbe okuyordu. Secde ayetini okuyunca minberden hemen aşağıya indi ve secdeye kapandı. Orada bulunanlarda onunla beraber secdeye kapandılar. Bir sonraki Cuma hutbesinde Hz. Ömer (r.a.) minberde yine bir secde ayeti okudu. Fakat bu kez minberden aşağıya inmedi, Orada bulunan insanlar secde etmek istediler ancak Hz.Ömer (r.a.) onları bundan men etti.”²¹

Yine Hz. Ömer (r.a.)’dan rivayet edildiğine göre o (r.a.) bir-gün mescide girdi ve iki rekat nafilé namaz kıldı. İkinci gün yine mescide girdi ve bu defa sadece bir rekat nafilé namaz kıldı. Orada bulunanlar dediler ki: Ya Ömer, sen sadece bir rekat namaz kıldın. Hz. Ömer (r.a.a) onlara şu şekilde cevap verdi:

“Bu bir nafilé namazdır. Dileyen uzatır, dileyen de kısaltır.”²²

Yine buna benzer şekilde Hz. Ömer (r.a.)’ın namaz esnasında besmeleyi sesli olarak okuduğunu bildiren rivayetler olduğu gibi, bazende sessiz olarak okuduğunu bildiren rivayetler de vardır.²³

Abdullah b. Abbas (r.a.), Rasulullah (s.a.v.)’in bazı yağmurlu günlerde insanlara “Namazlarınızı bulunduğunuz yerlerde kılınız” diye emrettiğini bildiriyor. Abdullah b. Abbas bizzat kendisinin yağmurlu bir Cuma günü müezzine şöyle dediğini naklediyor:

“Eşhedü enne Muhammede’r-Rasulullah” dedikten sonra “Hayya-ala’ s-Salah” deme, onun yerine “Sallu fi buyutiküm” de.” Bu söz orada bulunanların hoşuna gitmedi. Bunun üzerine Abdullah b. Abbas:

“Bunu benden çok daha hayırlı olan kimse yapmıştır. (Rasulullah’ı kastediyor). Ben insanların çamurda dışarı çıkmalarını hoş karşılamadım”.

21 Şah Velîyullah Dihlevî, İzâletü’l-Hıfâ

22 Şah Velîyullah Dihlevî, a.g.e.

23 Şah Velîyullah Dihlevî, a.g.e.

Peygamber (s.a.v.) ve Ashabının hayatını araştırdığımızda görüyoruz ki ibadetin temel yapısı ile alakalı konular değişmez sabit ameller olsa bile ibadetin tali kısımları bugünkü fıkhi mezheplerde gördüğümüz gibi sürekli aynı şekilde tekrar edilegelen monoton amellerden ibaret değildi. Şüphesiz ibadetin belirli bir temel yapısı vardır. Bu belirli yapı ve şeklin dışına çıkarak ibadet edebilmek mümkün değildir. Ancak çeşitli nedenlerden ötürü ibadetin bu şekli yapısı üzerinde meydana gelen cüz'i ve tâli değişiklikler bugün fıkıh mezheplerinin önderleri tarafından kâplılaştırılmış, müsamaha ve hoşgörü ortamı yitirilmiştir.

Kuşkusuz bazı farklar ve değişiklikler geçici (arızı) sebebler dolayısıyla meydana gelmiştir. Kabe'yi tavaf etme esnasında kısa adımlarla hızlı yürüme (remel) gibi ki daha sonra bunu fıkıh otoriteleri sünnet kabul etmişlerdir. Abdullah b. Abbas (r.a.) şöyle diyor: “Rasulullah (s.a.v.) beraberinde Mekke'ye gelen ashabıyla ittifak ederek geçici (arızı) bir sebeple bunu yapmışlardır. Bu sebep de Müşriklerin müslümanlar için söyledikleri, “Yesrib'in humması Muhammed'i ve arkadaşlarını zayıflatmış” sözüdür. Bu nedenle remel sünnet değildir.”²⁴

Bazı değişiklikler ise ibadet'in niteliğinde ileri gitme sebebiyle ortaya çıkmıştır. Buna örnek olarak Tirmizi, Ebu Davud ve Nesai'nin Rufaa b. Rafi, (r.a.) dan rivayet ettikleri şu Hadis-i şerifi gösterebiliriz.

Rufaa b. Rafi, peygamberimiz (a.s.)'ın arkasında namaz kılarlarken aksırdı. Sonra da sesli olarak şöyle dedi: “Elhamdullillah hamden kesiran tayyiben mübareken fiyhi mübareken aleyhi kema yuhibbu rabbuna ve yerda.”

Namazı tamamladıktan sonra Rasulullah (s.a.v.) sordu:

“Namazda konuşan kimdi?”

24 Buhari, Hac,55, Megazi,43; Müslim, Hac, 240; Tirmizi, Hac,39; Nesai, Hac, 155; Ebu Davud,Menasik,50.

Kimse cevap vermedi. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v.) üç defa soruyu tekrar etti.

Rufaa şöyle cevap verdi:

- Bendim Ya Rasulullah.

- Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

- Nefsim elinde olan Allah’a yemin ederim ki otuz küsur melek bu sözü yükseltti.”²⁵

Bazı farklar ise İslam’ın sadece ibadetin şekli yapısına değil, hakikatine önem verdiği için ortaya çıkmıştır. İşte bundan dolayı Rasulullah (s.a.v.) ibadet esnasında ortaya çıkan bazı basit farklılıkları görmezlikten gelmiş ve ibadetin temel hakikatini vurgulamıştır. Üsame b. Şerik rivayet ediyor: “Hac farızasını yerine getirmek üzere Rasulullah (s.a.v.) ile beraber çıktım. İnsanlar o (a.s.)’na geliyor, “Ya Rasulallah tavaftan önce sa’y yaptım” veya “bir şeyi tehir ettim” veyahut “bir şeyi takdim ettim” gibi sorular soruyorlardı, o (s.a.v.)’da onlara şöyle diyordu: “Günah yoktur. Ancak bir müslümanın diğer müslüman aleyhinde konuşarak namusuna leke getirmesi müstesna. O zalim bir kimsedir. İşte o kimse günah işlemiş ve helak olmuştur.”²⁶

Kur’an-ı Kerim namazın önemini birçok ayeti kerimde vurgulamış, fakat onu belirli bir kalıba sokmamıştır. Biz, namazın belirlenmiş olan şekli yapısını, tali kısımlarının çeşitliliği ve genişliğiyle beraber sünneti nebeviyyeden öğreniyoruz. Zira sünneti nebeviyye bizlere namazın esaslarını ayrıntılarıyla göstermiştir. Bu çeşitlilik, telafi edilmesi ve düzeltilmesi için bir “teknik” icad etmemizi gerektirecek noksanlık değildir. Aksine bu çeşitlilik namazın canlı ve dinamik bir ibadet olduğunun göstergesidir. Canlı ve dinamik olan bir ibadet, otomatik bir makine gibi devamlı surette aynı hareketleri tekrarlamayı kabul etmez. Fıkıh

25 Müsned,I/290, 306-373; Buhari, Ezan, 126; Müslim, Mesacid,149; Ebu Davud, Salat, 119, Tirmizi,Salat,179; Nesai, İftitah, 9,19,36; Malik, Muvatta, Kur’an,25.

26 Ebu Davud, Menasik,87

ilmi luzumsuz olarak, gayet doğal olan bu çeşitlilik ve genişlik aleyhinde hükümler koyarak canlı ve dinamik bir ibadet olan namaz statik ve monoton bir ibadet sistemi haline getirmiştir. İşte bu sünî düşünce namaz kılanları namazın faydelerinden istifade etmekten ve ondan hoşnud olmaktan mahrum kılmıştır. Böylece Allah (c.c.) tarafından mü'minlere farz kılınan namaz ibadeti, müslümanın hayatını tatlandıran, ona dinamizm ve canlılık kazandıran bir ilahi menba olmaktan çıkarak, daha ziyade spor yapmak gibi ekstradan bir hal olarak algılanmaya başlanmıştır.

Her ne kadar ibadetin ayrıntılarında tercihe gitme ve bu tercih üzerinde monotonlaşma haklı bir istek olsa da fakihlerin benimseyip izlediği bu yol doğru olan yol değildi. Fakihlerin yaptığı, her fakihin kendine özgü bir ekol kurması ve kendi kişisel gayretleriyle araştırması ve çeşitli görüşler arasında tercih yapmasıydı. Çeşitlilik, ibadetin içerisinde bilfiil var olmakla birlikte bir görüşü diğerine tercih etme noktasında muhtelif karakterlerin ve zekaların araştırmalarının sonucunda tek bir neticeye ulaşmaları mümkün değildi. Bir fakih belirli bir tercihe gittiğinde diğer fakih gelip onun tam zıddı olan görüşü tercih ediyordu. Böylece hedef, bir tek ibadet şekli ortaya koymak olduğu halde çok sayıda şekil ve suretlerde ibadet biçimleri ortaya çıktı.

Müseyyib b. Rafiğ et-Tabii diyor ki: “Taklitçi fakihlerin yetişmesinden önce insanlar arasında yaygın olan adet şu idi; Kur'an-ı Kerim'de ve Sünnette açık bir hüküm bulamadıkları herhangi bir konuya “Savafiyü'l-Ümera”²⁷ adını veriyorlar sonra da o konuyu o dönemin idarecilerine götürüyorlardı. Onlar da devrin ulemasını bir araya topluyor ve ulemanın icma ettiği şekilde hükmediyorlardı.”²⁸

27 Savafiyü'l-Ümera: Yöneticilerin gerekli olan fetvaları vermeleri için ilim ehli olan kimselerden seçtikleri uzman kimselerdir. (Bkz: İbn Abdülberr, Camii Beyanü'l-İlm ve Fadlihi, II/1069)

28 İbn Abdülberr, a.g.e. II/1069

Bu usul hiç kimsenin ayıramayacağı ve muhalefet edemeyeceği bir usuldü. Sonra devlet otoritesi ihtilaflı konularda hüküm verirken insanlara kefil olmuş oluyordu. Bu usul İslam'ın ilk dönemlerinde Kur'an-ı Kerim'in tedvin edilmesi sırasında takip edilmiş olan metod idi. Eğer Kuran-ı Kerim'in tedvin edilmesi çalışmaları devlet kontrolü altında gerçekleştirilmeseydi ve bu konuda bir takım vahiy katiplerinin kişisel gayretleriyle tamamlanmaya çalışılsaydı, muhakkak ki İslam ümmeti kıyamete kadar çözüme kavuşturulması mümkün olmayan büyük ihtilaflara maruz kalacaktı. Fıkhi konuların tertibinin de buna benzer şekilde yapılması şiddetle arzu edilen bir şeydi. İslam devletinin kontrolü altında bir "Ulema kurulu" veya bir "Ulema idaresi teşkilatı" kurularak bu çalışmaların gerçekleştirilmesi gerekiyordu. Buna örnek olarak sahabe arasında cenaze namazının tekbirlerinin sayısı etrafında anlaşmazlık çıktığında Hz. Ömer (r.a.)'ın onları dört tekbir üzerinde ittifak etmelerini sağlamasını gösterebiliriz²⁹ Abdullah b. Mukaffa', Abbasi halifelerinden Mansur'a, ulemanın üzerinde ittifak ettiği bir yasa düzenleyerek devlet adına bunun yapılmasını önermiştir.

4- Tahric Metodu

Fıkıh ilminin amacı başlangıçta çeşitli rivayetler ve görüşler arasında tercih yapmaktı. Ancak sürekli değişen şartlar yeni bir takım problemleri ve konuları ortaya çıkarıyordu. Fakihler bilinen eski hükümlere dayanarak yeni hükümler (kurallar) çıkarmaya başladılar. Böylece Fıkıh tarihinde yeni bir dönem başladı: Tercih döneminden sonra tahric dönemi. Bu gelişmeler hakkında İmam Şah Velîyullah Dihlevî şöyle diyor:

"Ne zaman ki fıkıh ilmini, sözünü ettiğimiz bu temeller üzerine oturtttular, gerek daha önceki nesillerce problem edinilen ve

29 İbn Abdülberr, a.g.e. II/914

gerekse kendi zamanlarında ortaya çıkan her mesele hakkın-da hadis buldular. Sonra Allah (c.c.) cem ve tedvin neslinin arkasından başka bir nesil getirdi. Onlar için gerekli olan hadis, fıkıh ve şer'i meselelerin tedvini, daha başka bir şekilde oldu. Şöyle ki; bunların sahip oldukları ilim malzemesi içerisinde, fıkıh ilmini, ehli hadisin ortaya koyduğu metodoloji üzere istinbat etmeye yetecek kadar hadis, sahabe ve tabiin asarı (uygulamaları) yoktu. Binaenaleyh fıkıh ilmini tahrir kuralı üzerine düzenlediler.”³⁰

Doğrusu hukuki meseleler ve muamelat ile ilgili meselelerin tedvin edilmesi sırasında tahrir metoduna dayanmak doğru olan yöntemdir. Çünkü yeni yeni ortaya çıkan problemler ve konular sürekli bir şekilde araştırmayı gerektiriyordu ve bu nedenle de sorunların çözümü için “kıyas” ve “ictehad” a sığınmaktan başka çıkar yol yoktu. Ancak tahrir kuralını ibadetleri de kapsayacak şekilde genelleştirmek, ibadetleri “teknik” e çevirmeye neden olan ictehadî bir hatadır. Yeni fıkıh problemlerin ortaya çıkması neticesinde din, ancak fıkıh uzmanlarının anlayabileceği yahut düzenleyebileceği karmakarışık bir teknik haline geldi. Halbuki Rasulullah (s.a.v.), getirmiş olduğu dinin kolaylık dini olduğunu Hadis-i şeriflerinde bizlere haber vermiştir:

“Kolay hanif(tevhid) dini ile gönderildim”³¹

Fakihler tıpkı diğer teknik ilimlerin dallara ayrılarak türetiltikleri gibi ibadetle ilgili meseleleri de bütünüyle kategorilere ayırmaya çalıştılar. “Bu münasebetle onların bir çoğu her fen dalında derinleşmeye başladı. Öyleki onlardan kimisi fıkıh usulü diye işi kıl-u kale boğdu. Kimisi meseleleri derinlemesine araştırdı, cevap verdi, araştırdı, tanımlamalara gitti, kategorilere ayırdı.”³²

30 Şah Velîyullah Dihlevî, Huccetullahi'l-baliğ, I/ 432,435,436

31 Ahmed b. Hanbel, Müsned, V/266, VI/116,233.

32 Şah Velîyullah Dihlevî, a.g.e.I/414

Sahabelerin zamanında bilinmeyen bu metod, ibadetle ilgili meselelerde derinleşmeye sebep oldu. İmam Şafii Kufe'ye ilk geldiğinde mescidde namaz kılmakta olan gençlerden birisinin namaz kılış şeklini caiz görmedi ve ona şöyle dedi:

-Namazını doğru kıl ki Allah (c.c.) güzel yüzüne cehennemde azap etmesin.

Genç ona şöyle cevap verdi:

-Ben bu mescidde Muhammed b. Hasan ve Ebu Yusuf'un yanında onbeş senedir namaz kıyorum. Onlar şimdiye kadar bana hiçbir şey söylemedikleri halde, sen benim namaz kılışında kusur mu buluyorsun?

O vakit İmameyn (İmam Muhammed ve Ebu Yusuf) mescidin dışında bulunuyorlardı. Genç onların yanına gitti ve sordu:

-Sizler benim namazımda bir kusur gördünüz mü?

Her ikisi de cevap verdiler:

-Hayır. Allah'a yemin olsun ki herhangi bir kusur görmedik.

Bunun üzerine genç onlara mescidde bulunan birisinin namaz kılışında kusur bulup itiraz ettiğini haber verdi. İmam Muhammed ve Ebu Yusuf gence dediler ki:

-Ona git ve namaza nasıl başladığını sor.

Genç İmam Şafii'ye geri döndü ve sordu:

- Ey namazımda kusur bulan şahıs sen namaza nasıl başlıyorsun?

İmam Şafii cevap verdi:

-İki farz ve bir sünnetle.

Genç, İmameyn'in yanına geri döndü ve İmam Şafii'nin verdiği cevabı onlara bildirdi. Onlar:

-Bu ilimde derinleşmiş bir kimsenin cevabıdır, dediler. Sonra aynı genci İmam Şafii'ye tekrar soru sorması için gönderdiler.

-İki farz ile bir sünnet nedir? İmam Şafii cevap verdi:

-Birinci farz niyettir, diğeri ise iftitah tekbiri. Bir sünnet ise iki eli kaldırmaktır.³³

Eğer bu konu Rasulullah (s.a.v.)'in sahabeleriyle alakalı bir mesele idiyse, o halde niçin aralarında soru ve cevap şeklinde böyle bir tarzda tartışma meydana gelmiştir?

Fadl b. Musa'nın rivayetine göre meşhur muhaddislerden Ağmeş (...-147 h.) bir defasında bir hastalığa yakalanmış idi. Ebu Hanife, Fadl b. Musa ile birlikte onun ziyaretine gittiler. Ebu Hanife Ağmeş'e dedi ki:

-Ya Eba Muhammed! Eğer sana ağır gelmeseydi, daha fazla ziyaretine gelirdim.

Ağmeş ona şöyle cevap verdi:

-Vallahi sen evinde olduğun halde bana ağır geliyorsun ya evime daha fazla gelirsen nasıl olur.

Evden ayrıldıktan sonra Ebu Hanife, Fadl b. Musa'ya şöyle dedi:

-Ağmeş Ramazan ayı boyunca hiç oruç tutmadı ve cünüplükten de temizlenmedi. (Ağmeş Huzeyfe (r.a.)dan gelen bir Hadis-i şerifin hükmüne göre amel ediyor, sabah oluncaya kadar gusül abdesti almıyordu.)³⁴

Ebu Hanife böylesine tehlikeli bir sözü sadece Ağmeş'in sahur yemeği ve gusül abdesti gibi iki meselede kendisine muhalefet ettiğinden dolayı söylemiştir.

Şüphesiz ki sırf tâli meselelerde görüş ayrılığı olduğu için Sahabe-i kiram (r.a.)dan buna benzer hükümler vermelerini beklememiz imkansızdır. İşte azam bildiğimiz ve şahsına tam bir güven duyduğumuz Ebu Hanife.

İşte bu türden tali meseleler ve araştırmalar derinlemesine disipline edilerek Rasulullah s.a.v.) in ashabının bihaber olduğu

33 Rihletü İmamı Şafii, Matbaatu selefiyye, Kahire, 1350, s.13-14

34 İbn Abdülberr, a.g.e. II/ 1106

bir teknik ortaya çıktı. Ashabı kiramdan hiç birisi abdestin dört farzı, onüç sünneti ve sekiz de müstehabı kapsadığını bilmiyordu. Din ilmi adına Fıkıh ilminin icad ettiği bu türden teknik ölçüler bazen çok garip şeylerin ortaya çıkmasına da sebep oluyordu. Buna örnek olarak Ebu Hanife'nin İmam Evzai'ye (d: 157h.) söylediği şu sözü gösterebiliriz.

“Eğer Allah'ın Rasulünün (s.a,v.) faziletli sohbetlerinde bulunmuş olmasaydı, muhakkak ki Alkame, Abdullah b. Ömer'den daha fakihdir derdim.”³⁵

Eğer Ebu Hanife kendi çağında “fıkıh” adı altında revac bulan bu teknik alanında Abdullah b. Ömer'in Alkame'den daha geri olduğunu zannetmese idi, kendisinde böyle bir düşünce oluşmıyaktı.

Bu akılcılık bazı zamanlarda daha cüretkar bir şekilde ortaya çıkmıştır. Buna örnek olarak şu rivayeti gösterebiliriz. Rivayete göre Dehhak misk'ten nefret ederdi. Ona Rasulullah (s.a.v.)'in ashabı misk kokusu sürünüyordu, denildiğinde Dahhak şöyle cevap verdi:

-Biz onlardan daha alimiz.³⁶

Sahabe-i Kiram her soruya cevap vermiyor ve yeni yeni soruların ortaya çıkmasına da engel oluyorlardı. Buna bir örnek olmak üzere Harice b. Zeyd b. Sabit'in rivayetini zikredebiliriz. Zeyd'e bir şey sorulduğu zaman o, “Bu gerçekten meydana geldi mi? diye soruyordu. Eğer O'na “Hayır meydana gelmedi” denilirse cevap vermiyor, eğer “meydana geldi” derlerse cevap veriyordu...

Yine bu konuyla ilgili olarak Mesruk diyor ki: “Übeyy b. Ka'b ile yürüyordum. Bir adam ona “amca şöyle şöyle bir mesele var, ne dersin?” dedi. Bunun üzerine Übeyy O'na “Ey kardeşimin oğlu

35 Şah Velîyullah Dihlevî,a.g.e.I/ 414

36 İbni Abdülberî,a.g.e. II/ 1102

bu meydana geldi mi? diye sordu. Adam, “Hayır” cevabını verince, Übeyy: “Bu mesele vaki oluncaya kadar bizi bağışla”, diye cevap verdi.”³⁷

Fıkıh tekniği büyüyüp geliştiği zaman tâli bir takım sorular icad eden ve bu sorulara cevap bulabilmek için gayret sarf eden insanlar ortaya çıktı. Buna şu örneği verebiliriz:

“İmam Hocendi’ye, Şafii mezhebine mensub birisinin bir yada iki sene namazı terkettiğini, sonra da Hanefi mezhebine geçtiğini, bu adamın geçmiş namazlarını Şafii mezhebine göre mi, yoksa Hanefi mezhebine göre mi kaza edeceğini sordular.”³⁸

Böyle problemler Sahabe-i Kiram döneminde olmayan ve bilinmeyen şeylerdi. Eğer Sahabe-i kiramdan birisine yukarıda zikrettiğimiz gibi bir soru sorulsaydı, hiç kuşkusuz soruyu soran kimseye lanet eder ve azarlayarak şöyle derdi:

-Sen Muhammed (s.a.v.)’in dinini yahudiliğe mi çevirmek istiyorsun?

Fakat sonraki gelen asırlarda iş o dereceye ulaştı ki, insanlar bu tür soruları daha cüretkar bir tarzda artırarak sormaya, fıkıh alimleri de iftiharla cevap vermeye başladılar. Zira onlara göre fıkıh ilmi İslami ilimler içerisinde en faziletli olan ilim dahi idi. İmam Şah Veliullah Dihlevi fakihlerin ortaya çıkmasıyla müslümanların başına gelen bu durum hakkında şunları söylemektedir.

“Onlar, meydana gelsin veya gelmesin meselelere dalmaktan hiç çekinmedikleri gibi fetva vermekten de geri durmuyorlardı ve şöyle diyorlardı: “Din ancak fıkıh ilmi üzerine bina edilebilir. Bu nedenle bu ilmin yaygınlaştırılması gerekir.”³⁹

37 İbni Kayyım el-Cevziyye,İğlamu’l-muvakkıin,I/61

38 Şah Veliullah Dihlevi,a.g.e. I/457

39 Şah Veliullah Dihlevi,a.g.e. .I/434-435

5- Ehli Hadis ve Ehli Re'y Arasındaki İhtilaf

İşte bu gibi şeylerin ortaya çıkmasıyla hadisçilerle, ehli kıyas ve ehli re'y (fıkıhçılar) arasında şiddetli bir görüş ayrılığı başladı. Ebu Hureyre (r.a.)'nin, Rasulullah (s.a.v.)den rivayet ettiği bir Hadis-i şerif, hadisçiler arasında büyük bir şöhret kazandı. Ebu Hureyre (r.a.) dan rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

“Bu ümmet bir süre Allah'ın kitabı ve Rasulullah'ın sünneti ile amel edecekler, Daha sonra da re'y ile amel edecekler. Bunu yaptıklarında dalalete düşmüşlerdir.”⁴⁰

Kasım b. Muhammed b. Ebi Bekr, fakihlerin izlediği yönetime itiraz ederek şöyle diyor.

“Siz öyle şeyleri soruyorsunuz ki biz onları asla sormazdık. Ve yine siz öyle şeyleri araştırıyorsunuz ki biz onları asla araştırmazdık.”⁴¹

Fıkhi açıdan derinleşme ve incelemeler sebebiyle fıkıhçılar ibadet konularıyla alakalı, Rasulullah (s.a.v.)'in ashabının bilmediği meseleler ve şer'i hükümler icad ettiler. Muamelat fıkhi-nin kaidelerini esas alarak ibadetler fıkhi-ni genişlettiler. Hiç kuşkusuz ki bundan ilim ehli insanlar rahatsız oldular. İmam Evzai (...../157) Bakıyye b. Velid'e şöyle dediğini rivayet ediyor:

“İlim, Muhammed (s.a.v.) in ashabından bizlere ulaşan şeydir. Onların herhangi birisinden bizlere ulaşmayan şey ilim olamaz.”⁴²

Said b. Cübeyr et-Tabii (r.a.) şöyle diyor:

“Öncekilerin (ashabı kiramin) bilmediği şey dinden değildir.”⁴³

40 İbn Abdülberr, a.g.e. II/945

41 İbn Abdülberr, a.g.e. II/950

42 İbn Abdülberr, a.g.e. II/1072

43 İbn Abdülberr, a.g.e. II/1075

Bir şair uzun bir kasidesinin bir bölümünde şöyle diyor:

“Rasullerin gönderilmediği re’y ile insanlar, dinde bid’at ih-das edinceye kadar araştırdılar.”⁴⁴

Abdullah b. Mesleme el-Ka’nebi’nin rivayet ettiğine göre, bir-gün İmam Malik’i ziyarete gittiğinde onu ağlar vaziyette buldu. Selam verdi, İmam Malik onun selamına karşılık verdikten sonra sakinleşti, Abdullah b. Mesleme, İmam Malik’e:

-Seni ağlatan nedir? diye sordu.

İmam Malik cevap verdi:

-Ya İbn Ka’neb; Allah için benden meydana gelen ifrat nede-niyle ağlıyorum. Keşke bu konuda konuştuğum her kelime için kırbaça dövülseydim de benden bu re’y ve bu meseleler yüzün-den meydana gelen ifrat olmasaydı...”⁴⁵

İmam Malik şöyle diyor:

“Böyle bir şey insanların adetinden değildi. Selef-i salihinin adetinden de değildi. Onlara tabi olanların hiç birisinden de bir şey hakkında “Bu helaldir veya bu haramdır” dediğini duymadım. Buna cesaret de gösteremiyorlardı. Onlar sadece “Bunu kerih gö-rürüz. Bunu hasen kabul ederiz. Şundan sakınırsınız. Şunun hak-kında da bir görüşümüz yoktur.” şeklinde cevap veriyorlardı.”⁴⁶

Abdullah b. Mesleme el-Kırşi, İmam Malik’den şöyle işittiği-ni rivayet ediyor:

“Bu iş İmam-ı Azam Ebu Hanife yetişinceye kadar mutedil idi. (Normal, ifrat ve tefritten uzaktı.) Ne zaman ki Ebu Hanife yetişti, kıyas’ı benimseyerek onları etkiledi, ne kendisi felah bul-du ne de kazandı”⁴⁷

Halid b. Nezar İmam Malik’den rivayet ediyor:

44 İbn Abdülberri, a.g.e. II/950

45 İbn Abdülberri, a.g.e. II/1072

46 İbn Abdülberri, a.g.e. II/1075

47 İbn Abdülberri, a.g.e. II/1079

Eğer Ebu Hanife bu ümmetin karşısına kılıçla çıksaydı, onlara kıyas ve re'yi benimsetmesinden daha hayırlı olurdu.”⁴⁸

İbn Uyeyne de şöyle diyor:

“Ebu Hanife yetişinceye kadar Küfe ehli bu konuda mutedil olarak devam ediyordu”⁴⁹

İmam Ebu Yusuf (... /182) Harun Reşid zamanında kadılık makamına getirilince belirli bir mezhebe göre fıkıh ilmini yaymak için maddi gerekçeler ortaya çıktı. Bunun neticesinde Abbasi devletinin her tarafında Hanefi fikhına göre hükmedilmeye başlandı. Böylece insanlar özel olarak, devlet vazifesi alabilmek için fıkıh öğrenimi görmeye başladılar. Muhammed b. Hasan el-Verrak (d: 225) uzun bir kasidesinin bir bölümünde bu konuyu şöyle dile getiriyor:

“Arabalara bindiler ve erkenden,
Mizmar çalarak Halifeye gittiler hemen.
Nail olmak için şerefli bir makama,
Geç kalmadan erkenden ulaştılar akşama
İstediklerinin lutfuna vasil olup hemence
Zafere eriştiler döndüler biran önce
Kuşluk vakti geldiler ellerinde sahife
Muhtevasından ötürü mest oldular sevinçle
Çok katı davrandılar alttaki kimselere
Şiddetli bir şekilde zulmettiler boş yere
Halkın kabirleri kendilerine dar oldu
Genişledi kusuru arif ve akıllılar ah-u zar oldu.
Hadisleri cem eden Fakih Ebu Hanife’nin kıyasına,
Layiktır diye getirildi kadılık makamına
İlimden görmedi fayda bağlanınca dünyaya
İlahını unuttu geçersiz nedenlerle sığınınca dünyaya.”⁵⁰

48 İbn Abdülberr, a.g.e. II/1079

49 İbn Abdülberr, a.g.e.. II/1079

50 İbn Abdülberr, a.g.e. II/638

6- Mezheb Taassubculuğu

Şüphesiz ki ilk ortaya çıkan fıkhi mezheplerin kurucuları kendilerinden sonraki dönemlerde ortaya çıkan fakihler gibi mezheb taassubculuğu gütmüyorlardı.

Gerçekten de İbadetler fıkhi'nın çeşitli mezheblere ayrılması mezheb taassubculuğunu doğurmuştur. İnsanlık tarihi, beşer aklının hüküm veremeyeceği konular karşısında, yani tabiat üstü (metafizik) alem ile ilgili olan konular karşısında ki hassasiyetine şahittir. Akaid konularıyla alakalı olan çok küçük ayrılıklar beşeri iki cemaat arasında çok yüksek duvarların örülmesi için yeterlidir.

Ahkamla ilgili nasların yorumlanması sonrasında ortaya çıkan ihtilaflar hukukçular arasında kaçışı mümkün olmayan doğal bir durumdur. Kısasın uygulanması tarzındaki ihtilaf gibi. İmam Şafii Hacc Suresindeki şu ayeti kerimeye istinaden kısasın mazlum şahsa yapılan zulüm ile aynı tarzda olması gerektiğine hükmetmiştir:

“İşte böyle. Her kim, kendisine verilen eziyetin dengi ile karşılık verirse, bundan sonra yine kendisine bir tecavüz ve zulüm vaki olursa, emin olmalıdır ki, Allah ona mutlaka yardım edecektir. Hakikaten Allah çok bağışlayıcı ve mağfiret edicidir.”⁵¹

Eğer öldürülen şahıs suda boğulmak suretiyle öldürülmüş ise katil aynı şekilde suda boğulmak suretiyle kısas yapılır. Eğer bir kimse yakılarak öldürülmüş ise katil yakılmak suretiyle kısas uygulanır. Ancak Hanefiler İmam Şafii'nin bu görüşünü benimsemiş zulmün veya katledilmenin tarzı ne olursa olsun, kısas, adet olarak uygulanagelen tarzda olmalıdır, demişlerdir. İşte buna benzer bir ihtilaf tefrika ve hizipleşmeye yol açmaz. Ancak itikadı ilgilendiren ibadet meselelerinde çok basit ihtilaflar, mesela, namaz kılanların kamet getirilmeden önce mi, yoksa mü-

51 Hac,22/60

ezzin “Kad kameti’s-salah” dediği anda mı safa duracakları meselesi etrafındaki ihtilaflar, eski mescidin yanına yeni bir mescidin inşa edilmesine sebep olur. Şu sözü söyleyen kimse şüphesiz çok doğru söylemiştir: “Dindeki ihtilaf (ayrılık) siyasi çekişmeden daha ziyade, husumetten kaynaklanır.”

Müslümanlar arasındaki ayrılıklara tek ve en büyük sebep farklı ve birbirine zıt şekilde tedvin edilmiş olan fıkıh kitaplarındaki ibadetlerle alakalı görüş ve ayrılıklardır, dersem abartmış olmam. Gerçekten de ibadetlerle ilgili olan ayrılıklar, başlangıçta söz edilecek kadar önem taşımayan geri plandaki meselelerden ibaretti. Başlangıçta fakihlerin tezat teşkil eden rivayetleri araştırmalarındaki hedef, tercih ve tafdil (öncelik vermek) idi ki bunların da ibadete müteallık konularda önemli bir yeri yoktu. Çünkü, rivayetlerde görülen bu ihtilaflar, asli olmayıp ibadetlere izafe edilen geri planda kalan meselelerdeki genişliğe ve çeşitliliğe delalet ediyordu. Kaldı ki bunlar hüküm vermek için ilmi çalışmayı gerektiren mutlak anlamda bir ihtilaf ve çelişkiler de değildi. Şüphesiz bu temayül büyük bir kayıba da neden olmuştur. Şöyle ki; önceki fakihler, ibadetlerde kolaylık sağlamak için düzenli ve noksansız bir ibadet şekli ortaya koymaktan başka bir gaye taşımazken, sonraki dönemlerde gelen fakihler, ibadeti sadece çok ince bir şekilde ayarlanmış (dizayn edilmiş) monoton bir biçimde devamlı olarak aynı standart hareketleri tekrarlamaktan başka bir şey olmadığı zannına kapılmışlardır. Böylece ibadetin gerçek anlamı (hakikati) değil, şekli yapısı ortaya çıkmıştır. Bu da insanların itikatta olmasa da amelde arzuladıkları bir şeydi.

7-Sonuç

İbadetler fıkıhı, günümüzdeki biçimiyle müslümanlara iki hediye sunmuştur. Bunlardan birincisi uyushukluk, diğeri ise ihtilaftır. Bu fıkhi bozulmanın üstesinden gelmek için “Ehli-Hadis”⁵²

52 Ehli Hadis: XIX. Yüzyıl sonunda Hindistan ve Pakistanda tarihi ehli hadis çizgisini devam ettirmek isteyen yeni ehli hadiscilerdir. Bunlar Siddık Hasan’ın

denilen cemaat ortaya çıkmıştır. Ancak onlar da diğer fıkhi mezheplerin cemaatlerinden daha tehlikeli ve mutaassıp bir cemaatin ortaya çıkmasına sebep olmuşlardır. Bunun nedeni ise kendilerinden önceki insanların yapmış oldukları hatayı aynen tekrarlamış olmalarıdır. Onlarda geçmişte olduğu gibi ibadet ile alakalı geri planda kalan bazı konulardaki var olan çeşitliliği kabul etmediler. “Amin” kelimesinin gizli mi yoksa açıkta mı söylenmesinin yahut İmamın arkasında Fatıha suresinin okunup okunmaması gibi... Onlar tali konulardaki esneklik ve çeşitliliği kabullenmek yerine bir görüşü diğerine tercih etmek bir rivayeti isbat etmek diğerini çürütmek için çaba sarfetmeye başladılar. Bunu da diğerlerinin ibadet sistemlerinden daha doğru olarak kabul ettikleri kendi ibadet sistemlerini kurmak için yaptılar. Şüphesiz buna benzer gayretler sadece yeni bir fırkanın ortaya çıkmasına neden olmaktadır ki bu da bilfiil gerçekleşmiştir.

8- Çözüm

Bu durumu düzeltebilmek için tek çözüm hicri ikinci asra kadar devam ede geldiği gibi “İbadetler Fıkhı”nı “Muamelet Fıkhı”ndan ayırmaktır. Şüphesiz ki muamelat fıkhında yer alan içtihat ve genişlik, sadece caiz değil, aynı zamanda şiddetle arzu edilen bir realitedir. Ancak ibadetler fıkhı, tercih ve tahrir yapmaksızın sahih hadisleri tertib ve cem etmekle sınırlı kalmalıdır. Herhangi bir ibadeti veya onun bir bölümünü eda edebilmek için birden fazla yöntem olursa, birini diğerine tercih etmek için gayret sarf etmeyerek kaynaklarıyla birlikte bütün yöntemlerini bu

(ö:1307/1890) eserleri ve Nezîr Hüseyin’in (ö:1320/1902) öğretim faaliyetlerinin neticesi ortaya çıkmıştır. Yeni ehli Hadis sadece sahih hadisle amel edilebileceğini yeterli bilgisi olan herkesin içtihad edebileceğini söylemekte tevhid inancı ve gaybı yalnız Allah’ın bileceği konular üzerinde durmakta, taklide ve bidatlara karşı çıkmaktadır. Kendilerine özgü yayınları, camileri ve eğitim müesseseleri vardır. (Abdullah Aydınlı, “Ehli Hadis” Maddesi, DİA, İstanbul, X.508

hükümün içerisine dahil etmek gerekir. Ancak müdahale etmek şartıyla.

Bir defasında Harun Reşid, (ö. 193/809) insanların Maliki mezhebine tabi olmaları için emir vermeyi önerdi. İmam Malik buna izin vermedi ve halifeye şöyle:

“Bunu yapma. Çünkü Rasulullah (s.a.v.)’in ashabı tali (fer’i) konularda ihtilaf etmiştir.”⁵³

Rasulullah (s.a.v.)’in ashabının fer’i meselelerdeki ihtilafları ibadetlerini cemaatle eda etmelerine herhangi bir engel teşkil etmiyorsa, nasıl olurda bizler Allah ve Rasulünün bizlere sunmuş olduğu genişlik ve çeşitlilik kapısını kapatıp “zaruret (ihtiyaç)” gerekçesiyle dinde yeni hükümler ortaya koymayı caiz görebiliriz? Hiç kuşkusuz bu bizden istenilmeyen bir uygulamadır. Çünkü fer’i konulardaki bu ihtilaflara ve çeşitliliğe rağmen sahabe-i kiram (r.a.) birbirlerine kenetlenmiş bir duvar gibiydiler. Ancak ne zaman ki bu ihtilaflar ve çeşitlilikler hakkında hüküm verilerek tayin edilmiş ve sınırlanmış bir sistem formüle edildi, günümüze kadar bitmek bilmeyen anlaşmazlıklar meydana geldi.

Arzu edilen diğer bir konu ise şu andaki dini eğitim veren okullarımızdaki müfredat programını değiştirmektir. Bu eğitim müesseseleri bu yanlışlığın İslam ümmetinde muhafaza edilmesine sebep olan faktörlerdendir. Dini eğitim veren okullarımız şu andaki yapısıyla, Kur’an, Sünnet ve Kıyas’ı kullanmak suretiyle mensub oldukları fıkhi mezhebi teyid etmek için kullanılan bir araçtan başka bir şey değildir. Seyyid Reşid Rıza (1865/1935) hicri 1330 yılında Hindistan’a geldiğinde Deobend’de bulunan “Daru’l-Ulum”u ziyaret etti. Orada kendisine yapılan karşılama töreni esnasında Daru’l-Ulum’da öğretim görevlisi olan bir profesöre hadis öğretimi mtoodunun nasıl olduğunu sordu. Bu profesör cevabında Hadis-i şerifin okunmasından sonra hadisçinin

53 Şah Veliyullah Dihlevi, a.g.e. I/418

gerekli bilimsel anektodları verdiğini, şayet Hanefi mezhebinin görüşlerine aykırı bir hadis olduğu anlaşılırsa bu takdirde sözkonusu hadisin Hanefi mezhebinin görüşleriyle uyuştuğunu isbat etmek için çaba gösterdiğini anlattı. Bunun üzerine Reşid Rıza sordu:

- Bu yöntem bütün hadisler için söz konusu mudur?

- Evet, dediler. Seyyid Reşid Rıza bu işe çok şaşırdı ve şeyh Muhammed Yusuf Bennuri (1908/1977)'nin rivayet ettiğine göre aynen şöyle dedi:

“Hadisler de Hanefi midir? Böyle bir şey nasıl olur? Bu delili olmayan bir taasupçuluk değil de nedir?”⁵⁴

Şeyh Enver Şah el-Keşmiri o vakitlerde Daru'l-Ulum'da hadis profesörüydü. Bu haber ona ulaşınca ziyaretçiye karşılama esnasında yapacağı konuşmaya mevzu olarak bu olayı seçti ve (kendince) bütün Hadis-i şeriflerin Hanefi fıkhıyla uyuştuğunu ispatladı.

Ancak Şeyh Enver Şah el-Keşmiri (1875/1935) ömrünün nihayetinde dini eğitim veren okullardaki bu eğitim sisteminin yanlışlığını itiraf etmiştir. Bir müftü olan öğrencisi Muhammed Şefi (1897/1935) “Vahdetü'l-Ümme” isimli kitabında hocasının şöyle dediğini rivayet ediyor:

“Bütün gayretlerimizin amacı, Hanefi mezhebinin diğer Mezhablere tercih edimesini sağlamaktır. Ancak bütün bu çabaların ne faydası oldu? Bu çabalar “bizim mezhebimiz yanlış ihtimali olan doğru, diğerlerinin mezhebi de doğru ihtimali olan yanlıştır” sözünden daha fazla bir anlam ifade etmiyor. Bütün bu araştırma ve gayretlerden sonra şunu söyleyebiliriz; Şüphesiz bu hüküm doğrudur, ancak hata ihtimali de taşımaktadır. Yahut bu hüküm hatalıdır, fakat doğru olma ihtimali de vardır. Sual me-

54 Şeyh Muhammed Yusuf el-Bennuri, Nefhatü'l-Anber.

lekleri Münker ve Nekir elleri kaldırmanın mı doğru veya bunu terk etmenin mi hak olduğundan yahut “amin” kelimesini açığa söylemenin mi doğru veya gizli söylemenin mi hak olduğundan sormayacaklar. Bizler ömrümüzü ne dünyada ne de ahirette bizlere faydası olmayacak şeyler arkasında koşmakla ziyan ettik... Peygamberlerin getirmiş oldukları gerçek İslam davasına insanları davet etmedik. Bunun yerine fer'i konuları araştırmakla meşgul olduk.”⁵⁵

Dini eğitim veren okullarımız her ne kadar bir fıkıh mezhebini benimsemiş olsa da, hadis bilim dalı bu ve benzeri fıkhi karmaşalardan uzaktır. Bu okullardan mezun olanlar “din alimi” diplomasını taşımalarına rağmen gerçekte “İhtilaf alimi”dirler... Onlar zannetmektedirler ki eğitimi gördükleri dini ilmin amacı, kendi mensub oldukları fıkhi mezhebin doğruluğunu, diğer mezhepler karşısında ispat etmekle sınırlıdır.

İşte bunun gibi, alimler basit ve de önemli olmayan konuları gündeme getirip sahneye koyarak, İslam ümmetini ebedi bitmek tükenmek bilmeyen çekişmelere ve mücadelelere zorlamaktadırlar. Yine onlar, fıkıh ile alakalı çok basit farklılıkları dini problemlerin en önemlileriymiş gibi göstererek avam halkı ibadetin diğer mezheplerce belirtilen şekillerini taklid etmeksizin sadece kendi mezhebinin benimsediği şekli ve kalıbı monoton bir şekilde tekrar etmek olduğu zannına sürüklenmişlerdir.⁵⁶

Dini eğitim veren okullarda bu türden ulema yetiştirilmeye devam edildiği sürece İslam ümmetinin içerisinde bulunduğu bu durumun düzeltilebilmesi mümkün gözüküyor.

55 Müftü Muhammed Şefi, Vahdetü'l-Ümme, Mektebetü'l-Münir, Faysalabad, Pakistan

56 Yani bir müslümanın yetişmesinde ve terbiyesinde bu ibadetlerin hiçbir payının olmadığı zannı hakim olmuştur. Elbette ki bu durum, ibadetlere insanlar tarafından bir müdahale olduğu anlamı taşımamalıdır.

Bu okullar için söylenebilecek en hafif söz bu okulların “tek ümmet”i kendi içerisinde ihtilafli ümmet haline getirdiğidir. Şu Kur’an ayeti bu gerçeğe uygun düşmektedir.

“Allah’a yönelerek ona karşı gelmekten sakınınız. Namazı kı-
lınız; müşriklerden olmayınız. Dinlerini parçalayan ve bölük bö-
lük olanlardan (olmayın. Bunlardan) her fırka, kendilerinde olan
ile böbürlenmektedir.”⁵⁷

57 Rum,30/32

İKİNCİ BÖLÜM

TASAVVUF

İslam dinine bozulma, ikinci olarak tasavvuf yoluyla girmiştir. Belki de İslam da sufi olarak isimlendirilen ilk kişi Ebu Hâşim es-Sufî'dir, (... /150) Ancak o dönemlerde zühd ve ibadette ileri giden kimselere sufi adı veriliyordu. Zira sufi hayat tarzında rahat ve güzel elbiseler terk ediliyor, onun yerine kaba yünden yapılmış elbiseler tercih ediliyordu. Bundan ötürü insanlar bu kimseleri “sufi”⁵⁸ diye isimlendirmeye başladılar. Daha sonra bu insanlar tavavvuf’un kurallarını ve terminolojisini teşekkül ettirmeye başladılar. Öyle ki, hicri üçüncü asra gelindiğinde tasavvuf, İslam dini içerisinde kendi başına ayakta duran “Manevi disiplin” haline geldi. İşrakiyye⁵⁹ Mistisizm⁶⁰ ve Vedanta⁶¹ felse-

58 Sufi: Kaba yünden yapılmış elbise giyen kimse anlamındadır. Bkz. Süleyman Ulu-
dağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1996,s.477-478

59 İşrakiyye: İşrak kelime anlamı itibariyle “ışığın açılması, güneşin doğması” demektir. Bu akıma “nur felsefesi” de denir. Metodu mantık ve akıl yürütme olan meşşailiğe bir reaksiyon olarak görülür. Keşf ilham ve sezgi prensibinden hareket eder. Kurucusu maktul (öldürülmüş) ünvanı ile bilinen Şehabettin Sühreverdî'dir. Kendisine sihirbazlık isnad edilmiş, dini ve felsefi fikirlerinden dolayı 1191 tarihinde Halep’de idam edilmiştir. Sühreverdî’nin felsefesi esasları itibariyle yeni ef-latunculuğa dayanır. Metodu da akıl dışı bir sezgidir. Çünkü akıl yoluyla hakikate ulaşamaz. (Necip TAYLAN, Anahatlarıyla İslam Felsefesi, Ensar yay,İstanbul, 1985, s.224-225

60 Mistisizm: İnsanın tabiatüstü alemle samimi bir şekilde doğrudan doğruya alaka kurup birleşmesinin imkanına inanan, kaynağı akıl ve duyular olmayan üstün bir bilgiyi (marifeti) sezgi gücü ve vecd yoluyla elde ettiğine inanma, böylece Allah’a ulaşıldığını ileri süren görüş. Ruh temizliği, nefse hakimiyet ve irade eğitimi onun metodunun esaslarını teşkil eder. (Necip TAYLAN, a.g.e.s.334)

61 Vedanta: Meşhur dört Hint felsefesinden birisidir. Vahdeti Vücut nazariyesini be-

ferleri bu yeni disiplin için pek çok bilgiyi içerisinde barındırıyor-
du. Böylece yabancı kaynakların etkisiyle İslam amblemini taşı-
yan yeni bir sistem ortaya çıktı. Gerçekte ise bu sistem, İslam’a
rakip olması için İslam’ın içerisinde ayrı bir şekilde sistematize
edilmiş yeni bir din idi.

Hicri üçüncü asırda tasavvufun bir kolu olarak ve özellikle
de İran’da “Batıniye” olarak isimlendirilen insanlar ortaya çık-
tı ve dediler ki:

“Kur’an’ın bir zahiri (açık) birde batını (gizli) yönü vardır,
Asıl amaç Kur’an’ın batını yönüdür.”⁶²

Bu sebepten dolayı bu fırkanın mensupları “Batıniyye” ola-
rak isimlendirildiler. İslam ümmetinin alimleri bu cemaatin,
kendi fasıklıklarını ve sapkınlıklarını örtbas edebilmek için bu
teoriyi ortaya atan zındıklar oldukları hususunda icma etmişler-
dir. Bu cemaatin mensupları şöyle diyorlardı:

“Sufi mezhebi olmayandır.”

Batınilerden birisine “namaz kılıyor musun?” diye soruldu-
ğunda şöyle cevap verdi:

“Sizler kendi virdinizle, bizler de kendi virdimizle beraberiz.”⁶³

Bunların inançlarına göre Kur’an’daki teklifler avama özgü-
dür. Havas (seçkinler) dan bu teklifler düşmüştür. Yine bunlar-

nimser. Bu konuda geniş bilgi için bakınız: Ferit KAM, Vahdet-i Vücut, (Sad: Et-
hem Cebecioğlu) D.İ.B.yay, Ankara,1994,s.26-28

62 Batıniyye’ye kaymayan Sünni tasavvuf büyüklerinin hepsinin nazarında zahir-
batın ayırımı yoktur. Onlara göre zahire dayanmayan batın, ve batına dayanma-
yan zahir batıldır. Bu konuda geniş bilgi için Sülemin’in “el-Fark beyne ilm’ş-Şeria
ve’l-Hakaik” (Ayasofya, No:4128) isimli eserine bakılabilir. Aynı zamanda Batıni-
ye ye en büyük darbeyi vuran Gazali’nin “el-Münkizü mine d-Dalâl” adlı eserine
de bakılabilir. (Çev.)

63 Gerçek sufilere istisnasız tamamı Batıniyye’ye karşı büyük bir tavır takınmak-
la kalmamış aynı zamanda onların sürekli olarak dalalette olduklarını kitapları-
na naksetmişlerdir. Bu konuda geniş bilgi için bakınız: İbrahim Hakkı Erzurumi,
Marifetname, (Sad: M. Fuat Başar), İstanbul, 1984,s.541-545; Osman Türer, Ta-
savvuf Tarihi, s.101-104 (Çev.)

dan hulül (Allah'ın insana nüfuz etmesi) ve İttihadi (Allah ile aynileşmeyi). savunanlar vardır. Bunlara göre kişi sülukunun (ahlakının) son mertebesine ulaştığı zaman Allah (c.c.) bu kişiye hulül eder. Onunla Allah (c.c.) arasında bir fark kalmaz. Binaenaleyh o kimse için şu sözü söylemek artık hak olmuştur:

“O (Allah) benim. Ben de o (Allah) dur.”⁶⁴

Yine mutasavvıflar tarafından “Vahdet-i Vücut” teorisi ortaya atılmış, Ebu Hüseyin Hallac bu teoriye dayanarak şöyle demiştir:

“Cübbemin altında Allah’ dan başkası yoktur.”⁶⁵

Dönemin alimleri Hallac’ın mürted olduğuna dair fetva vermiş, ve hicri 301 de halife Muktedir devrinde katledilmiştir. Aynı şekilde müzik dinlemenin ve raks etmenin Allah’a ulaşmak için bir araç olduğunu söyleyen mutasavvıflar olmuştur.⁶⁶ Yine onlardan livatanın (homoseksüelliğin) Allah’a yaklaşmak için bir araç olduğunu söyleyenler çıkmış ve arsızca şöyle diye-bilmişlerdir:

“Parlak bir delikanlı suretinde rabbimi gördüm”⁶⁷

Bununla birlikte ben, sufilığın ve tasvuvun buna benzer bir biçimini ele alıp tartışmayacağım. Zaten İslam alimleri onların

64 Hulul ve ittihad düşüncesi İbn Arabi’ye nisbet edilir. Oysa İbn Arabi’nin düşünce yapısı ve üslubu irdelendiği zaman ve kullandığı sembolik dil anlaşıldığı zaman zahiren İslama ters görünen sözlerinin hiç de anlaşıldığı gibi olmadığı ortaya çıkacaktır. (Bkz: M. M. Şerif, İslam Düşünce Tarihi, 2. Cilt, İbn Arabi, s.11-35; İsmail Fenni Ertuğrul, Vahdeti Vücut ve İbn Arabi) (Çev.)

65 Bu söz Hallacı Mansur’a ait değil Beyazıdı Bestami’ye aittir. Bkz: Osman Türer, Tasavvuf Tarihi, s.216; Mahir İz, Tasavvuf, İstanbul, 1990, s.143 (Çev.)

66 Semâ yapmanın dine aykırı olup olmadığı konusunda dini ilimlere en vakıf alimlerden birisi olan Gazali’nin İhya-u Ulumiddin adlı eserinin ikinci cildinde geniş bilgi vardır. Ayrıca bakınız: Selçuk Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, İstanbul, 1990, s.162-168 (Çev.)

67 Hiçbir hakiki sufi böyle bir kelime kullanamaz. Olsa olsa sapık bir mülhid ve Kur’an ın inceliğini anlayamayan ve tasavvuf nedir bilmeyen Batıniyye’nin kollarına mensup birisi kullanabilir.(Çev.)

sapıklığı üzerinde icma etmiştir. Ben tartışmamı bazı insanlarn nezdinde genel kabul görmüş ve halen birçok insanın hıdayet ve kurtuluşun en kısa yolu olarak gördüğü tasavvuf tarikatları üzerinde sınırlandıracağım. Bu tasavvuf tarikatları iki çeşittir.

1- Nafile ibadetlere kemmiyet bakımından ilaveler yapanlar.

2- Nafile ibadetlere keyfiyyet bakımından ilaveler yapanlar.

Ebu'l-Kasım Cüneyd el-Bağdadi (.../1297) şöyle demektedir: “Bu bizim düşüncemiz (hareketimiz) Kur'an-ı Kerim ve Sünnet ile sınırlıdır.”

Şüphesiz bu türden bir tasavvuf ilk asırdaki sufiler arasında revaçda idi. Eğer bunun da tasavvuf olarak tanımlanması doğru olursa. Bu insanlar Rasulullah (s.a.v.)'in gözetmiş olduğu ölçüyü, nafile olarak gelen ibadet usullerinde devam ettiremediler. Örnek verecek olursak Rasulullah (s.a.v.)'in kıldığı beş vakit namaza ilaveten gecenin sonunda birkaç rekat namaz daha kılarıdı. (Genellikle onbir rekat kılardı) Oysa sufiler bütün bir geceyi namaz kılarak geçirmeye başladılar. Rasulullah (s.a.v.) Ramazan orucunun dışında her ayın birkaç gününü oruçlu olarak geçirirdi, Oysa sufiler visal orucu tutmayı kendilerine şeriat kabul ettiler. Rasulullah (s.a.v) belli vakitlerde Kur'an-ı Kerim'den bazı sayfaları tilavet ederdi. Sufiler zamanlarının büyük bir bölümünü Kur'an okumaya ayırdılar. Öyle ki İmam Nevevi'nin rivayetine göre bazı insanlar her gün Kur'an-ı Kerim'i hatmediyordu.

Rasulullah (s.a.v.) ibadetlere bu türden ilaveler yapılmaması konusunda ümmetini açık bir şekilde uyarmıştır:

“Enes (r.a.) rivayet ediyor: Rasulullah (s.a.v.)'in zevcelerinin evine üç kimse gelip peygamberimizin ibadetini sordular. Kendilerine onun ibadetinden haber verilince, kendi ibadetlerini azımsadılar ve şöyle dediler:

-Rasulullah'ın yanında biz neyiz ki? Oysa onun geçmişteki ve gelecekteki günahları mağfiret olunmuştur. Bunlardan birisi:

-Ben yaşadığım süre içinde bütün geceleri namaz kılarak geçireceğim, dedi.

Diğeri:

-Ben de ömrüm boyunca oruç tutacağım ara vermeyeceğim, dedi.

Üçüncüsü:

-Ömrüm boyunca oruç tutacağım ve kadınlardan da uzak kalacağım, hiçbir zaman evlenmeyeceğim, dedi. Daha sonra Allah Rasulü (s.a.v) geldiğinde bu olay kendisine haber verildi. Allah Rasulü (s.a.v.) onlara:

- Şöyle şöyle diyenler sizler misiniz? Dikkat ediniz. Allah’a yemin ederim ki, Allah’tan en çok korkanınız ve ona karşı gelmekten en çok sakınanınız benim. Böyle olduğum halde ben bazen nafil oruç tutuyorum, bazen de tutmuyorum. Yine namaz kılarım, uyurum ve kadınlarla da evlenirim. Kim benim sünnetimi terk ederse, o benden değildir,”⁶⁸ buyurdu.

-Başka bir rivayette ise İbn Cerir, Abdürrezzak ve İbn Münzir, İbn Külabe’den şöyle dediğini rivayet etmektedirler:

“Rasullulah (s.a.v.)’in ashabından bazı kimseler kadınlardan uzaklaşmayı, dünyayı terk ederek ibadet için inzivaya çekilmeyi arzuladılar. Rasullullah (s.a.v.) onlar için ayağa kalktı. Bu kimseler hakkında sert bir konuşma yaptı ve şöyle dedi:

-Bizden önceki kimseler aşırı gittikleri için helak oldular. Onlar kendi nefislerine katı davrandıkça Allah (c.c.) da onların katı davranışlarının karşılığını verdi. Onların kalıntıları belgeler ve manastırlardadır. Allah’a ibadet ediniz ve ona hiç birşeyi ortak koşmayınız. Haccınızı eda ediniz, umre yapınız ve dosdoğru olunuz ki size karşı da dürüst olunulsun.”⁶⁹

68 Buhari, Nikah,1; Müslim, Nikah, 5; Nesai, Nikah,4

69 Ebu Davud, Sünen,Edeb,44

Abid ve zahidleri savunmak için telif edilen kitapların özeti, Şeyh Abdülhayy el-Leknevi (1204/1264)'nin kaleme aldığı "İkametü'l-Hucce ala enne iksari fi't-Teabbüdi leyse bi bid'ga, "(İbadette aşırı gitmenin bid'at olmadığına delili) adlı kitabta görmek mümkündür.⁷⁰

Elbette ki bu ve buna benzer kitapların getirdikleri delillerin hiç bir kıymeti harbiyesi yoktur. Ancak "Büyükler' olarak nitelendirilen bu insanların söz konusu olan bu amellerinin çok isabetli ve şüphe götürmeyecek bir tarzda doğru olduğunu peşinen kabul edersek o takdirde bu delillerin bir değeri olabilir. Eğer bu peşin önyargıyı bir kenara koyarsanız, göreceksiniz ki, bu kanıt ve deliller bilimsel olarak hiçbir değer taşımamaktadır. Mesele denilmektedir ki; Rasulullah (s.a.v.) ümmetine zorluk olmasın diye ve ümmetine şefkatinden ötürü ibadetlerde aşırılığa gitmemiştir. Rasulullah (s.a.v.)'in İslam davasını yayma çalışmalarını sırasında müşriklerin karşısındaki konumunu karşılaştırırsak bu delilin zayıflığı açık seçik görülecektir. Şayet insanların ibadet konusunda orta yol tutmalarının sebebi taraftarlarına şefkatlen kaynaklanıyor ise Rasulullah (sav) niçin bizlere sünnetini bırakmıştır?

"(Ey Muhammed) inanmıyorlar diye neredeyse kendini mahvedeceksin"⁷¹

Gerçek olan şudur ki, Allah (c.c.) kullarından bir takım hayali kahramanlıklara kalkışmalarını istemez. Ara vermeksizin elli sene boyunca akşam namazının abdestiyle sabah namazını kılmak gibi. Veya bir günde sekiz defa Kur'an-ı hatmetmek gibi. Vücudu gereksiz sıkıntılara mahkum etmek veya gece gündüz ibadetle ilgili belirli üslupları monoton bir tarzda tekrarlamaya lüzum yoktur. Allah(c.c.)'ın nezdinde bunlar istenilmeyen pratik-

70 El-Leknevi Abdülhayy, İkametü'l Hucce ala enne'l-İksari fi't-teabbudi leyse bi bid'a,Halep,1996

71 Şuara,26/3

lerdir. Allah (c.c.)'ın kullarından yapmalarını istediği ibadetlerin asıl hedefi, içlerinden onun korku ve sevgisiyle dolu olmaları, dıştan ise bir yandan bütün ameli faaliyetlerini Allah'ın öğretilerine ve şer'i hükümlerine uyum sağlaması için çaba sarfederken, diğer taraftan güçleri yettiğince diğer insanları da Allah(c.c.)'a itaat dairesine sokmak için gayret gösstermeleridir.

Şavet, bazı “büyükler” (ekabir)den rivayet edilen ibadetlerdeki aşırı gitmeyle ilgili kıssaların doğru olduğunu kabul etsek bile, bunların tavırları Hz. Muhammed'in bizlere getirmiş olduğu Kur'an-ı Kerim ve Sünnetü'n-nebevi biçiminde korunan dinin kendisi değildir. Sonraki dönemlerde gelen alimlerden bizlere aktarılan bu kahramanlıkların Muhammedi tavır ile bağı kurulamamıştır. Bunda kesinlikle şüphe yoktur. Ancak bu insanların eleştirmeye ve yanlışlarını düzeltmeye cesaret edilememesi gerileme çağının alametlerindendir. Bu nedenle bizde, bu insanların temize çıkarma ve haklı gösterme gayretleri başlamıştır. Hatta bu amelleri çirkin görmek yerine güzel göstermeye başlamışlardır. Öyleki sonunda bu ameller yavaş yavaş kutsallaştırılmıştır. Binaenaleyh bu amellerde noksanlık veya yanlışlık olasılığı düşünülememiştir. Hafız ez-Zehebî (.../748) ve İbn Teymiyye'nin (.../728) tasavvufa karşı takındıkları sert tavırları bilinmektedir. Ancak onlar da bazı zatlardan herhangi bir eleştiride bulunmaksızın ibadetlerde aşırıya gitmeleriyle ilgili hikayeler nakletmektedirler. Bu hikayelerin gerçekçi açıdan bakıldığında umumiyetle aslı esaslı bulunmamaktadır. Yüce dinimiz İslam'ın ise bu gibi hikayelerle elbette ki bir ilgisi yoktur. Bu hakikat dini literatürümüzün ekseriyeti için söylenebilir.

Tasavvufun diğer bir biçimi ise ibadetlere keyfiyet bakımından yapılan ilavelerdir. Bu ise öncekinden daha çirkin ve tehlikelidir. Birincisini Kur'an terminolojisinde “İtida (aşırı gitme)”⁷² olarak tanımlandığını kabul edersek, ikincisini de İbtida (bidat

çıkarma)”⁷³ olarak tanımlayabiliriz. Dinde yeni bir icad ortaya koyma ve bidat çıkarma her ne kadar doğru ve iyi niyetlerle yapılırsa yapılsın, istisnasız olarak kesinlikle reddedilip kabul edilmediği bilinmektedir. Buhari ve Müslim Rasulullah (s.a.v.)’den şöyle dediğini rivayet etmektedirler:

“Bu dinde olmayan bir şeyi ihdas eden kimse bilsin ki o, merduttur.”⁷⁴

İmamzade Cev’i Semerkandi (..../572) kaleme aldığı “Şir’atü’l-İslam” adlı eserinde sahabe-i kiram hakkında şunları yazıyor:

“Onlar Peygamber döneminde dinde yeni bir şey ihdas eden veya bid’at çıkaran kimseyi hoş karşılamıyor, az veya çok olsun, küçük veya büyük olsun bunun yaşatılmasına engel oluyorlardı.”⁷⁵

Sahabe-i kiramın bu sert tutumu ve reddi, muamelat hususunda değil, ibadetlerle ilgili idi. Zira beşeri (sosyal) ilişkilerin dünya ile derin bir bağlantısı olduğu gibi sürekli olarak belirli bir hal üzerinde de devam etmez. Bundan dolayı mü’minlerin karşılaştıkları problemlere yeni çözüm yolları bulabilmeleri için muamelat konularında içtihat yapılabilmesine açık bir şekilde cevaz verilmiştir. Bu, Kur’an-ı Kerim’in “İstinbat”⁷⁶ adını vererek işaret ettiği, Muaz b. Cebel hakkında rivayet edilen hadiste de “İçtihat”⁷⁷ olarak nitelendirilen realitedir

Halbuki ibadet, hiçbir şeye ihtiyaç duymayan, her türlü noksan sıfatlardan nünezzeh olan, hiçbir değişikliğe uğramayan, ezelî ve ebedî bir ilahın karşısında insanın tutum ve davranışlarıyla ilgilidir. Herhangi bir hastalık veya özür yahut bir hizmete bina-

73 Hadid,57/27

74 Müslim,Akdiye,17; Ebu Davud, Sünnet, 5; İbn Mace, Mukaddime,2

75 Seyyid Alizade Semerkandi,Şir’atü’l-İslam, 1306,s.9

76 “...halbuki onu Rasule ve aralarında yetki sahibi kimselere götürselerdi, onların arasından işin iç yüzünü anlayanlar, onun ne olduğunu bilirlerdi. Allah’ın size lutf ve rahmeti olmasaydı pek azınız müstesna şeytana uyup giderdiniz.” Nisa,4/83

77 Tirmizi, Ahkam,3

en tedrici olarak uygulanması gibi sebepler göz önünde bulundurulurken insanların hallerinin gözetilmesi mümkündür. Fakat beşer aklının ortaya koyduğu “Kıyas”a dayanılarak ibadetlerde herhangi bir eksiltme veya ekleme yapmak mümkün değildir. İbadetlerde buna geçit yoktur. Sadece bağlılık söz konusudur. Abdullah b. Mesud (r.a.) şöyle demiştir:

“Tabi olunuz, bid’at çıkarmayınız.”

Muamelat konuları ise her zaman için içtihadı kabul eder. İbadet konusunda ortaya çıkan yeniliklere tahammül edemeyen ashabdan hiç birisi bunu reddetmemiştir. Bir sahabe evladı olan Abdullah b. Ma’fel şöyle diyor:

“Ben namaz esnasında cehren (açıktan) besmeleyi okuduğumda babam beni işitti ve şöyle dedi:

-Ey türedi oğul, yenilikten (bid’attan) sakın.”⁷⁸

Şüphesiz ki muamelat konuları dünyevi şartlara bağlı olması sebebiyle doğal olarak değişkendir. Bundan dolayı muamelat konularında ictihat yapmak kesin olarak yasaklanmamıştır. Ancak hem ibadetler açısından hem de manevi açıdan arzu edilen şey, ne değişiklik ne fazlalık ve ne de bu konuda ictihat yapılmasıdır. Bilakis yalnızca var olana tabi olmaktır. İbn Abdülber, Said b. El Müseyyeb’den halife Ömer (r.a.)’in insanlara birgün hitap ederken şöyle dediğini rivayet etmektedir:

-Ey insanlar! Sünnetler size sünnet olarak bırakılmıştır. Farzlarda farz olarak bırakılmıştır. Sizler apaçık bu gerçek üzerinde bırakıldınız. Dikkat ediniz. İnsanları sağa sola saptırmayınız.”⁷⁹

İmam Şah Velîyullah Dihlevî, ümmeti Muhammedin başına gelen fitneleri tek tek saymış ve bunları otuz tane de sınırlandırmıştır. Dihlevî’ye göre onuncu fitne; “Sünneti nebevî’de olmayan

78 Ahmed b. Hanbel,4/85

79 İbn Abdülber,a.g.e.II/1179

bir takım dinsel vazifeler ve virdler (tesbihatlar) icad edilmesidir. Bu da Allah’a yakınlaşmak amacıyla yani, sevap elde etmek niyetiyle müstehab olan hükümlerin adeta vacipmiş gibi yerine getirilmesi suretiyle oluşturulmuştur. Daha sonra da icad edilmiş olan bu dinsel vazifelerin yaygınlaştırılması için kalblerde bir arzu belirmiştir.”⁸⁰

İmam Şah Veliyullah Dihlevi’nin naklettiği rivayetler arasından Darimi’nin Sünen”inde zikretmiş olduğu rivayet’te vardır. Darimi Hakem b. Mübarek’den, o’da Amr b. Yahya’dan babasını, babası hakkında konuşurken şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Sabah namazından önce Abdullah b. Mesud’un evinin önünde oturuyorduk. O çıkınca (babasını kasdediyor) birlikte mescide doğru yürümeye başladık. Ebu Musa el-Eşari yanıma geldi ve şöyle dedi:

-Ebu Abdurrahman’ın dışarı çıktığını gördünüz mü?

-Biz, “Hayır” dedik.

Bunun üzerine Ebu Abdurrahman dışarı çıkıncaya kadar Ebu Musa el-Eşari bizimle birlikte oturdu ve beklemeye başladı. Ebu Abdurrahman evinden çıkınca hep birlikte kalktık ve yanına gittik. Ebu Musa el-Eşari ona şöyle dedi:

-Ya Eba Abdurrahman! Biraz önce mescidde bir olay gördüm. Allah’a hamd olsun hayırdan başka bir şey görmemiş olmama rağmen ben bunu hoş karşılamadım. Ebu Abdurrahman:

-O nedir? diye sordu.

Ebu Musa el-Eşari:

-Eğer yaşarsan (birazdan) göreceksin, diye karşılık verdi. Mescidde halka biçiminde oturmuş namaz vaktini bekleyen bir cemaat gördüm. Her halkada bir adam, her birinin ellerinde çakıl taşları olduğu halde şöyle diyor:

80 Şah Veliyullah Dihlevi, İzaletü’l-Hıfa, Maksadü’l-evvel.

-Yüz defa tekbir getiriniz, Sonra onlar yüz defa tekbir getiriyorlar. Sonra

-Yüz defa kelime-i tevhid getiriniz, diyor. Onlar yüz defa kelime-i tevhid zikrediyorlar. Yine o:

-Yüz defa “subhanellah” deyiniz, diyor. Onlarda yüz defa “subhanallah” zikrediyorlar.

Ebu Abdurrahman:

-Onlara ne dedin? Diye sordu.

Ebu Musa:

-Senin görüşünü bekleyerek hiçbir şey demedim.

Ebu Abdurrahman:

-Onlara yaptıkları iyiliklerin kaybolmayacağına garanti vererek, işledikleri günahları saymalarını emretmedin mi?

Sonra Ebu Abdurrahman ayrıldı gitti. Bizde onunla beraber ayrıldık. Ebu Abdurrahman bu halkalardan birisinin başına geldi, durdu ve şöyle dedi:

-Bu yaptığınızı gördüğüm şey nedir? Onlar:

-Ya Eba Abdurrahman! Bunlar çakıl taşlarıdır. Bunlarla tesbih, tehlil ve tekbirlerin adedini sayıyoruz.

Ebu Abdurrahman onlara şöyle dedi:

-İşlediğiniz günahları sayın. Ben size garanti veriyorum ki bunu yapmakla yaptığınız iyiliklerden hiçbir şey kaybetmezsiniz. Ey ümmeti Muhammed! Yazıklar olsun sizlere ki helakiniz ne kaddarda yakındır. İşte bunlar peygamberinizin çoğunluktaki sahabeleridir. İşte bu O’nun ıslanmamış elbisesi ve henüz kırılmamış kap-kacakları. Nefsim elinde olan Allah’a yemin ederim ki, sizler ya Muhammed’in dininden daha doğru olan bir din üzerindesiniz, yahutta dalalet kapısını aralayanlardansınız. Bunun üzerine onlar şöyle dediler:

-Vallahi ya Eba Abdurrahman! bizim hayırdan başka bir niyetimiz yoktu. Ebu Abdurrahman:

-Nice hayır dileyenler vardır ki ona erişemezler. Rasulullah (s.a.v.) Kur'an okudukları halde ilerlemeleri mümkün olmayan bir kavimden söz etti. Allah'a yemin olsun ki bilemiyorum belki de bunların çoğunluğu sizlerdendir.”⁸¹

Bu rivayeti Taberani'de rivayet etmiştir. Ayrıca Ebu Nuaym “Hilyetü'l-Evliya” adlı eserinde değişik lafızlarla rivayet etmiştir. Bu rivayet, ahabî kiramın ibadetlerle ilgili konulardaki aşırılığa karşı gösterdikleri duyarlılığa delalet etmesi açısından yeterlidir. Onlar çok basitte olsa herhangi bir yeniliği veya bidatı asla kabul etmiyor ve reddediyorlardı. Kendine özgü mütehasısları, müridleri ve eğitimcileri bulunan ve İslam'a paralel rakip bir din kurulmaması için ibadetle ilgili hususlarda yeni icadların çoğaltılmasını ve bidatların büyütülmesini engellemek şüphesiz ki en doğru olan tavidir.

Sembolik Dil

Tasavvufun ortaya çıkmasında birinci etken bazı insanların “Batını Fıkıh” kavramını ortaya atmaları ve bunun kurallarını “Zahiri Fıkıh” usulüne benzer bir yapıda tasnif etmek istemeleri arzusunda gizlidir. Bu hiç de basit ve kolay bir iş değildi. Zira bu çalışma sembolik bir dil ile keyfiyetin hakikatini açıklamak anlamına geliyordu. Teknik terimler herhangi bir şeyin yalnızca görünen taraflarını ele alır. Bundan ötürü kul ile rabbi arasındaki keyfiyet ilişkisini teknik bir konu haline getirmek o dine ve o dine inanan insanlar arasında şiddetli anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına sebep olur. Bu girişimler adeta bir insanın işlem yapmaya dayalı olan matematik dili ile “sevgi” kavramının keyfiyetini açıklamasına benziyordu.

81 Darimi, Sünen, Mukaddime,23

Bu çabalar ibadetin “keyfiyyet” tarafını dış tarafından ayırdı. Böylece “Zikir” ibadeti, “Evrâd” ve “Tesbihat”a dönüştürüldü. Zikir’in çokça yapılması ise, tesbih taneleri üzerinde sürekli ve yeknasak bir şekilde bazı belirlenmiş özel kelimeleri tekrarlamaya dönüştürüldü. Kur’an “tedebbür”ü de Kur’an tilavetine dönüştürüldü.⁸² Zira Sufilerin idrak kabiliyeti sadece Kur’an-ı Kerim’i tilavet etmeye elverişli olup Allah’ın ayetleri üzerinde düşünceden ve tefekkürden aciz kalıyordu. İşte bu sebep dolayısıyladır ki mutasavvıfların zikir listelerinde “Allah”, “Lailahe illallah”, gibi kelimeleri bulurken, İslam dininde gerçekten çok önemli olan, “ahiret”,⁸³ “nimetullah”⁸⁴ “âlâi-rab”⁸⁵ ve “mevt” gibi birçok kavramı göremiyoruz. Bunun nedeni de, tasavvufi sistem içerisinde “Allah” kelimesini zikretmek mümkün iken, “ahiret”, “nimet”, “âlâi-rab ve “Mevt” gibi kelimeleri tekrarlamamanın anlamsız olmasındandır.

Böylece bu sistemin şemsiyesi altında, insanın Allah (c.c.) ile olan ilişkisi, dış görünüş itibariyle açıklanabilir hale geldi. Bunun neticesi olarak Allah (c.c.) ile olan bu ilişkinin kazanılabilmesi için otomatik olarak kendiliğinde yabancı metodların kullanılması eğilimi ortaya çıktı. Sırf “kıyas”ı kullanarak insanın bedeninde altı tane yerin nur ve bereket ile dolu olduğunu ifade eden varsayımlarını ortaya atarak, buna da “letaifi sitte” adını verdiler. Dediler ki; birinci latife “kalbiyye”dir, sol göğsün altında bulunur. İkinci latife “ruhiyye”dir, sağ göğsün üzerinde bulunur. Üçüncü latife “nefsiye”dir göbeğin altında bulunur. Dördüncü latife “sırrıyye”dir, göğsün ortasında bulunur. Beşinci latife “ahfa”dır, beyin zarında bulunur. Altıncı latife ise “nefsi natika”dır.⁸⁶

82 Muhammed,47/24

83 Müddesir,74/55

84 Maide,5/20

85 Rahman,55/13

86 Nakşibendiyye tarikatında ruhun altı latifesi vardır. Bunlardan birisi halk alemi-

Güçlü bir delile dayanmayan bu varsayıma istinaden ilginç ve tuhaf “dinsel vazifeler”, “dinsel cezalar” ve “dinsel denetimler” ortaya koydular. Bu kuralların amacının “nur makamları”na bas-kı yapmak olduğunu ve böylece bütün bedeninin Allah’ı zikretmek için harekete geçeceğini ileri sürdüler. Gözlerin ve dudakların kapatılarak nefesi göbekten çıkarıp kalbte tuttuktan sonra, göbekten boğaza kadar “La” kelimesini çıkarmak, daha sonra boğazdan “ilahe” kelimesini sokarak “ruhiyye” latifesinin olduğu yere ulaştırıp daha sonra da kuvvetle “illallah” kelimesini birinci latifenin bulunduğu yere (kalbe) vurdurarak bunun etkisini vücudun diğer bütün latifelerine ulaştırmak bu dinsel vazifelerdendir. Bu türden sayılıp hesap edilemeyecek kadar birçok varsayımları şaşırtıcı bir cesaretle ortaya attılar ve bunları da adeta “yardımcı vasıtalar” gibi ibadetlere dahil ettiler. “yardımcı” kelimesi farz olan ibadetleri tamamen terk etmenin sembolik olarak ifadesidir. Zira mutasavvıflar, bu vasıtaların ve metodların dinin maksatlarını yerine getirme hususunda bilinen vasıtalarından daha başarılı olduğuna dair inançlarını gizlememişlerdir. Meşhur mutasavvıflardan birisi şöyle diyor:

“Kulu Allah (c.c.)’a ulaştıran üç yol vardır. Birincisi; oruç tutmak ve namaz kılmaktır. İkincisi, Kur’an okumak, üçüncüsü de, tasavvuftur.” İlk iki yöntem için şunları söylemektedir: “Bu iki yöntemi benimseyenler, çok uzun bir zaman sonunda hedeflerine erişebilirler.”

Başka birisi de tasavvufu savunma mahiyetinde şunları yazıyor:

“Tasavvuf, insanın nefsini tezkiye ve terbiye etme hedefine ulaştırma hususunda en kısa ve en mükemmel yoldur.”⁸⁷

ne, beşi de emir alemine aittir. Geniş bilgi için bakınız. H. Kamil Yılmaz, İslam Tasavvufu, Altınoluk yay. İstanbul,1996,s.46-50; Şemseddin Muhammed Nuri, Risale-i Murakabe, İstanbul, 1282, s.12-20

87 Abdülbari en-Nedvi, Beyne’l-Tasavvuf ve’l-Hayat, Şam, 1962,s.33

İnsanların, uğrunda kendilerini kurban verdikleri bu karışıklık, psikolojik iç dünya ile normal dış dünya arasını ayırmalarından kaynaklanmaktadır. “Keymus (mide suyu) damarına basınç uygulanması yahut boynun bir tarafa doğru bükülmesi yahut belirlenmiş bazı sesler ve kelimeler eşliğinde nefes alınıp verilmesi, bazen farkında olmaksızın bu seslerin ve kelimelerin insanın fitratının (varlık yapısının) fonksiyonlarından bir parça haline gelmesine sebep olur. Ancak bu ses sporunun İslam dini ile ne gibi bir ilişkisi vardır? Hiç kuşkusuz böyle bir ses sporu vasıtasıyla herhangi bir kişiye kalp atışlarının veya nefes alış-verişlerinin eşliğinde belirli kelimelerin dinletilmesi, Kur’an’ın bizlere “zikir” kelimesi ile ifade ettiği ibadet değildir. Bu ham hayalden öteye geçmez. Eğer sizlerde herhangi bir makineden çıkan sesin ritmine uyarak, kalbinizi ve nefes alış-verişinizi karıştırmaksızın “Hak, Hak” demeye başlamış olsanız, bir müddet sonra makineden gelen sesin “Hak, Hak” dan başka bir ses olmadığını farkedersiniz. Hataların en çirkin ise bu ses sporunun Kur’anda bahsi geçen “zikir” ibadeti olduğuna inanmış olmaktır. Oysa zikir, mümin kimsenin sadece alışkanlığı haline gelmiş bir ibadet değil, bilincinin bir parçası haline gelmiş yüce ve manevi bir haldir.

Dine yapılan bu ilavelerin zorunlu bir sonucu olarak daha kötü ve daha çirkin bir bid’at ortaya çıkmıştır ki o da “Mürşidi Kamil” inancıdır. Allah c.c.) ile kul arasında ilişki kurulabilmesi için Kur’an ve sünnetin öngördüğü yöntemlerin üzerine ilave edilen bu usulleri, avamdan olmayan seçkin kimselerden başka kimsenin bilemediği, kulları Allah’a ulaştırma hususunda en kısa ve en başarılı yol zannettiler. Böylece Allah’ın dini zahiri ve apaçık olmaktan çıkarılıp gizli ve esrarlı bir ilim haline dönüştürülmüştür. (Mesela Havvace Muinüddin el-Çeşti el-Hindi hakkında deniliyor ki; o, doğrudan Allah rasulünden “büyük görev”e nail oldu ve böylece batını mirac elde etti.)

Binaenaleyh bu manevi ve esrarlı ilimlerin otoritesi olan ve taraftarlarına ve müridlerine bu ilimleri aktaran “seçkin” kimselelere yakınlaşmak bir ihtiyaç haline geldi. Bu inancın bir gereği olarak şeyhler, hayali alemde müridlerinin kalblerini tesir altına alabilecek güce sahip olduklarını ve bu güç sayesinde onların kalplerini nur ve bereketle doldurabileceklerini empoze ettiler. Bunun bir neticesi olarakta bu şeyhler, daha fazla manevi faaliyetlere ve eylemlere yönelmeye başladılar, Öyle ki bir bakışla- rıyla müridlerinin ve kendilerini ziyarette gelen insanların kalple- rinde “tedirginlik” uyandırmaya ve gönüllerindeki değiş-tirme- ye güç yetirebilecek insanlar imajını kazandılar. Bu şekilde hırs- tıyanlardaki ve hintlilerdeki mistisizm felsefesi İslam kıyafetine büründü ve İslam dinine gizlice sızmış oldu.⁸⁸

İşte tam da bu noktada “ruhbanlık” kurumu İslam dinine ge- niş bir kapıdan girmiş oldu. Rasulullah (s.a.v.) bizlere, müslü- man bir ümmet içerisinde ne hahamlığın ve ne de ruhbanlığın ol- mayacağını bildirmiştir. Kur’anı-ı Kerim bu vakıayı “Allah’ı bıra- kıp kulları rab edinmek” olarak tanımlamaktadır.⁸⁹

Daha sonra tasavvuf şeyhleri hakkında akla hayale sığmaya- cak hikayeleri üreterek bunları insanlara takdim etmeye başladılar. Dediler ki: “Kavminin içerisinde Şeyh, ümmetinin içerisinde- ki peygamber gibidir”. “Allah ile beraber olmak isteyen tasavvuf ehli ile beraber olsun” vs.

88 Bütün kültürlerin birbirlerinden nisbi miktarda etkilenmesi normal bir şeydir. Fakat bir düşünceyi veya medeniyeti diğer bir kültürün elbisesine bürünmüş bir şekli olarak görerek o kültürün asıl kendi iç dinamiklerini görmemek çok büyük bir hatadır. İslam tasavvufunun İslam kültüründen beslendiği birçok ayeti kerimeyi ve Hadis-i şerifi görmemek büyük bir hata olur kanısındayız. Mesela Mantık ilmi bir roma kültürü eseridir. Fakat İslam kültürüne büyük hizmet etmiştir. Mantık bir alet ilmi olduğu için hangi kültüre girmişse o kültürün hizmetini yapmıştır. Tasavvufunda dışarıdan aldığı veya etkilendiği söylenen yönüde aynı buna benzer. İslam tasavvufunun bir kopya olmadığı hususunda bakınız: Afifi, Tasavvuf, İstanbul, 1996, s.8-9

89 Tevbe, 9/31; Ali İmran, 3/64

Şeyhlerin mucizelerini, mutasavvıfların kerametleriyle ilgili hikayeleri ve efsaneleri insanlar arasında yaydılar. Öyle ki bu anlatılanlar dilin ve edebiyatın ayrılmaz bir parçası haline geldi. İnsanlar bu hikayeleri ve uydurma rivayetleri gerçek hadiselermiş gibi inanarak sık sık anlatmaya başladılar. Bu olağanüstü hikayeler vasıtası ile şeyhlerin toplantıları ve vaazları büyük önem kazanmaya başladı. Fakat onlar insanlara bu hikayeleri anlatırken dolaylı olarak şu düşüncüyü ima ettiklerini düşünemediler. Kendi şeyhleri Rasulullah (s.a.v.)’in ashabından daha büyük ve de daha üstündür. Zira onlar kesinlikle böyle olağanüstü kerametler gösterememişlerdir. Her ne kadar sahih rivayetlerde sahabelerden vaki olan bazı harikulade hadiseler rivayet edilsede, bunlar ehli iman olanlara Allah (c.c.)’ın zaferinin ulaşması derecesindeki kerametlerden değildir.”⁹⁰

İslamda değişmez bir hakikat vardır. o da ehli imanın hak etmesi veyahut dualarının kabul olunması sonucunda Allah’ın yardımının onlara ulaşması hakikatidir. Sahabe-i kiramın en mükemmel şekilde eda ettikleri bu görevleri yerine getirmeleri kaydı ile onlara erişen ilahi zaferin çağımızdaki müslümanlar için de gerçekleşmesi imkan dahilindedir. Sahabe-i Kiramın kerametleri ile çağımızdaki şeyhlerin kerametleri arasındaki en belirgin fark, sahabenin arap ve acem topraklarındaki bütün gayri İslami unsurların ve kötülüklerin kökünü kazımış olmalarıdır. Halbuki (sözde kerametler dünyasında cinlerin, insanların, bitkilerin ve hayvanların kendi hükümleri altında olduklarını ileri süren) tasavvuf şeyhlerimiz, gerçek alemde insanların en acizleridirler. Gayri İslami güçler dünyanın dört bir yanında İslam’ı ve müslümanları ezmeye çalışırken onlar savunma mahiyetinde en ufak bir gayret dahi göstermekten acizdirler. Çünkü onlar, ya ha-

90 Şeyhini Rasulullah(s.a.v.)dan üstün tutan tasavvuf tarihinde hakiki bir sufi gösterilemez. Akademik alanda yazılan bütün tasavvuf eserleri buna referanstır. (Çev.)

yat mücadelesinden kopuk yada yöneticilere karşı yaltaklanarak yaşayıp gitmektedirler.

Şeyhlik makamına kutsallık atfedilmesi, başka bir ifadeyle “salihler (evliyalar)” kurumunun ortaya çıkması bu noktada sona ermemiştir. Sûfî toplantılarının en belirgin parçası haline gelen bir takım uydurma tuhaf olaylar ve kerametlerle ilgili anlatılan kıssalar insanların zihinlerine şüphe toplumları ekmıştır. Böylece insanlar artık peygamberlerin ve meleklerin genel olarak beşerden ayrı, müstakil bir sınıf olduğu gibi, kendi şeyhlerinin de beşerden ayrı müstakil bir sınıf olduğuna inanmaya başlamışlardır. Bu insanların Allah (c.c.) nezdinde seçilmiş ve güzide insanlar olduklarına inanmışlardır. İnsanlar bu kimselere hayret verici bir şekilde manadan yoksun bir takım özellikler atfetmişlerdir. Allah (c.c.) tarafından atanmış, güç ve kudret sahibi insanların var olduğu inancının yayılması bu düşüncelerin bir ürünüdür. Bu insanlara “evliyallah”⁹¹ ismini verdiler. Bu inanışa göre evliyaullah iki kategoriye ayrılır. Birincisine “Ehli İrşad”, diğereine ise “Ehli Tekvin” denir. Ehli irşad olanlar insanları hidayete ulaştırmak, kalbleri ıslah ve terbiye etmek ve Allah (c.c.)’a yaklaşmanın metodlarını insanlara öğretmek için Allah (c.c.) tarafından seçilmiştir. Aynı çağda yaşayan evliyaların en faziletlisine “Kutbu’l-İrşad” adı verilir.

Evliyanın ikinci çeşidi ise “ehli tekvin”dir. Zira onlar beşerin yaşamını ıslah etmek, dünya işlerini düzenlemek ve felaketleri uzaklaştırmakla sorumludurlar. Onlar dünya işlerini düzenleme görevlerini Allah’ın izniyle yerine getirirler. Evliyanın en büyüğü ve önderine “kutbu’t-tekvin” ismini verirler ve şöyle derler: “Ehl-i irşad peygamberler gibidirler, ehli tekvin ise Allah(c.c.)ın”işleri idare edenler” olarak nitelendirdiği melekler gibidirler.”⁹²

91 “Evliyalar” kelimesi ile burada kastedilen Kur’an da zikri geçen ve her mümin ve muttaki insanı kapsayan “evliya” kavramı değildir.

92 Cebrail’in vahyi getirmesi veya Azrail’in can alması Allaha bir eksiklik getirmez.

Kuran-ı Kerim’de ve Hadisi şeriflerde bu inancı destekleyen hiçbir delil olmadığı halde son derece samimiyetle bu inancı kabul eden insanların sayılamayacak kadar çok olması gerçekten dehşet verici bir hadisedir.

İşin başında tavavvufu icad edenlerin samimiyet derecesi ne olursa olsun şüphe yoktur ki aslında tasavvuf, Kur’an-ı Kerim’in “İbtida (bidat çıkarma)” olarak tanımladığı hadisedir.⁹³ Bazı erdemli kimseler, insanların Allah (c.c.) ile olan münasebetlerini güçlendirmek için, onlara yardım edecek bir takım yeni ilave yöntemler ortaya koymuş olmalarına mazeret olarak ve de kendilerini masum gösterebilmek maksadıyla, bu yöntemlerin, hakkında kesin nass olan İslami ibadetleri eda etmede kolaylık sağlayıcı bir araç olacağını öne sürmüşlerdir. Onlar ortaya koydukları bu yöntemler sayesinde, Allah (c.c.) dan başkasına kulluk yapılmamasını ilke kabul eden yüce İslam dinine kula kulluk yapma vakıasını sokmuşlardır. İstenilen, bilimsel olarak Allah (c.c.) hakkında araştırma yapmak ve O’na yakınlaşmanın yöntemlerini araştırmak olunca, bunu Kur’an’ın ayetleri üzerinde düşünme (tedebbür) ve Hadis-i şeriflerin öğretimi ile bunun elde edilemeyeceği onun yerine, Allah (c.c) tarafından atanan insanların sözleri ve tavırlarının uygulanmasıyla ancak elde edilebileceği düşüncesi hakim oldu. Binaenaleyh sonuçta bu insanlar, nesilden nesile aktarılacak önceliklerden kendilerine miras kalan bu ilim sayesinde “Mürşidler”“Meraci’ler (otorite)”, ve “nüfusu müzekke (arınmış canlar)” olacaklardı. Bu erdemli kimseler, insanların eğitiminde takip ettikleri bu metodu tercih etmeleriyle yasak bölgeye girmiş oldular. Çünkü ibadetlerle ilgili hususlarda ictihad yapmak suretiyle herhangi bir ilave yapmak kesinlikle caiz değildir.

Allahın izniyle görevlendirilen bir melek olabileceği gibi Hızır (a.s.) gibi bir kul da olabilir. Bunu anlamamız için Kehf Suresini okumamız yeterlidir. (Çev.)

Sonraki çağlarda müslümanların içine düştükleri sapmaların en ilginç olanı iki tanedir. Birinci sapma “muamelat” konularında ictihat kapısının kapatılması, ikinci sapma ise ibadet konularında ictihat kapısının aralanmasıdır. Oysa gerçek İslam şeriatının öngördüğü bunun tam tersidir. Ortaya çıkan yeni yeni problemlere çözüm bulunabilmesi için İslamın temel öğretilerinin çerçevesi içerisinde müslümanların ictihat etmelerine çok açık bir şekilde izin verilmiştir. İşte bundan dolayı ilk dönem fakihleri, bir çok problemle çözüm bulabilmek için ictihat etmişlerdir. Fakat sonradan yetişen fakihlere denilmiştir ki: “Önceki fakihler sonradan gelen fakihlere çözüm arayacakları herhangi bir mesele bırakmadılar.” Şüphesiz böyle bir söz din konusunda söylenebilecek oldukça çüretkar ve üzücü bir sözdür. Kur’an ve Sünnet varken eğer hicri ikinci asrın fakihlerine ictihat etme hakkı veriliyorsa, bu imamların fetvaları Allah(c.c.)’ın kitabı ve Rasulullah (s.a.v.)’in sünnetinden daha geniş ve kapsamlı mıdır ki, şartlar ne ölçüde değişirse değişsin sonradan gelen fakihlere ictihat etme hakkı tanınmıyor? Aralarında bir vasıta olmaksızın bizzat Rasulullah (s.a.v.)’in birlikteliğinde İslamı öğrenen Sahabe-i Kiram’ın tıpkı insanların devlet rejimini ele geçip yönetimde söz sahibi olabilmek için mücadele ettikleri gibi dinde de önderlik yapabilecek olan makamı ele geçirmek için çaba harcamalarına yol açacak olan “Salih insanlar” kurumunun ortaya çıkmasına tahammülleri yoktu. Sahabe- Kiram, Allah (c.c.)’ın kitabı Kur’an-ı Kerim ve Rasulullah (s.a.v.)’in sünnetinden başka hiçbir hidayet kaynağı tanımıyordu. Onlar herhangi bir insanı eleştirdikleri gibi Ömer b. El-Hattab (r.a.)’ı da eleştiriyorlardı. Halifenin öne sürdüğü iddiayı sırf kişiliğine duydukları saygıdan dolayı kabul etmeleri söz konusu değildi. Aksine eğer halife iddiasını muteber delillerle ispatlayabiliyorsa kabul ediyorlardı.

Dördüncü halife Ali b. Ebu Talip (r.a.) bir zırh meselesi yüzünden kadı Şurayh’e⁹⁴ bir yahudi hakkında şikayette bulundu.

94 Şurayh b. El-Haris el-Kindi: Büyük İslam kadılarından. Hz.Ömer onu Kufe ka-

Kölesi Kanber ve oğlu Hüseyin'i kendisi lehinde şahitlik etmeleri için tanık olarak beraberinde getirdi. Kadı Şürahı iffetli ve güvenilir birisi olmasına rağmen Hz. Hüseyin (r.a.)'ın şahitliğini kabul etmedi. Bunun üzerine Hz. Ali (r.a.):

-Rasulullah (s.a.v.) "Hasan ve Hüseyin cennet gençlerinin seyyidleridir" buyurduğu halde sen "Hüseyin" in şahitliğini kabul etmiyor musun? diye sordu.

Kadı Şürahı Hz. Ali'ye şöyle cevap verdi:

-Hayır. Ancak ben, bir çocuğun babası hakkında şahitlik yapmasının caiz olmadığını senden öğrendim."⁹⁵

Bir insanı taklid etme konusunda sahabenin düşüncesi, hayatta bulunan kimseleri "örnek insanlar" olarak alıp taklid etmek yerine ölmüş olan bir kimseyi taklid etmenin daha uygun olacağı şeklindeydi. Çünkü hayatta olan kimse hatadan uzak değildir. Peygamberler müstesna yaşayan her insan her an için hata yapabilir ve fitneye düşer olabilir. İbn Mesud(r.a.) bu hususta şöyle diyor:

"Birisini taklid etmek isteyen, ölmüş olan kimseyi taklid etsin. Çünkü hayatta olan kimse fitneye düşmekten emin değildir"

Mü'minlerin emiri Ali b. Ebu Talib(r.a.) ise şöyle diyor:

-Hayatta bulunan insanlara tabi olmaktan sakının. Zira, bir kimse cennet ehlinin ameliyle amel eder sonra dönüş yapar ki Allah (c.c.) onun nasıl davranacağını (ezeli ilmiyle) çok iyi bilir, sonra cehennem ehlinin ameliyle amel eder ve bu hal üzere ölür. o kimse cehennem ehliendir. Yine bir insan cehennemliklerin ameliyle amel eder, sonra Allah'ın onun hakkında olan ilmiyle dönüş yapar ve cennet ehlinin ameliyle amel eder ve bu hal üzere ölür. o kimse de cennet ehliendir. Eğer mut-

dılığına tayin etmiş ve bu görevde çok uzun süre kalmıştır. Hz.Ömer, Hz.Ali, İbn Mesud gibi sahabilerden hadis rivayet etmiştir. 78/697 yılında vefat etmiştir.(Çev.)

laka birisini, taklid edecekseniz, ölmüş insanları taklid edin, hayatta olanları değil”⁹⁶

Sonraki asırlarda İslam ümmetinde ortaya çıkmış olan salih insanlar (evliyalar) kurumu, Allah'ın kitabı ve Rasulullah(s.a.v.)'in sünnetinden çıkarılmış olan herhangi bir delile veya ruhsata dayanmamaktadır. Bu türden bir kurum İslam dininin yapısına yabancıdır. Bunlar İslami terimlerin arkasına gizlenerek İslam dinine sızmış olan ruhbanlık ve hahamlık gibi diğer ümmetlerin nezinde hakim olan kurumların bir benzeri ve taklididir. Dinin kaynağı olarak Allah'ın kitabı ve Rasulullah'ın sünnetinin yerine “Hikayat”, “Mektubat” ve salihler (evliyalar) kurumunun batıl kehanetleri devam ettiği sürece İslam dininde bu türden vakıalar devam edecektir. Allah (c.c.)'ın kitabı ve Rasulullah (s.a.v.)'in sünneti dinde tek otorite ve tek kaynak olduğu anda bu batıl inançların hepsi adeta hiç var olmamış gibi kaybolacaklardır.

96 İbn Abdülber, a.g.e. II/987

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KELAM İLMİ

İslam dinine bozulma üçüncü olarak da Kelâm ilmi yoluyla girmiştir. Aslında kelâm ilmi ilk ortaya çıktığı dönemde, İslam davetini destekleyen ve dinin hakikatlerini İslam dininin çağrısına muhatap olan insanlara anlayabilecekleri kendine özgü dili ve terminolojisi ile ulaştırmayı gaye edinen bir araç idi. İmam Gazali (1059-1111) Kelâm ilminin önemini göz önüne alarak kendi döneminin usulü ile dini bilgilere hakim olan ve dini temsil edebilecek donanımda eğitim görmüş alimlerin yetiştirilebilmesi için öğrenci ders programına akli ilimler (ma'kulat) bilim dalını dahil etmiştir. Fakat Kelam ilmi esas olarak zamana bağlı geçici bir bilim dahiydi. Çünkü, o revacda olduğu devirde oldukça yaygın olan zamana bağlı terimler ile İslamın süreklilik arzeden evrensel gerçeklerini açıklıyordu. Dolayısıyla ortaya çıktığı çağın bitmesiyle birlikte, önemi de otomatik olarak kendiliğinden sona ermiş oluyordu. Çünkü diğer alanlarda insanoğlunun yetersizliğinin ortaya çıkması bu alanda da rol oynadı. Herhangi bir şey yeni ortaya çıktığı zaman, bazı saygın kimselerin isimlerine nisbet edilir. Daha sonra o şeye zamanla kutsallık atfedilir. Öyle ki zaman geçtikçe bu yanlışlığı düzeltmeyi, yeniden şekil vermeyi yahut yenilemeyi sadece düşünmek bile ona inanan insanlar tarafından günah olarak kabul edilir.

İşte Abbasiler devrinde ortaya çıkan kelâm ilminin başına gelenler de bundan farklı bir durum değildir. o dönemlerde Kelâm

ilmi İslam dinine meydan okuyan bilimleri ona hizmet eden itaatkar bilimler haline getirme hususunda aktif bir role sahipti. Fakat zaman geçtikçe meydana gelen gelişmeler, kelâm ilminin eskiden olduğu gibi bu saydığımız faydalarını kati surette ortadan kaldırmıştır. Günümüzde dini eğitim veren okullarda öğrencilere okutulmakta olan akli ilimler (ma'kulat)in akıl dışı ilimler olarak nitelendirilmesi daha doğru olur. Zira bu rasyonel bilgiler, çağdaş bilimsel gözlem ve deneylerin artık hükmünü geçersiz kıldığı akılcı “kıyas” medoduna dayanmaktadır. Şüphesiz geçmişte fayda sağlamış olan metodun yararları sadece o zaman dilimi için geçerlidir. Geçmişte kullanılmış olan bu metod zamanla herhangi bir gelişme göstermeksizin din eğitimi programının ayrılmaz bir parçası haline dönüşmüştür. Hiç kuşkusuz İslami eğitim konusundaki temel metinler bu hatadan etkilenmemiştir, ancak şu kadar var ki İslami eğitim sistemimiz çağımızda değerini kaybetmiş olan bu metodlara sarılmanın kurbanı olmuştur.

Bugün dünyada İslamın lider bir düşünce olarak ortaya çıkmasını engelleyen bu yanıhtır. Günümüzde din eğitimi veren okullarımız, son derece samimi ve güzel duygularla beş asır öncesi bir zaman diliminde yararlı olabilecek insanları yetiştirmek ve mezun etmek için çaba harcamaktadır. Gayet açıktır ki bu minval üzere yetişen insanlar, değişen dünyada İslam dininin düşünce standardını ortaya koymaktan acizdirler. Onların zihniyetlerini ve yapılarını göz önüne aldığımız zaman bu onlar açısından imkansızdır. Bu durumda onlar ancak İslam dininin geri kalmışlığını temsil edebilirler Böylece onlar İslamın bilim öncesi çağlara uygun bir din olduğu, modern çağda yaşayan insan için uygun olmadığı düşüncesini teyid etmiş olmaktadır.

Günümüzde bazı İslami hareketler bu boşluğu doldurmaya çalışmışlardır. Buna örnek olarak İslami öğretileri siyasal söylemler ile ifade etmeye çalışan hareketleri gösterebiliriz. Bu hareketlerin geçicide olsa bir takım avantajlar sağladığı kuşkusuz-

dur. Fakat ne yazık ki, başından itibaren bu hareketlere bilinen bozukluklar karışmıştır. Çünkü bu hareketler, aslında kelâmi hareketler idi ve genel olarak dinin bütün müslümanların nezdinde kabul görmesi için ondokuzuncu yüzyılda batı düşüncelerinin egemen olduğu bir dönemde ortaya çıkmıştı. Fakat bu hareketlerin fanatik taraftarları İslam dinini siyasal söylemler ile açıklamakla yetinmemiş, kendi siyasal görüşlerine dayanarak “Siretün-Nebevi” ve “Tefsir” ilmini yeniden tedvin etmeye kalkışmışlar ve işi “peygamberler değişik çağlarda ilahi yönetimer kurmak için gönderilmişlerdir” deme derecesine kadar vardırırmışlardır. Böylece kurdukları Kelâmi ekolü zamana bağlı ve geçici bir ihtiyacı karşılayacak nitelikte bir çözüm olarak görmek yerine ona “bizatihi dinin tefsiri” ismini vermişlerdir. Bu hareketin takipçileri bu tutumlarıyla dinde sadece densizilik yapmakla kalmamışlar aynı zamanda geçmişteki dini kurumların başlarına gelen aynı türden uyuşukluğa yakalanmışlardır.

Bu kelâmi ekolün ortaya çıkmasına sebep olan 19. asrın siyasi düşüncesi, ikinci dünya savaşının bitmesiyle yok olmuştur. Zorunlu olarak ortaya çıkan şartlar, yeni düşüncelerin gerekçeleri ışığında yeni kelâm ilmi literatürünün hazırlanmasının şart olduğunu ortaya koymuştur. Fakat günümüzde dini eğitim veren okulların ölü yunan mantığını okutmaktan vazgeçemediği gibi bu grupta hâlâ hiçbir fayda elde edememelerine rağmen eski siyasal literatürü okumaya devam etmektedirler. Bu uyuşukluğun yegane sebebi bu grupların hâlâ bu eski kelam literatürünün belirli bir devirde geçici ihtiyaçlardan ortaya çıkmış bir kelâm ilmi değil de, dinin mutlak tefsiri olduğu düşüncesine kapılmış olmalarıdır.

Müslümanların haçlı saldırılarına karşı durabilmek için Mısır ve Şam’da silah sanayii kurmaya yönelik olarak yapılan demir fırınlarının günümüzde varlığından söz edilemez. Şüphe yok ki bu fırınlar zaman aşımına uğrayarak eski önemini yitir-

miştir. İşte tıpkı buna benzer bir biçimde İslami literatürümüzde yer alan bu eski ma'kulatların (akli bilgilerin) sadece geçmişimizden bir parça olması kaydıyla kütüphanelerde saklanması gerekir. Zira bu ma'kulatlar (akli bilgiler) çağdaş bilimsel gözlem ve deneylerin hükmünü çürüttüğü akılcı "kıyas" metoduna dayanmaktadır. Gelip geçici bazı şartlar neticesinde ortaya çıkan şeyler, o şartların ortadan kalkmasıyla yok olurlar. Ancak nedense bizler, bu eskimiş ma'kulatlardan (akli bilgilerden) bir türlü kurtulamıyoruz. Bunun sebebi de bu akli bilgilerin İslam metodolojisi literatürümüze girip yerleşerek adeta onun ayrılmaz bir parçası haline gelmiş olmasıdır.

İslam kültürüne yabancı olan bu bilimlerin İslam toplumuna girişi, dini ilimlerin tedvin edilmeye başlandığı dönemlere rastlar. Bu nedenledir ki eski mantık ilminin üslubundaki büyüye kapılan insanlar, zannetiler ki bu metod, İslami ilimleri tedvin etme konusunda uygulanması gereken en güzel metoddur. Bunun içindir ki İslam metodolojisi literatürü eski klasik mantık üslubuyla telif edildi. Binaenaleyh bu eski klasik yunan mantığı, İslam literatürünün ayrılmaz bir parçası haline geldi. Şüphesiz ki dini eğitim veren okullarımızın ders programlarından bu eskimiş akli bilgilerin çıkarılmasının zorunlu olduğu hususunda herhangi bir din alimini ikna etmemiz bizim için oldukça kolaydır. Ancak hemen bunun arkasından ileri sürülecek olan soru şudur. Öyleyse usul kitaplarımızı okuyup anlayabilecek din alimlerimizi nasıl yetiştireceğiz? Oysa ki sizler bu eski akli bilgileri öğrenmemişseniz bile Allah (c.c.)'ın kitabını ve Rasulullah (s.a.v.)'in sünnetini anlamakta herhangi bir zorlukla karşılaşmayacaksınız. Zira bu iki temel kaynak eski klasik mantık terminolojisi esas alınarak tedvin edilmemiştir. Oysa bu eski yönteme dayanan mantık terminolojisi okuyucu tarafından iyice okunup kavranmıyorsa, akaid ilmi ve fıkıh usulü ile ilgili kitapların anlaşılması mümkün değildir.

Dini düşünce alanında ve ortaya çıkan problemleri çözüme kavuşturma hususunda Rasulullah (s.a.v.) ve Ashab-ı kiram'ın metoduna aykırı yeni bir metodun ortaya çıkması şüphesiz ki yunan felsefesinin din ile irtibatlandırılmasından kaynaklanan en büyük kayıp olmuştur.

Hanefi mezhebi, imamın arkasında namaz kılarken Fatiha Suresinin okunmaması gerektiği şeklinde fetva vermiştir. Bazı kimseler bu hususla ilgili olarak Şeyh Reşid Ahmed el-Kenkuhi el-Hindi'ye Rasulullah (s.a.v.)'dan rivayet edilen bir Hadis-i şerifi arzettiklerinde Şeyh Kenkuhi, Hanefilerin aksini hüküm olarak kabul ettikleri bu hadisi reddetmiş ve demiştir ki:

“Bu hadis imamın arkasında Fatiha okunmamasının mübah olduğunun delilidir, vacib olduğunun değil”⁹⁷

Söz konusu Hadis-i şerife göre peygamber efendimiz (s.a.v.) ashabından bazılarına namaz kılarken imamın arkasında Kur'an okuyup okumadıklarını sordu. Onlarda:

-Evet (okuyoruz) diye cevap verdiler.

Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) onlara:

“-Böyle yapmayınız. Ancak ümmü'l-kur'an (Fatiha Suresi) müstesna diye cevap verdi”⁹⁸

Bu üslup İslamın o ilk yıllarındaki karışık olmayan sade ve basit üsluptur. Bu basit örnek bile daha sonraki çağlarda aramızda yaygınlaşan dini tartışma ve münazara üslubunun nasıl bir seviyede olduğunu açıkça göstermektedir. Günümüzde ise dini problemleri izah ederken bu teknik dili ve mantıksal üslubu kullanmayan kimseler gerçek din alimi olarak itibar görmemektedirler.

Doğrusu bu üslup, dini konuları ele almada bilimsel açıdan fevkalade güzel bir üsluptur. Ancak bu yöntem, arapların

97 Muhammed Yusuf Bennuri, Nefhatü'l-Anber.

98 Tirmizi, Sünen, Mevakit, 115; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/316,322

içerisinden çıkan ve iftihar ederek “Biz okuma yazma bilmeyen (ümme) bir ümmetiz.”⁹⁹ “Ben kolay hanif (tevhid) dini ile gönderildim.”¹⁰⁰ diyen peygamber (s.a.v.)’in bizlere emanet etmiş olduğu dinin kullanacağı bir yöntem değildir. Buna karşılık bizler, Yahudi ve Hristiyanların Musa(a.s.)’ın ve İsa(a.s.)’ın onlara getirmiş olduğu dini içinden çıkılmaz karışık bir din haline getirdikleri gibi bizde onların bu yöntemlerini aynen takip ederek bu kolay dini içinden çıkılmaz karmaşık bir din haline çevirdik. Bu “sistematik din”in İslam dini olmadığı apaçık bir haki-kattir. Eğer Rasulullah (s.a.v.)’in ashabından birisi günümüzde hayatta olsaydı, usul ilimlerine hakim olmadığı gerekçesiyle din eğitimi veren okullarımızdan birisindeki hadis bilim dalına hocalık için layık görülmeyecek ve o makama oturtulmayacaktı. Hatta bırakınız sahabe-i kiramı Rasulullah (s.a.v.) bile bugün bu okullarda yapılan öğretim gibi hadis ilimleri öğretimi yaptırmaya layık görülmeyecekti.

Gerçektende eski klasik mantığa dayanan bu bilimsel araştırma üslubu çağımızda önemini çoktan yitirmiştir. Zira eski klasik mantık bir takım akıl yürütmelere dayandığı halde çağımızda yaygınlaşan yeni modern bilimsel araştırma metodu, gerçek olaylar ve deneylerle fikirlerin isbat edildiği bilime dayanmaktadır. Halbuki dini eğitim veren okullarımızda okutulan kitaplar, şerhleriyle birlikte hoca ve öğrencilerin önemini yitirmiş eski klasik mantığa göre telif edilmiş bilgiler ışığında okuduğu kitaplardır. İşte bundan dolayıdır ki bu okullardan mezun olanlar düşünce, metod ve delillendirme (istidlal) bakımından yaşadıkları çağa yabancıdırlar. Okullarında sürekli eğitim görerek elde etmiş oldukları bu mantık silahına rağmen bilimsel ve mantıksal olarak çağımız insanına İslam dinini anlatmaktan aciz kalmaktadırlar. Bu insanlar hayata atıldıklarında veya kendilerini İslam davetçi-

99 Buhari, Sahih, Savm,13

100 Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/266, 6/116,233

si mevkiine koyma cesaretini gösterdikleri zaman yetersiz olmak gibi bir problemle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Bunların islam dinini izaha çalışmaları çağımız insanının zihninde tek bir düşüncenin oluşmasına yol açmıştır. O da, İslam'ın ancak geçmiş çağlarda yaşamış insanlar için güven ve huzur kaynağı olabildiği, fakat, çağımız modern insanının gönlünde ve benliğinde huzur ve güven uyandırmasının mümkün olmadığı düşüncesidir. Oysa mümkün olabilecek en güzel şekilde bütün insanlığa takdim edilse dünyanın her yanında ağırlığını hissettirecek olan ilahi bir din için bu ne kötü bir yakıştırma.

Zamana bağlı bir takım zorunluluklar sebebiyle ortaya çıkmış fakat daha sonra bu avantajını kaybederek İslam davasının yayılması ve müslümanların kendi dinlerini doğru bir biçimde anlayabilmeleri yönünde engel teşkil eden parazit usul ilimleri yerine İslam dininin ana kaynağı ve tertemiz menbaı olan Allah (c.c.)'ın kitabı Kur'an-ı Kerim'in ve Rasulullah (s.a.v.)'in sahih sünnetinin esas alınabilmesi için İslam dinini duraklama çağlarına mahsus olan bu kalıntılardan temizlemenin artık zamanı gelmiştir.

İSLAM DİYALEKTİĞİ

Yeni Kelâm İlmine Doğru*

Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim, bizlere her işi düzenleyen ve ayetleri açıklayanın Allah (c.c.) olduğunu haber vermektedir.

“Herbiri belli bir süreye kadar hareket edecek olan güneş ve ayı buyruğu altına alan, işleri yürüten, ayetleri uzun uzadıya açıklayan Allah'tır. Ola ki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanırsınız.”¹⁰¹

“İşleri yürüten” ifadesi ile kastedilen dış alemimizde müşahade ettiğimiz tabii bilimler olarak isimlendirilen kainatın düzenlenmesidir. “Ayetlerin uzun uzadıya açıklanması” ise her türlü tahriften korunmuş olarak elimizde bulunan ve Kur'an-ı Kerimle son şeklini alan “vahiy” dir. Gerçek şu ki, kelâm ilmi, vahye dayandırılan bilgi ile tabii bilimlerin birliğini ve bilinen evrene istinaden bilinmeyen alemi anlama çabasıdır.

101 * Prof. Vahidüddin Han bu konuşmayı 27 Aralık 1976 yılında “İslami düşüncenin yeniden yapılanması” konulu konferans esnasında Delhi de bulunan “el-Milliyetü'l-İslamiyye” üniversitesinde yapmıştır. Bu araştırma, yazarın “Nahvu tedvini'l-Cedid li'l-Ulumu'l-İslamiyye” adlı kitapçığına bir ek mahiyetindedir. Yazarın çağdaş Kelam İlmi'nin oluşmasında öncü sayılabilecek çalışmaları vardır. “İslam yetehadda”, ve “ed-Din fi muvacehetü'l-ilm” isimli kitapları bu çalışmalara bir örnektir. Her iki kitapta Prof. Dr. Bekir Karlığa tarafından tercüme edilmiş “Bilim ve uygarlık açısından İslam” ismiyle yayınlanarak türkçemize kazandırılmıştır.(Çev.)

Meseleye bu açıdan baktığımız zaman, İslam dininde eski Kelâm İlmi veya yeni Kelam İlmi diye isimlendiren bir bilim dalının olmadığını görürüz. Zira Kelâm İlmi Kur'an-ı Kerimdeki rasyonel bilgilerin tedvin edilmesinden başka bir şey değildir.

Ne var ki Abbasiler dönemindeki Kelam alimleri, Kelam ilmini tedvin çalışmalarını yürütürlerken bu çalışmanın İslami rasyonel bilgilerin beşeri felsefedeki rasyonel bilgilerin üzerine uygulanmasından başka bir şey olmadığı düşüncesinde idiler. Kelam ilmini eski ve yeni diye iki kategoriye ayıran işte bu hatadır. Zira beşeri felsefede her alan rasyonel bilgiye “Kıyas”a dayanmaktadır. Bundan dolayı da kainatta ve Kur’anda bulunan akli bilgilerin herhangi bir değişime uğramamasına karşın, beşeri felsefenin ortaya koyduğu rasyonel bilgiler zaman aşımı sebebiyle değişime uğramaktadır. Kur'an ın istidlal metodu doğal ve aynı zamanda evrensel bir metoddur. Kur'an insan idrakinin üzerindeki varlıklara delil getirirken duyu organlarımızın algılayabildiği olayları sembol olarak kullanır. Kur'andaki Kelam İlmi, temelinde asla bir değişikliğe uğramayan evrensel yeryüzü ve gökyüzü kanunlarına dayanır. İşte bu yüzden Kur'andaki Kelam İlmi sabittir, asla bir değişime uğramaz. Dolayısıyla Kur'andaki Kelam İlmi, beşeri bilimler esas alınarak tedvin edilince eski ve yeni gibi izafi nitelikler kazanıp arazî hale gelmiştir. Çünkü bu bilimler kıyas üzerine kurulmuştur ve doğal olarak da zamanla değişkenlik göstermektedir.

Şu an yirminci asrın sonundayız ve büyük olasılıkla Kelâm ilmini kesin ve objektif bir biçimde tedvin etmeye güç yetirebilecek konumdayız. Eskiden tabiat ile tabii bilimler birbirinden farklıydı. Tabiat, gerçekler üzerine istinad ettiği halde tabii bilimler kıyas metodu üzerine dayandırılmıştı. Oysa günümüzde tabiat ve tabii bilimler aynı noktada buluşmuştur. Böylece Kur'an-ı Kerim ve eski kelam İlmi farklılık göstermiştir. Kuran-ı Kerim muhkem

ayetleri ihtiva ettiği halde Kelam İlmi felsefecilerin kıyasları üzerine dayandırılmıştır.

Bilimin baş döndürücü bir şekilde gelişmesi günümüzde Kur'an ile uyum içinde olan bir Kelam İlmi ortaya koymamızı artık mümkün hale getirmiştir. Eğer "Yeni Kelâm İlmi" diye isimlendirilen bir bilim dalı varsa o da elimizde her türlü materyalin bulunmasına ve genel olarak bütün müslümanların özel olarak da bütün gayri müslimlerin içine düştükleri fikri boşluğu doldurmaya şiddetle ihtiyaç duymamıza rağmen şimdiye kadar tedvin etmediğimiz işte bu bilim dalıdır.

Yeni Kelam İlminin tedvin edilebilmesi için üzerimize düşen bazı görevleri burada hatırlatmak istiyorum.

1- Herşeyden önce bizlerden istenilen ilk çalışma temelde Kur'an-ı Kerim'e istinad eden bilimsel bir teorinin formüle edilmesidir. Bu teori ile kasdettiğim şey istikra (tumdengelim) metodudur. Kıyas eskiden varsayımlar ve müsellemlatlara¹⁰² dayanıyordu. Deney ve araştırma yapma alanında çağdaş tekniklerin ortaya çıkmasını takip eden ilk dönemelerde gözlem yapmanın önemini teyid ettiler. Ancak Einstein'ı müteakiben başlayan bilim çağı açık seçik göstermiştir ki nihai şekliyle hakikat, beşerin gözlem ve duyu organlarıyla sınırlı değildir. Binaenaleyh insanın, gücü sınırlı olan duyu organları ve araçları ile delil getirerek hakikatı ispatlayamayacağı anlaşılmıştır. İnsan ancak istinbat yolu ile dellilendirmeye güç yetirebilmektedir. O halde bizler hakikatleri gözlemleyemiyoruz, bilakis görünen eşyalara bakarak ve araştırma yapmak suretiyle gizli olan hakikatleri çıkarmaya güç yetirebiliyoruz.

Günümüzde ortaya atılan bilimsel teori Kur'an'ın öngördüğü bilimsel teori ile tevafuk halindedir. Kur'an bizlere, insanın ancak çok az bir ilimden faydalanabileceğini haber vermektedir,

102 Müsellemlat: İlmi bir tartışma sırasında karşı tarafın doğruluğunu benimsediği hükümlerdir. (Bkz. Bekir Topaloğlu, Kelam İlmi, 1985,s.75)

“Size ancak az bir bilgi verilmiştir.”¹⁰³

İşte bundan dolayı insanın üzerine düşen görev ilmi doğru-
dan elde ederek ikna olmakta direnmek yerine, dolaylı yollar-
dan kazandığı ilimle ikna olmasıdır. İşte bu şekilde beşeri bilim-
ler vahiyle aynı noktada buluşmaktadır. Zira çağdaş bilimsel te-
ori, Kur’ an’ın kullandığı istidlal metodunun, bilimin kullanmış
olduğu istidlal (tumdengelim) metoduyla bizatihi aynı olduğu-
nu kendiliğinden ispatlamıştır. Günümüzde “Çağdaş Kelâm İl-
mi”nin ortaya konulabilmesi için atılabilecek ilk adım bu bilim-
sel keşfin tedvin edilmesidir.

2-Bizlerden yapılması beklenen ikinci çalışma ise Kur’an’da
geçen tarihi bilgilerin tedvin edilmesidir. Zira Kuran’ı Kerim eski
ümmetlere gönderilen Peygamberlere ve kurulan medeniyetle-
re işaret etmektedir. Kur’an’da bu, Allah’ın günleri (Eyyamullah)
şeklinde isimlendirilen bölümdür.

“Andolsun ki Musa’yı da: kavmini karanlıklardan aydınlığa
çıkardık ve onlara Allah’ın (geçmiş kavimlerin başına getirdiği fela-
ket) günlerini hatırlat, diye mucizelerimizle gönderdik. Şüphesiz
ki bunda çok sabırlı, çok şükreden herkes için ibretler vardır.”¹⁰⁴

Bu tarihi olaylar Kur’ani bakış açısına göre çok önemlidir.
Zira bu tarihi olaylar ispat etmektedir ki, kainatın sahibi olan
yüce bir ilah vardır ve bu ilah her asırda peygamberlerini gön-
dermiş, kainatta koymuş olduğu değişmez kanun ve nizamlar-
a istinaden toplumların ve kurulan uygarlıkların kaderlerini ve
akibetlerini yine bu yüce ilah belirlemiştir. Şüphesiz ki bu konu
tarih ilmini ilgilendirmektedir. Ancak Kur’an bu olayları bizle-
re anlatırken tarih ilminin kullandığı metodları kullanmamakta,
İslam’ın davet, uyarı ve müjdeleme amaçlarını gerçekleştirme-
ye yönelik olarak kısaca işaret etmekle yetinmektedir. Kur’an-ı
Kerim’de sözü edilmeyen tarihi bilgiler geçmişte genel olarak bü-

103 İsrâ,17/85

104 İbrahim,14/5

yük oranda bilinmeyen olaylardı. Bundan ötürü de eski tarihçilerimiz sağlıklı bir şekilde tarihsel tedvin metodu ile bu bilgileri kaydetmekte başarılı değillerdi. Oysa günümüzde yapılan kazı çalışmaları esnasında ortaya çıkarılan tarihi eserler, bunlar üzerinde yapılan incelemeler ve bu kazılardan elde edilen bulgular sonucunda bilinmeyen tarihi olaylarla ilgili pekçok yazı ve vesika gün ışığına çıkarılmıştır. Binaenaleyh günümüzde Kur'an'ı Kerimde "Allah'ın günleri" olarak işaret edilen tarihi olayların açıklığa kavuşturulması ve tarihi belgelerle ispat edilebilmesi de artık mümkün hale gelmiştir.

3-Bizlerden yapılması istenilen üçüncü bir çalışma ise yeni ortaya çıkarılan bilimsel keşifleri kullanmak suretiyle kevnî ayetlerin tedvin edilmesidir.

"Onun hak olduğu meydana çıkıncaya kadar ayetlerimizi insanlara hem ufuklarda (dış dünyada) ve hem de kendi nefislerinde göstereceğiz."¹⁰⁵

Zira Kur'an-ı Kerim sürekli bir şekilde kainatta yüce yaratıcının varlığını gösteren delillere işaret etmekte ve alemin yaratılışının ardındaki ilahi hikmetleri açıklamaktadır. Bu nedenle Kur'anı Kerim davetini sağlam bir zemine oturtabilmek amacıyla bu evrensel delilleri kullanmaktadır. Ancak bu işaretlerin kısa ve öz olduğunu görüyoruz. Kısa ve öz olmasındaki hikmet ise geçmişteki insanların bu konular hakkında fazla bilgilerinin olmamasıdır. Bu nedenlerdir ki detaylı bir şekilde açıklansa dahi anlayamayacaklar ve vahyi hakiki hedefinden saptırabilecek yollara tevessül edebileceklerdi. Doğru olan şudur ki vahyin asıl hedefi insanlığın hidayete erdirilmesi ve mutlaka geleceğini haber verdiği hesap günü dolayısıyla uyarılmasıdır. Şu an tabii bilimlerin ilerlemesi sayesinde Kur'an'da kısaca işaret edilmekle yetinilen bilgiler, tafsilatlı olarak elimizde toplanmıştır. Böylece çağdaş tabii bilimler kelâm ilmine dönüşmüştür dersem herhalde

abartmış sayılmam. Bizlere düşen görev ise sadece bunları tedvin etmekten ibarettir. Bilimsel keşiflerin kullanılması yoluyla kainatta ve mahlukatta üzeri örtülü bir biçimde serpiştirilmiş olan Allah'ın ayetlerini tedvin etmek artık zorunlu hale gelmiştir.

4-Kur'anı Kerim'in kullandığı istidlal metodunun unsurlarından birisi de ayeti kerimede "nefislerinizde..." şeklinde ifade edilen kısımdır. Yani beşeriyetin psikolojik yapısında gizlenmiş olan Allah'ın ayetleridir. Beşeriyetin bu yönü eskiden büyük oranda meçhul idi. Bu konuda tasavvuf erbabı birçok kitap kaleme almıştır. Ancak, onlarda bilimsel verilere dayanmak yerine kıyas metodunu temel almışlardır. Onların kaleme aldıkları bu kitapların büyük bir bölümü günümüzde hedefinden sapmıştır. Çağdaş psikoloji ilminin araştırmaları bizlere pekçok yeni bilgiler kazandırmış ve bu yeni bilgiler Kur'an'da işaret edilen konuların detaylı bir şekilde açıklığa kavuşturulmasında bizlere büyük oranda yardımcı olmuştur. Şayet bu çalışmalar bilimsel olarak başarılı olmuşsa bu aynı zamanda Kur'an'da yer alan gerçeklerin psikoloji ilmi tarafından da tasdik edilmesi anlamına gelmektedir.

5-Diğer yanda sosyal bilimler alanı vardır ki bu alan, hukuk, siyaset, ekonomi ve çağımızda birçok kitapların kaleme alındığı çeşitli bilim dallarını kapsamaktadır. Sosyal bilimler hazinesi birçok açıdan avantajlıdır. Ancak ben prensip olarak sosyal bilimleri kelim ilmi içerisine dahil etmeye taraftar değilim. Bunun yegane sebebi, sosyal Bilimlerin karakteristik özelliğidir. Zira sosyal bilimlerin tümü kıyas metodunu temel alan bilimlerdir ve bu bilimlerin kıyas metoduna dayanmakta devam edeceğine dair zannımız ağır basmaktadır. Eğer bizler sosyal bilimleri kelim ilminde kullanmaya kalkışırsak Abbasiler döneminde yaşayan ve Kelim ilmini o zamanlar revaçta olan felsefi kıyas metodu üzerine kuran kelimcilerin işledikleri hatayı yeniden tekrarlamış oluruz. Onlar felsefi kıyas metodunu temel alıyorlardı bizler ise sos-

yolojik kıyasları temel almış olacağız. Bundan dolayı bana göre sosyal bilimler, Kelam ilmi içerisine değil, İslam Hukuku (Fakih) içerisine dahil edilmelidir. Başka bir ifadeyle İslam diyalektiğini sosyal bilimler üzerine kurmak yerine, sosyal bilimleri İslam hukuk sistemi olarak tedvin etmek gerekir.

6-Son olarak da genellikle kelam ilminden sayılmayan fakat hedefleri bakımından kelam ilminin büyük bir bölümü kabul edilebilecek olan ve yapılması arzu edilen bilimsel bir çalışmayı burada zikretmek istiyorum. Bu çalışma, İslam hakkında insanların bilgi sahibi olabilmeleri için bilimsel metodlarla çeşitli kitapların hazırlanmasıdır. Çağımızda İslam dinini konu edinen pek çok eser kaleme alınmıştır. Ancak bu eserlerdeki klasik kelam metodu bilimsel metoda ağır basmaktadır. Tefsir olsun, Siret (Peygamberin hayatı) olsun genel olarak bütün İslami bilimler hakkında kaleme alınan çağdaş İslami kitapların klasik kelam ilmi çizgisinin dışında hazırlanabilmesi mümkündür. Zira bilimsel açıdan bu kitapların önemine göz yumularak genellikle tefsir, siret gibi ilimleri konu edinen kitapların, çağdan çağa değişkenlik arzeden Kelam ilminin hakimiyeti altında olmaması gerekir.

Çağımızın karakteristik özelliği düşünce ve görüş hürriyetine önem vermesidir. Çağımızın insanı herhangi bir kelam ve tefsir yorumuna yer verilmeksizin bilginin kendisine olduğu gibi aktarılmasını, değerlendirmenin ise kendisine bırakılmasını arzulamaktadır. İslami literatürümüzün hazımsızlığına rağmen yeni İslami kitaplara karşı yoğun talep artışındaki yegane sebep budur. Çağımızın insanı İslamı anlamak istiyor, ancak, İslamın hakikatlerini bilimsel üslupla anlatacak olan kitapları arzulamaktadır. Şüphesiz ki modern insan okuyucuya hitap ederken akli ve fikri metodları değil, bilimsel metodları tercih etmektedir. Ancak şanssızlık olsa gerek, dünyada müslümanların kullandıkları hiçbir dilde şimdiye dek bilimsel metod klasik metod kadar revac bulmamıştır. Şüphe yok ki bilimin kullandığı metod klasik kelam

metoduyla uyuşmamaktadır. Zira bilimsel metod, temiz bir dil ve anlaşılır bir üslupla gerçeklerin ifade edilmesine ihtimam gösteren pozitivizmi ve kolaylığı temel alan bir metoddur.

Çağımızda müelliflerimiz, hesap edilemeyecek kadar çok eser kaleme almışlardır. Şahsen ben dünya dillerinin herhangi birisinde pozitif ve basit bir üslupla kaleme alınmış İslam'ın öğretilerini ve Hz. Peygamberin hayat hikayesini anlatan İslami eserlerin bir listesinden, bu tür eserlere her şeyden çok ihtiyaç duymamıza rağmen haberdar değilim. Ben cesaretle şunu söylüyorum. Eğer bizler gerçekten bilimsel bir metodla Kur'an-ı Kerim'in öğretilerini ve fütühat tarihi yerine İslam tarihini tedvin ederek bu kitapları çeşitli dünya dillerinde yayınlayabilirsek başka bir şey yapamazsak bile en azından bunları yapmış olmakla çağdaş ke-lam ilminin hedefini gerçekleştirmiş olacağız.

İSLAMİ İLİMLERİ YENİDEN TEDVİNE DOĞRU

Tabiinden Ukbe b. Nafi (63/...) Yezid b. Muaviye döneminde Afrika İslam ordularının komutanı idi. Ukbe b. Nafi Afrikanın kuzeyinde bulunan ülkeleri feth ede ede Atlas Okyanusunun kıyılarına kadar ulaştı. Ulaştığı en son nokta da Asfa şehri idi. Orada Ukbe b. Nafi, atını denizin sularına doğru sürdü ve şu meşhur sözünü söyledi:

“Allahım! Hiç kimse senden başkasına kulluk etmesin diye eğer şu denizin ardında başka bir ülkenin var olduğunu bilseydim tereddüt etmeden atımla şu denize daldardım.”

İslamın ilk asırlarında Kur'an'a iman eden ve bizzat Rasulullah (s.a.v.)'in terbiyesi altında yetişen Sahabe-i Kiram, Allah'ın mesajını bütün insanlığa ulaştırabilmek için büyük bir heyecan ve atılğanlık içerisinde idiler. Bunların heyecanlı duyguları bütün insanlık Allah'a kul oldukları takdirde ancak sakinleşebilirdi. Oysa İslam tarihi araştırmacıları hayretle göreceklerdir ki sonraki çağlarda bu heyecanlı duygular zamanla gizlenip yokolmuştur. Müteakip asırlarda müslümanlar siyasi açıdan yıkılmaya maruz kalınca, İslam dünyasında mazide hüküm sürülen ihtişamlı günleri yeniden kazanabilmek için çok önemli hareketler ortaya çıkmıştır. Ancak insanları Allah'ın dinine davet edecek ve O'nun mesajını insanlara ulaştıracak kayda değer bir hareket görülmemiştir.

Şüphe yok ki Sahabe-i Kiram ve Tabiin'in okudukları Kur'an ile sonraki yetişen nesillerimizin okudukları Kur'an aynı Kur'andır. Öyleyse önceki nesilleri, Alah'ın mesajına insanları davet etmek için bitmez tükenmez bir enerji ile yakıp tutuşturan Kur'an-ı Kerimin, sonraki yetişen nesillerimizi davetçi sorumluluğu ile ayağa kalkmaları için harekete geçirememesindeki sebep nedir?

Bunun yegane sebebi Kur'an-ı Kerim'in İslamın ilk yıllarında dini ilimlerin doğrudan kaynağı olmasına karşılık, müteakip çağlarda beşer aklının icad ettiği ilimlerin kesafeti içerisinde gizlenmiş olmasından başka bir şey değildir.

Kur'an-ı Kerim dinin bütün ana konularını ihtiva eden temel kaynaktır. İstenilen şey bu ana konuları genel olarak bütün insanların anlayabilmesi için basit bir biçimde açıklamaktır.¹⁰⁶ Rasulullah (s.a.v.)'in hayatı bu beyan için apaçık bir örnektir. Oysa Kur'an'ın açıklanması ve detaylandırılması daha sonraki çağlarda o basit nebevi üslubun teknik bir üsluba dönüşmesine sebep olmuştur. Sonuçta basit ve insan fitratına uygun olan İslam dini ne karşılık, karmaşık yeni bir itikadi kanaat ortaya çıkmıştır. Bu yeni ortaya çıkan itikadın unsurları Fıkhi terimler, Kelamcıların hezeyanları ve Tasavvufçuların sembolleriyile örülmüştür.

Dini Rasulullah (s. a.v.)'in sahabilerinden alan tabiine gelince, onlar, dinin salt bir disiplin haline dönüştürülmesine şiddetle karşı çıkmışlardır. Tabiin'in düşüncesine göre böyle bir çalışma, Rasulullah (s.a.v.)'in sünnetine uygun hareket etmek değil, aksine bazı ehli kitabı taklid etmek anlamına geliyordu. Ancak genel olarak müslümanlar ve dinin içeriğinden habersiz olan idareciler, bu "sistematik dinin" kendi durumlarına diğer her şeyden çok daha fazla uygun olduğu kanaatine varmışlardı. Bundan dolayı da bu yeni dini anlayış gelişmeye ve büyümeye başladı. Ortaya çıkmasının üzerinden uzun bir süre geçmesi sonucunda her bidatın kutsallaştırıldığını tarih ilmi bizlere bildirmektedir. Aynı

şekilde bu yeni dini anlayış, üzerinden uzun bir süre geçmesi neticesinde kutsallık görüntüsüne bürünmeye başladı. Öyle ki Fıkıh kitaplarında Kur'an ve Sünnetin ruhuna aykırı konuların olabileceği, veya, bazı tasavvuf erbabının sözlerinin ve bunlar hakkında anlatılan hikayelerin hatalı olabileceği, yahut İslam diyaliktiği alanında akla aykırı bilgilerin olabileceği hiç kimsenin aklına gelmiyordu. Böyle bir ortamda Kur'an'ın müslümanlar için yalnızca "bereket" anlamını çağrıştırması ve bu bereketi kazanabilmek için okudukları bir kitap haline getirilmesi gayet doğal bir durumdur. Sonuçta durum, daha sonraki çağlarda Kur'an'ı tefsir edenler, tarafından sadece sevap kazanmak veya kendi mensub oldukları Fıkhi, Tasavvufi yahut da Kelami ekollerin Kur'anı Kerime uygun olduğunu göstermekten başka bir niyet taşımamak noktasına taşındı. Ancak elbetteki Allah'ın dilediği müstesna insanlarda vardır.

Gerçek şu ki en büyük zararımız, Fıkıh, Tasavvuf ve klasik yunan mantığını temel alan Kelam ilmi şeklinde İslama sokulmuş olan ilavelerden kaynaklanmış ve bu da ümmetin Kur'andan sapsmasına sebep olmuştur. Yapılan bu ilaveler dini salt disiplin haline çevirmiştir. Kur'an'ın basit ve doğal üslubuyla açıkladığı bir konuya muhtelif sorunlar ve karmaşık problemler yaratmak için yeni teferruatlar üretilerek ilaveler yapılmıştır. Bu sayede, teknik üslub ile bu konuları ve bu problemleri açıklayabilmek için sayısız terimler türetilmiş ve böylece ilahi orijinli olan din, ancak, sistematik kitapların araştırılmasıyla öğrenilebilen hükümler ve problemler yığını haline dönüşmüştür. Oysa bu hükümler ve problemlerin Allah'ın kitabı Kur'an'ı araştırmakla öğrenilebilmesi elbetteki mümkün değildir.

Günümüzde namaz ile ilgili olan konuları öğrenmek isteyen bir kimsenin aklına Kur'anı Kerimi araştırmak gelmiyor. Çünkü bu kimse bu tip konuları fıkıh kitaplarında bulabileceğini çok iyi biliyor. Nefsini tezkiye etmek isteyen bir kimsenin aklına takip

edeceği manevi yöntemi öğrenmek için Kur'an'a müracaat etmek gelmiyor. Aksine gidip bir "Şeyh"e tabi oluyor. Zira o, inanıyor-ki bu "manevi disiplin"in usulü ancak bu işin mütehasşısından öğrenilebilir. Yine aynı şekilde İslam'ı yaymak için akli delillere başvurmak isteyen bir kimse Kur'an'a müracaat etmiyor, bilakis, İslam diyalektiği okyanusuna dalıyor. Zira o kimse inanıyorki bu disiplinin bütün incelikleri İslam diyalektiğinin yer aldığı Kelam kitaplarında bulunuyor.

Kuşkusuz ki Allah (c.c.) yüce kitabı Kur'an-ı Kerimi insanla-rın tedebbür (derin düşünme) ederek hidayete kavuşmaları için indirmiştir,

"(Rasulüm) Sana bu mübarek kitabı ayetlerini düşünsünler ve aklı olanlar öğüt alsınlar diye indirdik."¹⁰⁷

Ancak şu bilinmelidir ki Kur'ani öğretilerin salt disiplinler (kelam, tasavvuf, fıkıh vb. gibi) haline dönüştürülmesi Kur'anı Kerimi, hidayet ve tedebbür kitabı olmaktan çıkarmış ve tila-vet kitabı haline dönüştürmüştür. Böylece de yüce kitabımız Kur'an'ın nihai faydası, müslümanların elinde bereketine nail olmak için hergün yahut her hafta manasını anlamaksızın oku-nup hatmedilmesi olmuştur. Müslümanlar, dinlerini ehli kitabın yaptığı gibi haham ve ruhban gibi din adamlarından öğrenmeye başlamışlardır. Kur'an'ı kutsanacak bir şey olarak algılamışlar ve o'nu süslü ve işlemeli kumaşlar içerisine sararak münasip gör-dükleri yerlere koymuşlardır. Bu çok doğal bir durumdur. Çünkü din olarak algıladıkları teferruatların büyük bir bölümü kesinlik-le Kur'an'da yer almamaktadır,

Müslümanların Allah'ın kitabından mahrumiyeti bu ka-darla da kalmamış, öyleki Kur'an tamamıyla hayatımızdan çı-karılmıştır. Şüphesiz Allah (c.c.) yüce kitabı Kur'an'da her şeyi açıklamıştır.¹⁰⁸ Bu yüzden Kur'an her mü'min insanın fikri açlı-

107 Kamer,54/17

108 Nahl,16/89

ğını giderebilecek bir gıdadır. Ancak sözünü ettiğimiz gelişmeler sebebiyle İnsanlar İslamı ve müslümanları ilgilendiren her türlü problemi ne yazık ki Kur'an dan araştırmamışlardır.

Gerçektende herhangi bir ön bilgi ve önyargı taşımaksızın Kur'an'ı araştırarak olursanız hiçbir şüpheye mahal kalmaksızın göreceksiniz ki Allah (c.c.) nezdinde insan fenomeni, dünyada işledikleri ameller yüzünden kıyamet gününde rabbinin huzurunda hesaba çekilmesinden ibarettir. Müslümanların omuzuna yüklenmiş olan gerçek misyon, yeryüzünde yaşayan bütün milletleri mutlaka gelecek olan bu hesap gününün ciddiyeti hakkında bilgilendirmektir. Ne varki sonraki çağlarda sayısız İslami hareketlerin ortaya çıkmasına rağmen, böyle bir görevi yerine getirmek için çağrıda bulunan bir hareketin oluşmadığını görüyoruz.

Gerçek şu ki, yaşadığımız çağda İslami uyanışın önündeki en önemli engel alimlerimizdir. Şüphesiz bu alimler Kur'an'ı da okumaktadırlar. Ne varki, Fıkıh, Tasavvuf ve Kelam ilimleri onların düşünce bazında çağın çok gerisinde kalmalarına sebep olmuştur. Bundan dolayı da Kur'anın dosdoğru yolundan sapmışlardır. Binaenaleyh düşünce yapılarına Kelam ilminin hakim olduğu kimseler İslama hizmet etmek amacı ile paneller ve tartışmalar düzenlemeye başlamışlar, düşünce yapılarına Tasavvuf hakim olanlar İslam ümmetinin geleceği için tekkelerde insanların nefis terbiyeleri ile meşgul olup cihad etmeye başlamışlar, Fıkıh ilminin etkisi altında kalanlar ise İslamın medeni ve ceza hukukunun uygulanabilmesi için ancak ilahi bir yönetimin kurulması, aksi takdirde, İslamın uygulanması imkansız olan bir sistem ortaya koyduğu kanaatine sahip olmaya başlamışlardır. Umumiyyetle bütün insanlar bu tarzda bir düşünce ile dolmuşlardır. Öyle ki İslam'ın hakiki ana hedeflerini gerçekleştirmek üzere ayağa kalkacak hiç kimse çıkmamıştır. Bunun neticesi olarak geriye müslümanların sevap kazanabilmeleri için yapmaları gereken iki çalışma kalmıştır. Bunlardan birincisi; mescidlerin ve dini eği-

tim veren okulların inşa edilebilmesi için bağışda bulunmak, diğeri de, müşhidlere ve Şeyhlere hediyeler takdim etmek. Müslümanlar hala günümüzde İslam’da yapılması zorunlu olan, bu iki amelden daha önemli başka amellerin olduğunun farkında bile değillerdir. Doğrusu bahsi geçen sebeplerden dolayı İslam’ın öngördüğü hedefleri gerçekleştirmek için onlarla işbirliğine gitmemiz konusunda kayda değer bir ümit de taşımıyoruz.

Önyargılarının tutsağı olmamış bir insan İslami literatürümüze bir göz attığında oradaki büyük çelişkiyi derhal müşahade edecektir. Bu, Allah (c.c.) tarafından Hz Peygamber’(s.a.v.)e indirilen din ile sonraki çağlarda gelişerek tedvin edilen din arasındaki büyük ve açık farklılıktır. Kur’an’da ve Rasulullah(s.a.v.)’in sünnetinde yer alan Allah’ın dini kolay ve insanın fitratına (varlık yapısına) uygun bir dindir. Kur’an da ve sünnette yer alan din insanın kalbini tutuşturan aklını cılalayan yüce bir dindir. Oysa beşerin telif ettiği kitaplarda tedvin edilmiş olan İslam bilimleri, kalbleri harekete geçirmekten aciz, kuru bir araştırmadan öte bir şey değildir. Hiç kuşkusuz Kur’an’da fıkhi bilgilerde mevcuttur, ancak, bu fıkhi bilgiler Ebu Berekat en-Neseî’nin “Kenzü’l-Dekaik” isimli kitabındaki fıkhi bilgilerden farklıdır. Kur’an insanın vicdani tarafını da ele almaktadır, ancak Kur’an’ın ele aldığı vicdani konular el-Hac İmdadullah el-Muhacir el-Mekki’nin “Ziya’ul-Kulub” adlı eserindeki tasavvufdan çok farklıdır. Aynı şekilde Kur’an diyalektikle ilgili konulara da yer vermektedir, ama, Kur’an’daki diyalektiğin Molla Civan el-Cunburi’nin “Şemsü’l-Baziğa” adlı eserindeki diyalektikle hiçbir alakası yoktur.

Bu anlattıklarımızdan İslami bilimlerin gerçekte tedvin edilmesinin arzu edilmediği gibi bir anlam çıkarılmamalıdır. Şüphesiz ki İslami bilimlerin tedvin edilmesi arzu edilen bir olgudur. Ancak, sonra ki çağlarda İslami bilimleri tedvin etme konusunda takip edilen yöntem doğru bir yöntem değildi. Gerçekte İslami bilimleri tedvin ederken izlenilmesi arzu edilen yöntem, tez-

kir (hatırlatma, öğüt verme) yöntemi idi, yoksa, bizatihi revaçta olan sistematik yöntem değildi. Allah(c.c.) dinini insanların öğüt ve nasihat almaları için kolaylaştırmıştır. Nitekim Allah(c.c.) yüce kitabı Kur'an da şöyle buyurmaktadır:

“Andolsun biz Kur'an'ı öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mu?”¹⁰⁹

Oysa ki bizler yaptığımız araştırmalarla ve karmaşık ifadelerimizle Kur'anı zorlaştırıp, içinden çıkılmaz bir hale getirdik.

Gerçek şu ki Kur'an “zikir” dir. Yani, nasihattir. Allah(c.c.) şöyle buyuruyor:

“O'nun söyledikleri ancak, Allah'tan gelmiş bir zikir, (öğüt) ve apaçık bir Kur'an'dır”¹¹⁰

Kur'an tedebbürdür (ineden inceye düşündürmek.) Allah (c.c.) şöyle buyuruyor:

“(Resulüm) Sana bu mübarek kitabı ayetlerini düşünsünler ve aklı olanlar öğüt alsınlar diye indirdik.”¹¹¹

Kur'an ilimdir:

“Yakında bileceksiniz.”¹¹²

Kur'anda bizlerden istenilen şey, yalnızca öğüt ve nasihat al-mamızdır. Kur'anı ilimlerin tafsili açıklanması hususunda biz-ler için Rasulullah (s.a.v.) en güzel örnektir. Zira o (s.a.v.) Allah (c.c.) tarafından bu vazife ile görevlendirilmiştir. Bu anlamda Al-lah (c.c.) Kur'an'da şöyle buyurmaktadır:

“İnsanlara kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu Kur'an'ı indirdik.”¹¹³

Rasulullah (s.a.v.) bu görevini en mükemmel şekilde yerine getirmiştir.

109 Kamer,54/17

110 Yasin,36/29

111 Sa'd, 38/29

112 Zümer,39/39

113 Nahl,16/44

Şüphesiz bütün bunlar, İslami ilimlerin tedvin edilmesinin, bu ilimlere teknik ilavelerin yapılması, veya yeni konuların icad edilmesi suretiyle Kur'an'ın toplam beşyüzbin hükmü kapsayan bir kitaba özel isim olması anlamına gelmediğini göstermektedir. (İmam Gazali'ye göre, Kur'an yalnızca beşyüz tane hükmü ihtiva etmektedir.) o halde İslami ilimlerin tedvini, zikir ve nasihat maddelerini de kapsaması suretiyle beyan ve açıklanması anlamına gelmektedir. Kur'an, bizlerden içerisinde yer alan hükümlerine sıkıca yapışmamızı ve ayetleri üzerinde düşünmemizi istiyor. Kur'an'da yer alan ayrıntılar ve kavramlar ise araştırılması hedeflenen bir realitedir. Ancak bu araştırma, zikir (öğüt) ve nasihat kavramları perspektifinden ele alınmalıdır. Yoksa bir takım teknik sınırlamalar ve hukuk ortaya çıkarmak için değil.

Şayet bir köy halkı müftülüğe bir grup insanı gönderseler ve sorsalar ki: "Camimizin üstü örtülü olan kısmı namaz kılanların çok olması sebebiyle ihtiyacı karşılayamayıp dar gelmektedir. Camimizin bu bölümünün genişletilmesi imkanı bulunmadığından dolayı camiinin bütün avlu kısmının üzerine tavan yapılarak örttük. Bayramlarda zorunluluklar sebebiyle namazlarımızı eda ederken bu yaptığımız tavanı kullanmamız mümkün müdür?" Müftü efendi hemen onların istedikleri bu fetvayı şer'i bir meseleymiş gibi ele alacak ve "Bu tavanı namazlarınızı eda etme hususunda şu şu şartları gözetmeniz suretiyle kullanmanız caizdir." şeklinde cevap verecektir.

Her konuyu şer'i bir problem haline çevirmek İslam'da olmasına rağmen maalesef sözünü ettiğimiz bu olay gerçekleşecektir. Bu tavır, Rasulullah(s.a.v.)'in yok etmek için geldiği yahudiğe özgü bir tavidir. Halbuki Rasulullah(s.a.v.) ve ashabı kiram döneminde bu türden sorulan sorular kısaca geçiştiriliyor, hatta, soran kimseye şöyle cevap veriliyordu: "Bu konu şer'i bir mesele değildir." Böyle bir durumdaki kimse kendi durumuna uygun bir tarzda amel ediyordu. Hadis ve siyer kitaplarında bu türden

sorulan sorulara cevap verilmeyip, sorulmasına da engel olunduğuna dair örnekler çoktur. Oysa çağımızın müftüsüne göre genel olarak her problem şer'i bir meseledir. O, fıkıh kitaplarında sorulan her problemle ilgili bir bölüm bulup, bu bölümün ışığı altında problemin şer'i konumunu tesbit ederek cevap verebilmektedir. İbn Abbas ve İbn Mesud (Allah onlardan razı olsun) şöyle demektedirler:

“İnsanların her sorduklarına cevap veren kimse delidir.”¹¹⁴

Allah (c.c.) Kur'an'da yahudilerle ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: “Yanlarındaki Tevrat ve İncil’de yazılı buldukları o elçiye, o ümmi peygambere uyanlar (varya), işte o peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar. Ağırıklarını ve üzerlerindeki prangaları indirir.”¹¹⁵

Yani Hz Peygamber (s.a.v.) Yahudileri kendi fakihlerinin ve hahamlarının şer'i detaylarda sıkışıp kalmaları ve takva görünme hususunda aşırıya kaçmaları sebebiyle insanları yükümlü kıldıkları yüklerden ve prangalardan kurtarmaktadır. Böylece Hz Peygamber (s.a.v.) onlara her türlü şaibeden arındırılmış orjinal suretiyle ilahi dini takdim etmektedir. Oysa Hz. Peygamberin kendi ümmeti bugün bu yükler ve prangalar altında inlemektedir. Yahudi ve Farisi fakihleri yaptıkları ilavelerle Musevi şeriatını dejenere ettikleri gibi bizim şeyhlerimiz ve fakihlerimiz de yaptıkları ilavelerle İslam'ın dejenerasyonuna sebep olmuşlardır. Bugün İslam'ın yeniden yapılanması için yapılması gereken en önemli görev, dini sonradan yapılan bu ilavelerden arındırmaktır. Bu yapılmadığı müddetçe, modern dünyada ilerleyebilmek için öne doğru tek bir adım dahi atabilmemiz mümkün değildir.

Şüphesiz ilahi dinin bir “disiplin” haline dönüştürülmesi, dış görünüşü itibariyle güzel, en azından masum bir olay gibi görün-

114 İbn Abdülber, a.g.e. II/1123

115 Araf, 7/157

mektedir. Ancak, sebep olduğu neticeleri bakımından çok ciddi bir hadisedir. Zira teknik din, kalplerin katılaşmasına sebep olarak yumuşak ve merhametli duygulardan yoksun bırakır. İlahi din, yüce kitabımız Kur'an'da ve Hz. Peygamberin hadislerinde inzar (uyarı) tebşir (müjdeleme) tezkir (hatırlatma) ve nasihat (öğüt verme) dilini kullanır. Her iki din -ed-Dinü'l-Münezzel ve ed-Dinü'l-Müdevven- (indirilmiş din ve oluşturulmuş din) birbirinden tamamiyle farklıdırlar. Bundan dolayı da tamamen farklı sonuçlar doğururlar. Çünkü Kur'an ve Sünnet insanları gerçeklere ve manalara yönlendiren bir yöntem takip ederken, teknik dini ilimlerimiz, bizleri önemsiz cüzi konularla oyalamaktadır. Kur'an ve sünnet insana düşünce üretmeyi ve tedebbür yöntemini öğretirken, teknik dini ilimlerimiz sınır tanımaz bir biçimde kısır tartışma ve çekişme kapılarını aralamaktadır. Kur'an ve Sünnet insanın fitratında var olan duyguları uyandırıp ahiret inancını insanın önüne en önemli konu olarak getirip koyarken, teknik dini ilimler hayatın temel problemleri ile insanı uğraştırıp hurafe mantık teferruatlarıyla oyalamaktadır. Böylece bu teknik dini ilimler masum ve caizmiş gibi görünmesine rağmen, sonuç itibarıyla Kur'anın ve Hz. Peygamberin gönderilmesine sebep olan nihai amacı ortadan kaldırmıştır.

Bu durumu düzeltmenin yegane yolu, müslümanların yeniden dinlerini öğrendikleri ana kaynaklara dönmeleridir. Örneğin, Kur'an namazın esasların ihtiva etmektedir. Namazla ilgili olan diğer zaruri konular Hz. Peygamberin sünnetinde ve Sahabe-i Kiramın hayatında mevcuttur. Bundan dolayı namaz konusunda yazılmış olan bir kitabın bu üç kaynaktan gelen bilgileri içermelidir. Tercih ve öncelik verme bakımından bile olsa bu konuda başka hiçbir kaynak dikkate alınmamalıdır. Zira sahabe-nin herhangi bir konu etrafında ihtilafa düşmesi o dinin esnekliğini göstermektedir. Bundan dolayı sahabenin birisinin tavrına bakıp "bu doğru diğeri de yanlıştır" veya "birisinin uygulaması

diğerinin uygulamasından daha efdaldır” denilmesi asla sağlıklı bir davranış değildir.

Literatürümüzde “kaynaklar” olarak isimlendirdiğimiz eserlerin büyük bir bölümü bu teknik dil ile yazılmış olan kitaplardır. Daha sonraki asırlarda ise, tıpkı hâle’nin ayı kuşattığı gibi, literatürümüz bütünüyle Fıkıh, İslam Diyalektiği ve Tasavvuf tekniklerinin gölgesi altında kalmıştır. Bütün bunların bir sonucu olarak, İslamın orijinal kaynaklarının bu dejenerasyondan etkilenmemesine rağmen, geçmişte semavi dinlerin bozulmasına sebep olan beşeri uydurmaların dinimize karışması neticesinde İslam dini lekelenmiş ve geleneksel pratiklerden ibaret hale gelmiştir. Bu türden kitaplar müslümanların dinini öğrenebilmek için mürraccat ettikleri kaynaklar olmaya devam ettiği sürece beyinlerde sağlıklı dini düşüncelere asla yer olmayacaktır. Dini ilimlerin öğretimi için İslami Enstitülerde ve Üniversitelerde okutulan bu tür kitapların yerine Kur’an, Sünnet ve Sahabenin hayatını kaynak edinmekten başka çıkar yol yoktur. İslam’ı ihya için atılacak ilk adım, fıkıh, kelam ve tasavvuf ilimlerinin metodlarını tarihe terk ederek basit ve bilimsel bir yöntemle Kur’an ilimlerini, Sünnet’i ve Sahabenin hayatını yeniden tedvin etmektir. İlahi din beşeri uydurmalarından temizlenmediği müddetçe İslam’ın ihyası mümkün değildir.

İslami ilimlerin tedvin edilmesi bir veya iki kişinin başarabileceği bir çalışma değildir. Böyle bir çalışma için bilimsel araştırmaları yürütmeye güç yetirebilecek, ehliyetli ve yeterli sayıda bilim adamından müteşekkil akademik bir ekibin bir araya gelmesi şarttır. Bu bilim adamlarında Kur’an ve sünnet ilimlerine hakim olmaları şartı aranmalıdır. Ben inanıyorum ki böyle bir kurul toplanarak gerekli olan her türlü imkanların sağlanması ve kararlı bir şekilde de çalışmaları şartıyla on sene gibi bir süre içerisinde İslamı ihya etme niyetinde olanların çalışmaları için hakiki düşünce yapısını oluşturacak İslami literatürümüzün

teşekkül etmesi Allah'ın izniyle mümkün olacaktır. Eğer bu ümmet kıyamet gününde yüce Allah(c.c.)'in huzurunda Muhammed (s.a.v.)'in ümmeti olarak kabul görmek istiyorsa, yapması gereken öncelikli görev, "Muhammedi hidayet"i beşeri uydurmalarından temizleyerek saf ve asli suretinde dünyaya takdim etmesidir. Şüphesiz ki ümmeti Muhammed bugün, teorik olarak kasıtlı davranmasa bile, pratikte hakkı gizleme günahını işlemektedir.

Bireysel bir çalışma yerine kolektif bir çalışmanın neticesinde gerçekleştirilmesini gerektiren hikmet, toplumsal öneme haiz olan bilimlerin ümmetin nezdinde layık olduğu yeri alarak herkesin kabulüne mazhar olabilmesi için toplumsal standartlar esas alınarak tedvin edilmesinin zorunlu olmasıdır.

Hz. Ebu Bekir döneminde Kur'an'ı Kerim devletin kontrolü altında tedvin edildiğinde, bireysel çabalarla tedvin edilmiş olan nüshaların tümünün yakılmasındaki hikmet işte budur. Şayet Kuran-ı Kerim bireysel çalışmalarla tedvin edilme yoluna gidilseydi, ümmeti Muhammed arasında kıyamet gününe kadar dinmeyecek şiddetli ihtilaflar patlak vercekti.

Kim bilir belki de Ömer b. Abdülaziz'in Hz. Peygamberin hadislerini cem ve tedvin ederken aynı usulü takip etmesi de bu hikmete racidir. Ömer b. Abdülaziz, döneminin Medine valisi Muhammed b. Amr İbni Hazm'a ve diğer bölgelerde bulunan valilere birer mektup yazarak, Rasulullah (s.a.v.)'in hadislerinden ve sünnetinden elde edebildikleri her şeyi kendisine bildirmelerini istedi. Ancak bu çalışma Ömer b. Abdülaziz'in erken ölümü sebebiyle devlet kontrolü altında tamamlanamamıştır. Daha sonraları bazı insanlar sevap kazanmak için kendi bireysel çabalarıyla bu çalışmayı gerçekleştirmek için uğraşmışlardır.

Şüphesiz bu konuda takip edilmesi gereken en güzel metod, hadisçilerin kendilerinden sonra gelenleri, bu tarz bir çalışmayı gerçekleştirecek resmi bir kurumun inşa edilebilmesi için teşvik etmeleri idi. Tıpkı Zeyd b. Sabit el-Ensari ve taraftarlarının

Kur'an-ı Kerimi tedvin etmeleri esnasında yaptıkları gibi. Böyle bir çalışma yapıldıktan sonrada diğer bütün hadisler yakılmalıydı. Şayet bu çalışma gerçekleştirilebilseydi günümüzde bile hâla ümmeti Muhammed'in peşini bırakmayan fitnelerden kurtulmuş olacaktık.

Fıkıh ilmi de aynı metodla tedvin edilmeliydi. Fıkıh alimlerimiz, ilahi dinin onlarca muhtelif mezhebe bölünmesine sebep olan fikri ekollerin dar kalıpları içerisinde sıkışarak bireysel çabalarıyla fıkıh ilmini tedvin etmeye çalışmak yerine, kendi aralarında yardımlaşma örneği sergileyerek tamamlamaları gerekirdi. Aynı şekilde günümüzde de İslami ilimleri tedvin sorumluluğunu yerine getirebilmek için izlenilmesi gereken sağlıklı yöntem, bu iş için seçilmiş ehliyetli bilim adamlarından müteşekkil bir kurulun toplanması ve kolektif çabalarla istenen kitapların tümünün hazırlanmasıdır. Eğer bu çalışma bireysel gayretlerle gerçekleştirilmeye çalışılırsa, arzulanan hedefe asla ulaşamayacaktır.

İSLAMİ İLİMLERİ TEDVİN PROJESİ

İslamiyet hakkında insanların bilgilendirilmesi amacıyla takdim edilmesi düşünülen bütün kitapların hazırlanması için yapılacak İslami ilimleri tedvin projesinin bir örneği aşağıdaki gibi olabilir.

A-KUR'AN-I KERİM

1-Arapça bilmeyen insanlar için Kur'an meallerinin çeşitli dillere çevrilmesi

2-Eski malumatlardan ve yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan bulgulardan yararlanılarak Kur'an da kıssaları anlatılan Peygamberlerin ve toplumların durumlarının çağdaş tarihsel üslub ile tedvin edilmesi.

3-Pozitif bilimlerin açıklamalarından yararlanılarak kainat-taki ayetler etrafında Kur'an'ın işaret ettiği bilgilerin izah edilmesi.

4- Bölümler halinde ana konularına göre Kur'an öğretilerinin tedvin edilmesi,

B-HADİSLER

Zayıf ve Mevzu hadisleri ayıkladıktan sonra aşağıdaki gibi çeşitli başlıklar altında senedi kuvvetli olan hadislerin cem edilmesi zorunludur.

- 1- Tefsirle ilgili rivayetler.
- 2- Tarihle ilgili rivayetler.
- 3- Ahkamla ilgili rivayetler
- 4- Tezkir (öğüt) ile ilgili rivayetler

C- SİRET (PEYGAMBERİN HAYATI)

1-Basit tarihsel metodlarla kapsamlı bir biçimde İslam peygamberinin hayatının yazılması. Şöyle ki, bu tarih yalnızca Peygamberin gazvelerini (savaşlarını) anlatmakla yetinmemelidir.

2- Yalnızca gazveler ve savaşları anlatmakla kısıtlı kalmayacak şekilde geniş ve kapsamlı bir sahabe tarihinin hazırlanması

3- Sadece fütühat tarihi değil eksiksiz olarak İslam tarihinin hazırlanması.

D- YARDIMCI KİTAPLAR

1- Semavi kitapların tarihi ve tanıtımı

2- İslamın enformasyonu (İslam tarihindeki önemli şahısların lügatçesinin hazırlanması)

3- İslam Ansiklopedisi hazırlanması

4- Hadis lügatı. (yukarıda bahsetmiş olduğumuz hadislerin kapsamlı bir fihristinin hazırlanması)

5- İslam Daveti Tarihinin hazırlanması . (Prof Arnold'un İslama Davet (Preaching of İslam) adlı kitabı örnek alınarak daha geniş kapsamlı bir kitabın hazırlanması.)

ISLAHAT VE YENİDEN YAPILANMA FAALİYETLERİ

Modernizm ve İslam problemi onaltıncı yüzyılda Portekizlilerin Hindistan'a giden deniz yolunu keşfederek burasını kontrol altına almalarıyla başlamıştır. Böylece Portekizliler Basra Körfezi ve Hind okyasunusunu kontrol altına almak suretiyle arap dünyasının Doğu Asya ile olan ticari ilişkilerini akamete uğrattılar. Onyedinci yüzyılda buharlı motorun icad edilmesi, onsekizinci yüzyılda da modern pozitif bilimlerin ortaya çıkması Avrupa'nın gücüne güç katmış oluyordu. Şüphesiz 1869 yılında Süveyş kanalı açılarak Akdeniz ile Kızıldeniz arasında direkt olarak bağlantı sağlandığında batı dünyası birçok yönden doğuya karşı üstünlük sağlamıştı bile. Avrupalılar İslam dünyasındaki ticari merkezleri ve pazarları kendi kontrolleri altına alıncaya kadar İslam dünyası Batının bu üstünlüğünden habersizdi. İslam dünyasının liderleri Batının İslam ülkelerine karşı siyasi üstünlük sağlamak suretiyle ekonomik açıdan egemenliğini tamamladığında ancak bunun farkına varabildiler.

Bundan sonra ondokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren İslam dünyasında çeşitli hareketler görülmeye başladı. Fakat bu süre zarfında ortaya çıkan İslami hareketlerin tümünün batılı güçlere karşı bir tepki olarak başladığını görüyoruz. Bu hareketler içerisinde kendi iç dinamiklerinden kaynaklanarak ortaya çıkan tek bir hareket yoktur. Dış güçlerin İslam toplumuna müda-

helede bulunması birçok sorunların ve problemlerin doğmasına yol açmıştır. İslam'ın öğretilerinden ve Hz. Peygamber'in hayatından ibret alma neticesinde kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan aksiyoner bir düşünce sonucu olmayıp dış şartların doğrudan etkisi altında oluşan İslami hareketlerin faaliyetlerini bazı kişiler batıya karşı fiili bir cevap niteliğinde yürütmeye başladılar.

Bu reaksiyoner hareketler çok yönlü idi. Bu hareketleri dört ana başlık altında incelememiz mümkündür.

1-Mücadeleci Hareketler

2-Gelenekçi Hareketler

3-Diriliş Hareketleri

4-Uzlaşmacı Hareketler

1- Mücadeleci Hareketler.

Kuşkusuz Mücadeleci Hareketler siyasi bağımsızlık hareketleri şeklinde ortaya çıkmıştır. Cemaleddin Afgani'den (1838-1897) Ebu'l-Kelam Azad'a (1888- 1958) kadar bu yöntemi benimseyen sayılamayacak kadar çok siyasi lider ortaya çıkmıştır. Bunlar verdikleri konferanslarla ve yazdıkları makalelerle bütün islam dünyasını heyecan ve aktivite ile doldurdular. Seyyid Cemaleddin Afgani "Mısır Mısırlılarından" diye propaganda yaparken, Süleyman el-Baruni "Yarın zillet içerisinde ölmektense bugün izzetinizle ölü" sloganını İtalyan İhtilaline karşı slogan edindiler.

Bütün siyasi liderler buna benzer solganları kullandılar. Milyonlarca insan batılı güçlerin tahakkümünden kurtulmak için hayatlarını feda ederken, sayılamayacak kadar kayıp verdiler. Bu siyasi bağımsızlık hareketlerinin zaferle sonuçlanması gerçekte nedeni batı sömürü güçlerinin kendi aralarında çekişmeleri ve bu çekişmenin birinci ve ikinci dünya savaşlarının

da doruğa çıkması olsa da, verilen mücadelelerini islam ülkele-
rinin çoğunda bugün arzulanan hedefine ulaştığını da rahatlıkla söyleyebiliriz.

Ancak siyasi bağımsızlık hareketlerinin zaferle sonuçlanma-
sı bir milyon Cezayirinin ikiyüzbinde Hindlinin uğrunda hayat-
larını feda ettikleri ümitlerini gerçekleştiremedi. Batı dünyası
müslüman milletleri hala kendi egemenliği altında tutmaktadır.
Değişen tek fark batılı güçler dün bizleri siyasi ve askeri bakı-
mdan kontrol altında tutarlarken, günümüzde endüstrisi ve ekono-
mik gücü ile egemenliği altına almıştır. Şu an batılı güçlerin İslam
dünyasına olan tahakkümü öylesine güçlü ve açıktır ki müs-
lüman devletlerin izlemiş oldukları politikaları kendi siyasi hür
iradelerinin bir tezahürü olarak nitelendirmemiz mümkün de-
ğildir. İslam devletleri uygarlık alanında söz sahibi olabilmek için
kendilerine teknolojik yardımlar sunan batı devletlerinden ken-
dilerini savunmak amacıyla silah satın almaktadır. Batı dünyası-
nın İslam ülkeleri üzerindeki etkisi o kadar güçlüdür ki istediği
anda Ahmedu Bello'yu¹¹⁶ iktidardan düşürmeye, istediği anda Fi-
listin hareketini Ürdün ve Suriye vasıtasıyla ezmeye (1971-1976),
istediği an İran halk devrimini başarısızlığa uğratmaya (1951) ya-
hutta, Cemal Abdunnasır'ı "Biz firavun çocuklarıyız, hepinizi de-
nize dökeceğiz." dediği düşmanı ile barış anlaşması yaptırmaya
muktedirdir.

2- Gelenekçi Hareketler

Gelenekçi hareketler genel olarak dini eğitimin alanını geniş
tutma amacına yönelmişlerdir. Bu konuda Allame Şibli Nu'mani
şöyle demektedir.

116 Ahmedu Bello: Nijerya'lı devlet ve siyaset adamıdır. Kuzey bölgesi hükümetin-
de birkaç kez bakanlık yapmıştır. 1954 yılında Kuzey Nijerya başkanı ve 1961'de
Dünya Müslümanlar Birliğine başkan yardımcısı oldu. 15 Ocak 1966'da general
İronsi'nin hükümet darbesi sırasında öldürüldü. (Çev.)

“Diğer milletlerin kalkınmaları ileriye doğru gitmele-ri, bizim kalkınmamız ise geriye giderek asrı saadet dönemiyle birleşmemizdir.”¹¹⁷

Bu düşünceye uygun olarak bütün İslam Ülkelerinde sayısız dini enstitüler ve okullar kurdular. Bu enstitü ve okulların hedefi yeni yetişen müslüman nesillere İslami ilimleri ve arap dilini öğreterek en azından düşünce bazında asrı saadet dönemiyle buluşmalarını sağlamaktı. Bu enstitüleri kuranlar, buralardan yetişip mezun olan öğrencilerin kendilerini değişen zamanın etkilerinden korumalarını ümit ediyorlardı.

Bu hareketler İslam ülkelerinin tümünde dini okul ağını inşa etme hususunda tam bir başarıya ulaşmıştır. Öyleki bu okullardan mezun olanların bulunmadığı bir bölge kalmamıştır. Ancak bu okulların rasyonalite ve İslami düşünce eğitimi alanında başarılı olduğu şüphelidir. Mezun oldukları okullarda veya bu okulların dengi olan kurumlarda göreve başlayanlar, öğrencilik yıllarında aldıkları mirasın etkisinden kurtulamadılar. Zira onların bu okullarda aldıkları eğitim yaşadıkları ortamda ilerleme başarısını gösterebilmek için ana sermayeleriydi. Bu dini kurumlardan mezun olan öğrenciler, diğer okullardan mezun olanlardan herhangi bir konuda farklı değillerdi. Görevlerinde başarı gösterebilmek, her iki okul mezunlarının da ortak hedefi haline gelmişti.

Böyle bir neticenin ortaya çıkmasında iki ana neden vardır. Birincisi, dini eğitimden sorumlu olan yöneticiler, dini eğitim davasının yalnızca arap dili ve dini öğretilerin eğitimiyle sınırlı olmayıp, bununla beraber çağdaş düşüncede İslam dinini layık olduğu yere koymak gerektiğini iyice kavrayamamışlardır. Şüphesiz bu dini okullarda büyüyen nesil geleneksel İslami ilimleri

117 Allame Şibli Numani bu sözü ile asrı saadet dönemindeki doğrulara, ahlaki değerlere ve Kur'an ve Sünnet anlayışına dönmeyi kasdetmektedir. Yoksa tabii bilimleri ve teknolojiyi terk ederek geriye gitmeyi değil.(Çev.)

hakıyla biliyorlardı. Ne varki İslam dini onun aklının ve vicdanının gerçek ve esas parçası olamıyordu. Zira yetiştirilen bu nesiller İslam'ı insanlar arasında moda haline gelen çağdaş düşünce standartlarının gerisinde görüyorlardı. Bu neslin öğrendiği İslam, onların düşüncelerini besleyecek bir gıda olmaktan ziyade geri planda kalan bir katkı ve yorum olmaktan başka bir anlam taşııyordu. Gerçek şu ki, geri planda bir katkı olarak muamele gören bu türden düşünceler dünyadaki çağdaş fikir akımlarının karşısında tutunamayacaktır.

İkinci neden ise, modernizmin dini eğitim ile ekonominin bağıını koparmasıdır. Tarihi bir gerçektir ki, ekonomik esaslardan yoksun olan eğitim sistemleri yaşam düzeni içerisinde kayda değer bir konuma asla ulaşamaz.

3-Diriliş Hareketleri

Diriliş hareketleriyle İslami rejim kurmayı amaçlayan hareketleri kastediyorum. Bu hareketin mensuplarına göre, çağımızda müslümanların karşılaştıkları bütün problemlerin tek nedeni, yeryüzünde İslami rejimin hakim olduğu bir İslam devletinin bulunmamasıdır. Onlara göre şayet bizler İslam şeriatı esasları üzerinde bir toplum kurmaya muvaffak olabilirsek, bütün problemlerimiz çözülecek, ve İslam'ın ortaya çıkmasından beri bin senelik şanlı mazimizde olduğu gibi uluslararası alanda kaybettiğimiz bütün toprakları geri almamaz mümkün olacaktır.

Bu hareketler İslami öğretileri siyasal terimler ile açıkladılar. Çağımızın ilk yarısında müslümanların büyük çoğunluğu bu durumun İslam'ın avanatajına olabileceğini düşünerek onları büyük bir hayranlıkla karşıladılar. Siyaset panayırında kurulan bu çadırda rahatlıkla taraftar bularak toplandılar. Ancak bu panayır uzun sürmedi. Bu hareketlerin temel düşüncesi İslam'ın siyasi yorumlarına dayanıyordu. Fakat bulundukları ülkelerde egemen

olan laik iktidarlarla ne kadar da çabuk çatıştılar! Bu çatışma tıpkı bıçakla kurpuzun çarpışması gibiydi. Arap liderlerinden birisi (Enver Sedat) iktidarı ele geçirince siyasi rakiplerini ve kendisine karşı muhalefet yapan herkesi kıyma yapıp yok etmekle tehdit ediyordu. Şüphesiz müslüman ülkelerin yöneticilerinin çoğunluğu bu örnekteki gibidir. İslami rejim kurmak için çağrıda bulunan bu hareketler hakkında müslüman ülkelerin liderlerinin emelleri fazlasıyla gerçekleşmiştir. Müslüman ülkelerin yöneticileri kendi ülkelerinde bulunan bu grupların kökünü öylesine kazımıştır ki bu ülkelerde dikkate alınacak bir gelecekleri de yoktur. Ancak Allah (c.c.)'ın diledikleri bundan müstesnadır.

İslami düzen kurmak için propaganda yapan bu hareketlerin başarısızlığının bütün günahı yalnızca bu hareketlere karşı çıkan siyasilere yüklenemez. Bu hareketlerin liderlerinde de bir parça mesuliyet vardır. Çünkü bu liderler ülkelerindeki müslüman seçmenlerin oylarını almak suretiyle iktidara gelip İslami bir yönetim kurabilmek gibi tamamen yanlış bir düşünceye inanmışlardır. Onlar “siyasi iktidarlar daima kendi dönemlerindeki popüler olan düşüncelere istinad eder ve varlığını devam ettirirler” diyen tarihsel gerçeği unutmışlardır. Çağımızın düşünce yapısı sekülerizm üzerine kurulmuştur. Bundan dolayıda çağımızda egemen olan bu düşünce barikatlarını parçalamaksızın bir İslami kıtanın oluşturulması imkansızdır,

4-Uzlaşmacı Hareketler

Uzlaşmacı hareketlerle de diğer alanlarda çalışmalarına devam edebilmek için siyasi iktidarlarla direkt olarak çatışmaktan kaçınan fikri ekolleri kasdediyorum.

Maalesef bu düşünce de çağımızda çok az sayıda taraftar toplayabilmiştir. Şeyh Muhammed Abduh, Paris’de ikameti sırasında (1884) üstadı Cemaleddin Afgani’ye şöyle dediğini anlatıyor:

“İngiliz ve Fransızlarla siyasi açıdan çatışmamızın kayda değer bir avantajı yoktur. Oysa gerek Avrupa’da gerekse Amerika’da insanları Allah (c.c.)’ın dinine davet alanları sonuna kadar açıktır. O halde niçin siyasetten uzaklaşarak da’vet ve dini eğitim çalışmalarıyla meşgul olmuyoruz.!” Cemaleddin Afgani bu öneriyi beğenmeyerek devrimci karakteriyle ona şöyle cevap vermiştir: “Şüphesiz ki sen (bu hareketi) engelleyicisin.” Arzetmiş olduğumuz İslami hareketler içerisinde son dönemlerde uzlaşmacı bir tavrı benimseyen kayda değer bir hareket göremiyoruz. Müslümanların liderleri Farisi asıllı bir şairin şiirinde belirttiği gibi kendilerini romantizm düşüncelerine feda etmeye devam etmişlerdir.

“Zaman sana uyum sağlamaz, çünkü.

Sen zamanla sürekli bir mücadeledesin.”

Müslümanların önderlerinden hiçbirisi mazlum Hind şairi Hali’nin (1837- 1914) bir beyitinde ifade ettiği gibi müsbet bir düşünce ile hareket etmemiştir.

“Rüzgarın estiği yöne doğru sende yönel.”

Hindistanda bu pozitif tavrı sergileyen sadece iki örnek insan vardı. Bu örneklerin sahibleri de müslümanlar arasında kötü şöhret kazanmış olan şahsiyetlerdir.

Bu sözlerimle Seyyid Ahmed Han’ı (1817-1898) ve Mirza Gulam Ahmed Kadiyani’nin (1840-1908) irtidat etmeden önceki durumunu kasediyorum.

Birincisi (Seyyid Ahmet Han) şöyle demektedir: “İngiliz yönetimi siyasi yönden çalışmaların kapılarını kapatmıştır. Ancak diğer faaliyetler için kapılar ardına kadar önümüzde açıktır. Binaenaleyh, diğer alanların temeli kabul edilen eğitim ve ekonomi sahasında herhangi bir engelle karşılaşmaksızın ilerlememiz mümkündür.”

Mirza Gulam Ahmed Kadiyani’ye gelince, o, bu fırsatı başka sahalarda araştırdı. Bu saha İslama davet sahası idi. Kadiyani

müslümanların kendi yaşadıkları ülkelerinde çeşitli gruplar arasında davet çalışmaları yapabilmeleri konusunda meydanın sonuna kadar açık olduğunu düşünüyordu. Bu yöntem doğru olan yöntemdir. Zira davet ilkesi İslam'ın çok önem verdiği hedeflerinden birisidir. Yalnızca siyasi açıdan bu hedefe ulaşmak için gösterdiğimiz gayretlerin başarısızlıkla sonuçlanması gayet doğal bir durumdur.

Ancak bu her iki hareketde genel olarak müslümanlar arasından taraftar bulamadı. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi, bu hareketlerin liderleri ve taraftarlarının ekserisi sömürgeci güçlerin muhalif düşüncelerinin içerisine dalarak onların düşünceleriyle uyum içerisinde olmuştur. Öyle ki, artık bunların başka tarzda düşünmeleri mümkün olamıyordu. Sömürgeci güçlere karşı siyasi çatışmayı reddeden herkes onların nazarında aktif kimselerdi. Bu durum öyle bir noktaya vardı ki bu hareketlerin liderleri, Profesör Arnold'un (Aligarh Üniversitesi profesörlerinden) kaleme aldığı "Preaching of İslam" (İslama Çağrı) adlı kitabının sömürgeci emeller için telif edildiğini ileri sürdüler. Zira bu kitap, İslam dininin kılıçla değil, en güzel yöntem olan davet yöntemi ile yayıldığını kanıtlıyordu.

İkinci neden ise her iki hareketin liderlerinin sağlıklı bir yöntemle düşüncelerini insanlara anlatmakta başarısız olmalarıdır. Seyyid Ahmed Han 19. yüzyılın düşüncelerini Kur'ana uygulamak gibi bir basiretsizliği gösterdi. Yayınlamış olduğu "Tehzibü'l-Ahlak" adlı derginin Aligarh İslam Üniversitesinin değil yalnızca kendi görüşlerini yansıttığını ilan etmesi Seyyid Ahmed Han'ın niyetinin doğruluğunu isbat için yeterli bir delildir.

Ancak bu grup pratikte başarılı olamadı ve bunların davetleri insanların nazarında hep şüpheyle karşılandı. Zira bunlar doğru olan bir davayı ispat etmek için yanlış deliller kullanıyorlardı.

Kadıyani'de buna benzer bir hata işlemiştir. Kadıyani çalışmalarına başladığında, diğer müslüman liderler İngiliz sömür-

geci güçlere karşı cihad etmekle meşgul idiler. Savaş heyecanını yaşayan mücahidler, Kadiyani'nin İngilizlere karşı savaşan müslümanları kutsal cihad cephesinden alıkoymaya çalıştığı düşüncesine vardılar. Kadiyani onların suçlamalarına karşı şu şekilde cevap verdi: "Savaş yoluyla yapılan cihad İslamda şer'i, değişmez ve sabit bir kural değildir." Bunun üzerine devrin alimleri Kadiyani'nin İngilizler hesabına çalıştığına dair fetva verdiler. İşte bu noktada Kadiyani yanlış bir adım daha attı ve sözlerini desteklemek için Allah (c.c.) katından vahiy aldığını, Allah'tan gelen emirlerin dışında bir şey söylemediğini iddia etti. Şüphesiz bütün yanlışlarıyla birlikte bu sapık iddia eskiden beri tek örnek değildir. Selef alimlerimizden bir çoğu ki mesela bunlardan birisi olan Şah Velîyullah Dihlevî (1703-1762) buna benzeyen ifadeler kullanmıştır. "Rabbim bana ilham etti" sözünde olduğu gibi. Ancak Kadiyani'nin yanlış, açık bir biçimde Allah'ın rasulü olduğunu iddia etmesiyle fazlasıyla çirkinleşmiştir. Çünkü son peygamber Hz.Muhammed(s.a.v.)'den sonra peygamberlik iddia eden kimsenin kafir olduğu hususunda alimlerimiz icma etmiştir. Bu icma doğru ve yerinde bir icmadır.

Bunların sonucunda "Kur'an'ın yeniden tefsiri" ve "Hz. Muhammed (s.a.v.)'den sonra peygamberlik iddiaları" konuları üzerinde yoğunlaşan, "Günümüz şartlarında İslami çalışma Projesi" adıyla her iki taraf arasında yürütülmesi gereken bir diyalog başlatılması gerekirdi. Başlangıçta Seyyid Ahmed Han ve Mirza Gulam Ahmed Kadiyani'nin muhalifleri hatalı olsalar bile, şüphesiz ki sonuçta Seyid Ahmed Han ve yalancı peygamber Kadiyani çok çirkin hatalar işlediler. Ümmetin eline küfür ve fasıklık fetvalarından başka bir şey geçmedi...

İLK ADIM: İSLAM ÜNİVERSİTESİ

Sir Arthur Keith (1866-1955) kaleme aldığı “A new theory of human evolution” (İnsanın evrimi konusunda yeni teoriler) adlı kitabının eski Mısır tarihini incelediği bölümde şunları yazıyor: “Mısır kılıçla fethedilmemiştir. Aksine Mısırlıların gönüllerini Kur’an fethetmiştir.”¹¹⁸ İslam adını verdiğimiz coğrafyanın Asya ve Afrika kıtalarında yaşayan diğer müslüman milletlerin gönüllerini fetheden işte bu İngiliz tarihçisinin itiraf ettiği fikir gücüdür. Nasıl olmuştur da bu milletler dinlerini terk etmişler ve hatta çoğu zaman yerel lisanlarını terk edebilmişler ve İslam kardeşliği çatısı altında bir araya gelmişlerdir? Belki de bu sorunun cevabı, müslüman arapların yeni fethettikleri ülkelerde inşa ettikleri İslami okulların ve enstitülerin bu milletlerin aklının ve gönlünün kazanılmasında büyük bir rol oynamasında gizlidir. Bu okullarda ve Enstitülerde Arapça, Kur’an ve Rasulullah (s.a.v.)’in hadisleri okutuluyordu. Bu eğitim kurumlarından mezun olanlar kendi memleketlerine döndüklerinde, eğitim gördükleri okulları, örnek almak suretiyle yeni okullar inşa ediyorlardı. Şüphesiz bu dini okullarda uygulanmakta olan davet çalışmalarını bir asır gibi bir zaman dilimi içerisinde din, uygarlık ve dil açısından dünya haritasında büyük değişikliklerin meydana gelmesine sebep olmuştur.

118 Sir Arthur Keith, A new theory of human evolution, London, 1950, s.303

Kur'an sürekli bir mucizedir. Kainatın yaratıcısı kullarına bu kitabı açıklamıştır. Binaenaleyh Kur'an bu dünyada kul ile Allah (c.c.) arasındaki irtibatı sağlayan bir halkadır. Şüphesiz Kur'an kalbleri alevlendirip duyguları canlı tutmaktadır. Kapsamış olduğu yüce hükümler ve semavi kurallar onu okuyan herkesi düşünmeye ve doğruluğunu tasdik etmeye zorlamaktadır.

Rasulullah (s.a.v.) ve ashabı kiramın hayatı, beşer tarihinin hayret uyandıran olaylarıyla doludur. Bu olaylar taşıdığı yüksek hususiyetleri ile insanlığın yaşamında değişiklikler meydana getirecek avantajlara sahiptir. Hicri birinci asırda kurulan medreselerdeki öğretim programı Kur'an-ı Kerim, Rasulullah (s.a.v.)'in sünneti ve ashabı kiramın hayatı üzerinde yoğunlaştığından ötürü bu değişikliğe sebep olmuştur. Zira bu medreseler, öğrencilere basit metotlarla arapça öğretiyor daha sonrada onları imanın hazineleri, gönüllerin ateşi olan Kur'an ve Sünnet kaynaklarından yararlanmaları için serbest bırakıyordu. Bu medreselerden mezun olanlara göre dini ilim Rasulullah (s.a.v.) ve ashabıyla beraber olmak anlamına geliyordu. Allah (c.c.)'ın kitabı Kur'an onların fitratını uyandırıyor, Rasulullah (s.a.v.)'in sünneti ve ashabın hayatı da ilahi dini yaymak için gönüllerini bu yönde çalışma ve faaliyette bulunma arzusuyla dolduruyordu. Böylece sırf Allah (c.c.) için yaşayıp Allah (c.c.) için ölmekten başka bir amaç taşımayan beşeri bir ordu meydana geliyordu.

Oysa günümüzde bu ümmet mazisinde hiç sahip olmadığı kadar çok dini Okullara, Enstitülere ve Üniversitelere sahiptir. Fakat bu bilimsel kurumlar, hicri birinci asırdaki medreselerden mezun olan din alimlerinin benzerlerini yetiştirmekten acizdirlere. Bu durumun tek sebebi vardır o da modern okullarımızın yapısı, Sahabenin, Tabiinin ve onların takipçileri olan alimlerimizin medreselerinden tamamen farklı yapıda olmasındandır. Gerçekten modern çağımızın okulları dini eğitimi, eğitim amaçlı teknik haline çevirmişlerdir. Oysa Kur'an okuyanların ve dinleyen-

lerin gönüllerinde Allah sevgisinin ve korkusunun husule gelmesi ve bu korkuyla kalblerinin titremesi için nazil olmuştur. Ancak modern okullarımız bugün Kur'an'ı geri planda, müfredat programının tamamlayıcı bir parçası olarak okutmaktadır. İnsanlık tarihinin mükemmel bir değişim örneği ve dinamik bir yaşantısını temsil eden Rasulullah (s.a.v.)'ın sünneti ve ashabın hayatı ise, okullarımızda yalnızca uydurduğumuz fıkhi teferruatlar etrafında bitmek tükenmek bilmeyen tartışmaların referans kaynağı haline gelmiştir. Bu okullarda okutulmakta olan Fen Bilimlerinin ise, zaman aşımına uğraması, sebebiyle önemini kaybetmiş, öğrencilerin beyinlerini uyuşturan, hiçbir fayda sağlamayan sözlü cedelleşme ve tartışmalara alışkanlık kazandırmaktan başka fonksiyonu kalmamıştır.

Dini okullardaki eğitim atmosferi Allah'ı ta'zim pernsibi-ne dayanmalıdır. Ancak şu anki dini okullarımızın iflası, hayatta olan veya ölmüş olan bazı insanların "en büyük" olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Bu okullardaki eğitim amaçlı bütün faaliyetler bu "büyükler"i ta'zim etmeye yöneliktir. Bu durumda bu okullarda eğitim gören öğrenciler ateşli imanla donatılmış yüksek insani ahlaka sahip insanlar olarak nasıl yetiştirilebilir? Ne zamanki bu okullar Allah (c.c.) ve ahiret için yaşayan insanlar mezun etmeye başlarsa, işte o vakit, hicri birinci asırdaki medreselerin duvarları arasından fışkırıp çıkan imanlı yürekler aynı şekilde yeniden filizlenecek ve dünyayı nur ve bereketle dolduracaktır,

Dini okullarımızdan beklenen rolü iyi anlayabilmemiz için şöyle bir anektod zikredebiliriz. Hayvanat bahçesinde bir grup insanın gezinti yaptığını düşünelim. Ansızın, hayvanat bahçesinin idaresi burada bulunan vahşi arslanlardan birisinin kafesinden kaçtığını anons etmeye başlıyor. Bu anons hayvanat bahçesinde o anda bulunan ziyaretçiler için tek anlam ifade edecektir. O da, bu vahşi ve yırtıcı arslandan kurtulabilmek için büyük

bir hızla bir an önce oradan uzaklaşmaktır. Hayvanat bahçesinde bulunan bütün insanların faaliyetleri bir anda kafesinden kaçan bu vahşi arslan üzerinde yoğunlaşacaktır. Kafesinden arslanın kaçtığını bilmekle ondan korkmak eşanlamli hale gelecektir. İşte böyle bir şuura sahip olmak, kurtulmak için çaba sarfetmek ve diğer insanları da kurtarmak, dini eğitimden beklenen neticedir.

Dini eğitimin temel amacı insana rabbini tanıtmak, kendisini kusursuz bir biçimde yaratanı anlayıp onunla sağlıklı bir ilişki kurabilmesi için bilincini terbiye etmektir. Eğer bir insan böyle bir şuura sahip olursa, ziyaretçilerin hayvanat bahçesinden kaçmaları hadisesinin, bütün insanları ahiretteki azaptan kurtarmak için çalışmanın daha kuvvetli bir biçimde bu kişinin hayatında meydana geldiğini göreceğiz. Çünkü arslanın yaratıcısı arslandan daha güçlüdür. Arslanı öldürmemiz yahud ondan korunmak için herhangi bir eve sığınmamız da mümkündür. Ancak alemlerin rabbi olan Allah (c.c.)'ın azabından kurtulmanın yolu yoktur. İşte bundan dolayıdır ki gerçek dini eğitim kurumlarında egemen olan atmosfer, Allah (c.c.) korkusunun egemen olduğu atmosfer olmalıdır. Allah(c.c.a)'ı bilmek ve azabından korkmak eşanlamli olmalıdır. Gerçek şu ki Allah(c.c.) korkusunun egemen olmadığı bir eğitim kurumu, kesinlikle dini eğitim kurumu sayılamaz.

Allah (c.c) Kur'anda ancak alimlerin Allah'tan korktuğunu bildirmektedir:

“Kulları içinden ancak alimleri Allah'tan (gereğince) korkar.”¹¹⁹

Rasulullah (s.a.v.) efendimiz ise bu konuda Hadis-i şeriflerinde şöyle buyuruyor:

“Allah'ı en iyi bileniniz ondan en çok korkanınızdır.”¹²⁰

İbn Mesud(r.a.) da şöyle diyor:

119 Fatır, 35/28

120 en-Nesefi, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, Tefsiri Nesefi, Birinci basım, Daru'lKalem, Beyrut, 1989, III/1424

“Çokça rivayette bulunmak ilim değildir. İlim ancak Allah korkusudur.”¹²¹

Mücahid şöyle diyor: “Fakih Allah’dan korkan kimsedir.”¹²²

Ata ise şöyle diyor: “Allah’dan korkan kimse alimdir.”¹²³

Hasan Basri’de şöyle diyor: “Alim görmediği halde Rahman’dan korkan kimsedir.”¹²⁴

Şayet dini okullarımızı bu kriterlerle karşılaştırmaya kalkışsak, bu özellikten yoksun olduklarını göreceğiz. Bunun nedeni de bu Enstitülerin ve Okulların temelini Allah korkusu ve takva üzerine oturmamış olmasıdır. Bilakis bu okulların temeli bazı teknik bilimlerin öğretimi ilkesi üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla bu kurumlar bu teknikleri iyi bilen alimleri mezun etmeye devam etmektedir. Bu okullar bazen kuruluş amacını yerine getirme konusunda başarısız da değildir. Ancak gerçek dini ilimlerin eğitimi konusunda başarısız oldukları kesindir.

İmam Malik’in şöyle dediği rivayet edilmektedir:

“Bu ümmetin öncesi ne ile kurtuluşa ermişse sonrasında onunla kurtuluşa erecektir.”

İmam Malik’in bu sözü geçmiş dönemlere uygun olduğu gibi günümüzde uygunluk arz etmektedir. Zira İslamın ilk nesillerinde meydana gelen uyanışın ana kaynağı Kur’an’ı Kerim ve Rasullullah (s.a.v.)’in sünneti idi. Çağımızdaki müslümanların hayatında da Kur’an ve sünnet ile aynı uyanışı meydana getirmemiz mümkündür. Günümüzde teknik araçların yaygın olması, sonradan çıkarılan teknik bilimlerin yerine Kur’an ve Sünnet’i eğitim programının ana kaynağı olarak temel alan hicri ilk asırlardaki

121 İbn Abdülber, a.g.e.II/759

122 İbn Abdülber, a.g.e.II/824

123 İbn Abdülber, a.g.e. II/823

124 İbn Kesir, Muhtasar Tefsiri İbn Kesir, Daru’l-Kur’ani Kerim, Beyrut, 1981,II/146

medreseler model alınmak suretiyle yeni dini okullar inşa etmemizi kolaylaştırmaktadır.

Şüphesiz ki zorunlu şartlar, klasik medreseler model alınmak suretiyle yeni okullar inşa etmemizi ve müslümanların durumlarını bu okullara benzeyen temeller üzerinde ıslah etmek için faaliyete başlamamızı gerektirmektedir. Bu okulların müfredat programları basit olmalı, teknik olmamalıdır. Bu okullardaki eğitimi dört safhaya ayırmamız mümkündür.

Birinci safha: Arapça ve Kur'an-ı Kerim öğretimi.

İkinci Safha: Arapça olarak Hadis, Siret, Sahabenin Hayatı ve İslam Tarihi öğretimi.

Üçüncü Safha: Yabancı dil, dinler tarihi, çağdaş felsefe ve zairi bilimsel malumatların öğretimi.

Dördüncü Safha: Arapça olarak İslami bir konu hakkında tez hazırlanması.

Böyle bir okulun kurulmuş olması modern çağımızda yapılmasını arzuladığımız en güzel çalışma olacaktır.

Bu okullarda okutmak için yeni ders kitaplarının yazılması şart değildir. Zira bu okulların ihtiyacını karşılayacak ders kitapları için arapça olarak kaleme alınmış kitaplardan bir liste hazırlamamız rahatlıkla mümkündür. Yabancı dil ve müsbet bilimler öğretimi içinde yeni kitaplar hazırlamamız şimdilik zorunlu değildir. Bu iş için başkalarının eserlerinden faydalanabiliriz. Bu durumda yeterli sayıda liyakatlı öğretim görevlisi bulabilme problemi ile karşılaşacağız. Ancak mezhebi ve bölgesel sınırları kaldırdığımız takdirde ve de makul miktarda maaş vererek ve layık oldukları sıcak ilgiyi göstermemiz şartıyla aradığımız liyakatlı öğretim görevlilerini rahatlıkla bulacağız.